

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

С. М. ГАВРИЛЮК

**ХУДОЖНІЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ 5-7 РОКІВ
ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Монографія

Умань
Видавець «Сочінський М. М.»
2023

УДК. 372.2.017:7(02)

Г12

Рецензенти:

Борин Г. В., доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;

Зданевич Л. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія;

Попиченко С. С., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти, декан факультету дошкільної та спеціальної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

*Рекомендовано до друку вченою радою
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 3 від 26.09.2023 р.)*

Гаврилюк С. М.

Г12 Художній розвиток дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності: теорія і практика : монографія / С. М. Гаврилюк. ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2023. – 160 с.

ISBN 978-966-304-000-0

У монографії розкрито концептуальні засади художнього розвитку дітей 5–7 років. На основі аналізу театралізованої діяльності визначено компоненти, показники і схарактеризовано рівні художнього розвитку дітей; запропоновано методику використання театралізованої діяльності як засобу художнього розвитку дітей 5–7 років в педагогічному процесі навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітній навчальний заклад”.

Книгу адресовано фахівцям навчально-виховних комплексів, вихователям закладів дошкільної освіти, студентам закладів вищої освіти, педагогічних коледжів, які навчаються за спеціальністю “Дошкільне виховання, початкове навчання”.

УДК. 372.2.017:7(02)

ISBN 978-966-304-000-0

© Гаврилюк С. М., 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ХУДОЖНЬОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ВИХОВАНЦІВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО КОМПЛЕКСУ “ДОШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД – ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД”	6
1.1. Художній розвиток особистості як проблема психолого-педагогічних досліджень	6
1.2. Характеристика творчого потенціалу дітей дошкільного віку	14
1.3. Історико-педагогічний досвід використання театралізованої діяльності у формуванні творчої особистості	23
1.4. Особливості організації театралізованої діяльності дітей 5–7 років в умовах навчально-виховного комплексу	33
РОЗДІЛ 2	
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ХУДОЖНЬОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ 5-7 РОКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО КОМПЛЕКСУ	44
2.1. Структурні компоненти художнього розвитку вихованців навчально-виховного комплексу	44
2.2. Організаційно-педагогічні умови художнього розвитку вихованців навчально-виховного комплексу	48
2.3. Діагностика процесу художнього розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності	55
2.4. Теоретичне обґрунтування та реалізація експериментальної моделі художнього розвитку дітей 5–7 років	75
2.5. Аналіз результатів дослідницько-експериментальної роботи	100
ПІСЛЯМОВА	109
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	111
ДОДАТКИ	123

ВСТУП

В умовах перехідного періоду освіти до нових креативних технологій особистісно зорієнтованого виховання посилюється потреба в розвитку творчих здібностей, у розкритті творчого потенціалу, формуванні художньо-естетичних цінностей особистості. Художній розвиток дітей, актуалізація закладених у них природою, здібностей і задатків сприяють умінню самоорганізовуватися, виявляти творчу активність, ініціативність, оригінальність у різнобічній діяльності. Саме творчий підхід до справи є однією з умов виховання активної життєвої позиції особистості. Велика увага надається цьому питанню в державних документах, що стосуються освіти, оскільки розвиток творчого потенціалу дитини є актуальною проблемою сучасності. Проблема художнього розвитку знайшла широке обґрунтування в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законі України “Про дошкільну освіту”, “Про загальну середню освіту”, у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, в Концепції художньо-естетичного виховання.

Різноманітні аспекти художнього розвитку особистості розкрито у працях А. М. Богуш, В. Г. Бутенка, В. М. Кардашова, Н. В. Кудикіної, Л. М. Масол, Н. Є. Миропольської, Т. І. Науменко, Т. І. Поніманської та ін. Проблему активності як показника художнього розвитку дітей досліджували Г. С. Костюк, Г. О. Костюшко, О. М. Коберник, С. П. Кудрявцева, Н. Т. Кириченко, О. В. Киричук та інші вчені. Концептуальні засади прилучення дітей до народних традицій, художньої культури, мистецтва та творчості обґрунтовано у працях: Н. С. Вітківської, Н. О. Ветлугіної, Д. Н. Джоли, А. А. Кікоть, В. С. Марущак, В. В. Рибалки, Ю. І. Рубіної, О. П. Рудницької, В. О. Сухомлинського, А. Д. Щербо та інших.

У сучасних наукових дослідженнях багатьох учених (Н. В. Водолага, Г. О. Костюшко, Н. П. Нечай, Л. В. Серих, В. М. Шахрай та ін.) одним із ефективних засобів розвитку творчої особистості дитини визначено театралізовану діяльність, що має величезні можливості для збагачення й розкриття художньо-творчого потенціалу дітей дошкільного і молодшого шкільного віку.

Роль театралізованої діяльності у всебічному розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку висвітлено у працях Л. В. Артемової, О. П. Амацьєвої, Р. І. Жуковської, Ю. І. Рубіної та ін. Дослідники доводять, що театралізована діяльність має значні можливості щодо художнього самовиявлення особистості в ці періоди дитинства.

Актуалізація й переосмислення суспільного життя в Україні зумовлюють нове педагогічне бачення і зміну парадигми виховання. У зв'язку з цим виникає необхідність функціонування таких типів навчально-виховних закладів, які забезпечать умови для художнього розвитку особистості на засадах наступності та перспективності – навчально-виховних комплексів „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”.

Організації навчально-виховного процесу в навчально-виховних комплексах присвячені дослідження В. Г. Кузя (педагогічні основи

виховного процесу в комплексі), М. Н. Манжелій (педагогічні умови функціонування сільських навчально-виховних комплексів), І. П. Печенко (соціалізація дітей в умовах сільських навчально-виховних комплексів “Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад”), Д. І. Струннікової (наступність в ознайомленні з природою дітей 6–7 років в умовах діяльності навчально-виховних комплексів “Школа – дошкільний навчальний заклад”), В. В. Ферштейна (виховання гармонійної особи в умовах сільського навчально-виховного комплексу), О. В. Чепки (наступність ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”), М. А. Федорової (виховання культури поведінки у дітей 6–7-го року життя в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дитячий садок”).

Однак недостатньо дослідженими залишаються проблеми художнього розвитку вихованців навчально-виховних комплексів “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”. У педагогічному процесі цих закладів освіти ще зберігаються протиріччя, зокрема між наявністю завдань, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти, та відсутністю науково-методичних розробок художнього розвитку дітей; між наявною у дітей потребою в реалізації своїх творчих здібностей і традиційним підходом до організації навчально-виховного процесу в закладах освіти; між запитом виховної практики в художньому розвитку вихованців та недостатнім використанням театралізованої діяльності в умовах навчально-виховних комплексів.

У монографії розглядаються теоретичні засади художнього розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності; експериментальна методика художнього розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ХУДОЖНЬОГО РОЗВИТКУ ВИХОВАНЦІВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО КОМПЛЕКСУ “ШКОЛА – ДОШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД” ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Художній розвиток особистості як проблема психолого-педагогічних досліджень

Нова парадигма освіти ХХІ століття зорієнтована на людину нової культури, на формування її творчої самореалізації, на розвиток творчих здібностей, розкриття творчого потенціалу, формування художньо-естетичних цінностей особистості.

У зв'язку з гуманізацією освіти, проблема художнього розвитку підростаючого покоління останнім часом набуває особливої актуальності. Сучасні науковці (І. Д. Бех, В. М. Кардашов, І. Т. Кучерявий, Л. М. Масол, Н. Є. Миропольська та ін.) єдині в тому, що художній розвиток дітей відбувається шляхом їхнього залучення до світу мистецтва в різноманітних видах художньо-творчої діяльності.

Проблему гуманізації суспільства можна вирішити шляхом залучення до художньої культури кожної особистості, починаючи з дитинства. У світлі вищесказаного А. П. Могильний слушно зауважує, що “лише на ґрунті культури людина може піднятися на той рівень розкріпачення і вільної реалізації свого творчого потенціалу, який відповідає природі й об'єктивним потребам суспільства певної конкретно-історичної доби” [106, с. 230].

Особливість культури, за словами А. П. Могильного, як історичного феномена полягає в її універсальності. Адже “культура є і необхідною передумовою, і критерієм оцінки людської діяльності. Ключову роль у культуротворчому процесі відіграють перетворення самої людини, вивільнення її духовних сил, здібностей, ініціативи від зовнішніх чинників і детермінацій, спрямування їх назовні, на зміну самих умов людського буття” [106, с. 230].

Предметом нашої дослідницької уваги є таке поняття, як „художній розвиток особистості“. Для розкриття сутності цього поняття проаналізуємо зміст корелюючих з ним категорій: “розвиток”, “художня культура”, “художнє виховання”, “художня активність”, “художня творчість”, “художній розвиток”.

У Педагогічному словнику поняття “розвиток” тлумачиться як “процес і результат якісних і кількісних змін у психіці людини, які характеризують її перехід від нижчих до вищих рівнів; мету й результат виховання” [113, с. 262].

У світлі концепції особистісно зорієнтованого виховання особливої ваги набувають проблеми розвитку особистості в дитинстві як самобутнього неповторного періоду людського життя. У зв'язку з цим І. Д. Бех зазначає, що “розвиток дитини відбувається в особливій діяльності привласнення суспільно заданих здібностей, такій, що з самого початку розгортається через спілкування

дитини з дорослими і якщо такому спілкуванню, діяльності привласнення за певних історичних умов надається необхідна спрямованість, то виникає власне виховання як форма розвитку“ [8, с. 164]. Водночас учений зауважує, що “виховання виступає для дитини посередником в оволодінні історико-культурним досвідом, життєве багатство якого несуть на собі мистецтво, гра, творчість, народні традиції та обряди, міфологія, релігія тощо” [9, с. 4]. З цієї позиції культура забезпечує контекст, у якому розвивається дитина і тим самим стає джерелом важливих впливів на розвиток особистості в онтогенезі.

Дослідники (І. Д. Бех, О. І. Кошелівська та ін.) вважають, що культура є важливим фактором дитячого розвитку. Так, О. І. Кошелівська зауважує: “Дитячий розвиток у сучасному науковому розумінні передбачає входження дитини в людську культуру через можливість бачити світ і взаємодіяти з ним засобами, які в цій культурі напрацьовані” [76, с. 145].

У зв’язку з тим, що основи художньої культури закладаються в дитинстві, коли здійснюються перші кроки у світ прекрасного, важливо, щоб дитина перебувала в атмосфері культури, мистецтва й творчості, взяла в подальше життя паритети справжніх культурних цінностей та ідеалів, від яких залежить успіх роботи на наступних вікових етапах становлення особистості. На урахуванні цієї позиції побудовано державний Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Цей документ вимагає створення умов організації життєдіяльності для творчої самореалізації особистості в художньо-творчій діяльності. „Розвиток особистості дитини, – як зазначено в Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, – є процесом набуття дошкільником протягом дитинства дедалі якіснішої визначеності; наявність прогресивних змін в його прагненні задовольнити основні потреби, реалізувати свої здібності, відстояти права, здійснити вибори, прийняти власні рішення й відповісти за їх наслідки, вчинити по совісті – тобто в умінні відповідально самовизначатися” [6, с. 17].

Зазначимо, що в Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні підкреслюється важлива роль культури в особистісному зростанні дітей дошкільного віку, що забезпечує поступовий розвиток базових психологічних новоутворень (уяви, самопізнання, активності, самооцінки, творчості). Сфера “Культура” вводить дитину у світ духовної та практичної діяльності, стимулює здатність до художнього самовираження, забезпечує набуття дітьми життєвих та мистецьких компетентностей. У цій сфері виділено три змістових лінії: “Предметний світ”, “Світ гри”, “Світ мистецтва”. Слід зазначити, що кожна із визначених змістових ліній акцентує увагу на змісті та структурі практичної, ігрової і мистецької активності як важливих складових особистісної культури дитини [6, с. 213].

У Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні компетентність у мистецькій діяльності визначається “рівнем розвитку естетичного сприймання об’єктів та явищ, умінням працювати з різними матеріалами, використовувати різні техніки, добирати відповідні засоби реалізації задуму, виявляти творчу уяву, естетичну чутливість, емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього” [6, с. 213].

У розмаїтті засобів впливу на формування творчої особистості важливе місце посідає мистецтво. По відношенню до культури мистецтво є своєрідним “дзеркалом”, у якому відображаються всі процеси взаємозбагачення культури різних країн та народів. Мистецтво є основним джерелом засвоєння духовної культури. У Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України зазначено: “Мистецтво – це своєрідний камертон цивілізації, універсальний спосіб мислення, здатний формувати не просто людину розумну, а людину духовну” [66, с. 1–5]. Відповідно до цієї Концепції, основними завданнями мистецької освіти в сучасних навчальних закладах визначено:

- пробудження інтересу дітей до мистецтва;
- залучення вихованців до художньо-творчої діяльності в різних видах мистецтва;
- розвиток загальних і художніх здібностей дітей;
- формування універсальних якостей творчої особистості;
- виховання художніх інтересів, смаків, потреб у художньо-творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні особистості відповідно до індивідуальних можливостей та вікових етапів розвитку [66, с. 2].

Реалізація цих завдань має винятково важливе значення, бо саме від правильної організації різноманітних видів художньо-творчої діяльності залежить рівень художнього розвитку особистості. Тому в різноманітній змістовій, позитивно емоційно забарвленій діяльності відбувається художній розвиток дитини, і проявляються перші творчі кроки художнього самовиявлення дітей. Отже, актуалізація питання художнього розвитку безпосередньо пов’язана з проблемами художньо-естетичного виховання.

Вважаємо за необхідне розглянути трактування поняття “художнє виховання”, що подане у словниках. В Українському педагогічному словнику художнє виховання тлумачиться як “складова естетичного виховання; формування засобами мистецтва естетичного сприймання, розвиток художньо-творчих здібностей людини в різноманітних галузях мистецтва, потреби вносити в життя прекрасне. Метою художнього виховання є розвиток інтересу до мистецтва, формування в людини вміння сприймати, розуміти та оцінювати твори мистецтва, естетичної свідомості (смаків, поглядів, потреб) тощо” [34, с. 354].

Л. М. Масол вважає цілком правомірним застосовувати в системі художнього розвитку дітей термін «художньо-естетичне виховання». Спираючись на науково-педагогічні джерела, автор розглядає художньо-естетичне виховання у двох основних значеннях:

- у широкому (соціальному) – як формування естетичних якостей особистості шляхом залучення до цінностей мистецтва, вітчизняної та світової культури;
- у вузькому (суто педагогічному) – як забезпечення спеціально організованих педагогічних умов для духовного збагачення і розвитку особистості засобами мистецтва” [100, с. 43].

На думку Л. М. Масол, “усі компоненти загальної мистецької освіти –

мету, зміст, процес, результат – необхідно розглядати в єдності навчання і виховання, і саме така здатність, на її думку, є домінантним чинником художньо-естетичного розвитку особистості школяра” [100, с. 44]. Автор зазначає, що загальна мистецька освіта невіддільна від художнього виховання: “Під час опанування творів мистецтва учні загальноосвітніх навчальних закладів засвоюють певні мистецькі знання і набувають різноманітних художніх умінь; водночас відбувається становлення особистості як суб’єкта мистецької діяльності, що передбачає розвиненість сенсорної, почуттєвої, емоційно-вольової сфер, спеціальних художніх і загальних творчих здібностей, образно-асоціативного мислення, морально-естетичних якостей і цінностей” [100, с. 44].

На думку учених (Л. М. Масол, Г. Г. Савенок, Т. І. Науменко, Т. І. Поніманська та інших), без досвіду створення культури, без практичної діяльності мистецтво не стає „учителем дитини“, а формує лише споживацьке ставлення. Тому становлення особистості неможливе без залучення дітей до художньої культури, мистецтва та творчості.

Художнє виховання покликане не тільки навчати розуміння творів мистецтва, а й формувати в людей потребу організовувати своє життя, свою поведінку у відповідності з тими естетичними поглядами і смаками, які склалися під впливом мистецтва. На думку Г. Г. Савенок, слід домагатися того, щоб вихованець свої естетичні погляди і смаки прагнув передати іншим, змінюючи тим самим їх ставлення до оточення і до самих себе [135, с. 10]. Звідси, художнє виховання потрібно розуміти як активний, цілеспрямований процес, що спонукає вихованців до творчої діяльності.

Проблеми художньо-естетичного виховання висвітлені в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. У своїх педагогічних поглядах учений твердить, що “кожна дитина – це цілий світ, досконало особливий, унікальний”. Виховна функція мистецтва, на думку В. О. Сухомлинського, полягає в його здатності формувати духовний світ вихованців, розвивати художні потреби, впливати на світосприйняття й почуття дітей. Підкреслюючи значення мистецтва у вихованні школярів, учений справедливо зазначає: “Як гімнастика випрямляє тіло, так мистецтво випрямляє душу” [148, с. 293]. Тому одне з головних завдань школи полягає в тому, “щоб вона навчила дитину жити у світі прекрасного, щоб вона не могла жити без краси, щоб краса світу творила красу в ньому самому” [149, с. 252]. Відтак, основне завдання педагога як творця дитячої радості, на думку вченого, полягає в тому, щоб відкрити кожній дитині дорогу у світ прекрасного.

Інтенсивна й багатоаспектна розробка проблеми художнього виховання підростаючого покоління продовжується сучасними науковцями (В. М. Кардашов, Н. Т. Кириченко, Л. М. Масол, Н. Є. Миропольська, О. О. Мелик-Пашаєв, Т. І. Науменко, Т. І. Поніманська та ін.). Сучасні вчені Н.Т. Кириченко, Т.І. Науменко зазначають, що термін “художньо-естетичне виховання” означає розвиток здібностей засобами мистецтва. У широкому розумінні цей термін слід розуміти як “розвиток особистості засобами мистецтва” [54, с. 78].

У контексті вищезазначеного Т. І. Поніманська підкреслює: “Від того, наскільки правильно будуть помічені художньо-творчі здібності дитини, наскільки вміло буде спрямований їхній розвиток, часто залежать її мистецькі успіхи в майбутньому. Ці здібності формуються в процесі засвоєння способів діяльності – сприймання, виконання і творчості” [118, с. 287]. Розглядаючи художній розвиток дітей у контексті завдань художнього виховання, автор справедливо зауважує, що досягнуть успіху у вихованні ті батьки і педагоги, які гуманно, терпляче і вміло пов’язують вирішення завдань виховання дитини з її розвитком [118, с. 300].

Тому, щоб дитина змогла стати активним співучасником у різноманітних видах художньо-творчої діяльності, їй необхідна спеціальна художня підготовка, цілеспрямоване педагогічне керівництво її діяльністю з боку дорослих. У зв’язку з цим важливою є думка О. В. Сухомлинської про необхідність педагогічної підтримки дитини, бо ж зростання і розвиток особистості потребують не лише педагогічних знань, але й педагогічного супроводу [147, с. 9]. Саме ця магістральна думка лягла в основу нашого дослідження, оскільки рівень художнього розвитку дітей значною мірою визначається педагогічним професіоналізмом, культурою педагога, його вміннями і навичками художньо-творчої діяльності.

Отже, аналіз наукових праць (В. О. Сухомлинського, Т. І. Науменко, Н. Т. Кириченко, Т. І. Поніманської та ін. вчених) показує, що сучасна педагогіка розглядає художній розвиток дітей як важливу складову системи художнього виховання. Одним із найважливіших завдань художнього розвитку дітей є задоволення їхніх художньо-естетичних потреб у художній діяльності. Така потреба пов’язана із самореалізацією і самовдосконаленням особистості в активній діяльності. Різноманітні види художньої діяльності прилучають дітей до художньої творчості і є найвищим ступенем художньої активності, яка ефективно формує і розвиває художні здібності вихованців. Низка дослідників (Г. С. Костюк, О. М. Коберник та ін.) підкреслюють зростання ролі активності в розвитку дітей.

Г.С. Костюк, підкреслюючи роль активності дітей, наголошував, що з “віком поступово зростає роль власної активності в її розвитку, виникають більш віддалені цілі, перспективні плани, ідеали, які тією чи іншою мірою впливають на діяльність особистості, а через неї – на її розвиток” [70, с. 263].

Вчений відзначає, що зростання активності у дітей відбувається у старшому дошкільному та молодшому шкільному віці. Думка вченого набуває особливої актуальності в контексті нашого дослідження, оскільки вибір дітей 5–7 років не випадковий і пояснюється низкою особливостей цього вікового періоду. Серед них учені відзначають саме активність. Ураховуючи активність дітей 5–7 років, вважаємо за необхідне використати цей етап для цілеспрямованого художнього розвитку дітей – через розширення художнього досвіду дитини в різноманітних видах художньої діяльності та мистецтві.

Розглядаючи дитячу активність як результат педагогічної взаємодії,

О. М. Коберник справедливо зазначає: “Активність вихованця є результатом, з одного боку, рівня розвитку основних сфер, рівня саморегуляції та змісту і форм організації того чи того виду діяльності, а з іншого, передумовою подальшого фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку” [57, с. 77]. Активність, на думку вченого, є узагальненим індикатором фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку вихованців [57, с. 77].

Вчені вважають, що чим ширше включена активність дітей у різноманітні види діяльності, тим вищим є рівень дитячого розвитку, якість художньо-естетичних потреб, мотивів і інтересів, тобто ціннісно-естетичних орієнтацій вихованців. В основі художньої активності як прояву художньої діяльності є потреба дитини в художній творчості.

Дитяча художня творчість є однією з найбільш доступних і дієвих форм естетичного сприймання світу дітьми. Вона може проявлятися у виконанні художніх творів, створених майстрами мистецтв, в естетизованому, виразному передаванні їх змісту і настрою; у створенні нової продукції – малюнка, ліплення, в імprovізації співу і танців, у складанні казок і в бажанні виразити в них свої переживання.

Художній розвиток буде успішним лише тоді, коли приділяється увага розвитку дитячої творчості. У зв'язку з цим В.М. Кардашов наголошує: “художній розвиток дітей 5–7 років полягає не лише в залученні до світу мистецтва, а в розкритті їхнього творчого потенціалу, що є необхідною умовою будь-якої діяльності: праці, навчання, мистецтва тощо” [53, с. 44]. Саме тому педагогу необхідно використати цей віковий період для активного, цілеспрямованого художнього розвитку дітей, який здійснюється й збагачується в художній діяльності й у мистецтві.

Цінною в контексті зазначеного є думка О. Л. Кононко про те, що “будь-яке тупцювання на місці, будь-яка пауза, зупинка в розвитку – передумова до поразки в боротьбі за реалізацією дитиною своїх задатків за творчу самовіддачу” [62, с. 416]. Тому розвиток сучасної дитини як особистості, на думку автора, передбачає “максимальну реалізацію нею своєї активності, самостійності, творчої ініціативи, прагнення обирати на власний розсуд шляхи й засоби досягнення цілей, намірів, реалізувати свої власні потреби та інтереси” [63, с. 3]. Погоджуємося з думкою вчених про те, що недооцінка художньої сфери в освітніх закладах сповільнює загальний розвиток особистості, і це є перешкодою для стимулювання дитячої художньої творчості. Тому художній розвиток дитини є фундаментом становлення творчої особистості в подальшому житті.

Зазначимо, що пошукова творча діяльність у дошкільному віці є своєрідним внутрішнім генератором, рушійною силою саморозвитку, самовдосконалення кожної особистості, яка сприяє актуалізації внутрішнього потенціалу дитини в майбутньому.

Зазначимо, що в дошкільному й молодшому шкільному віці всі види художньої діяльності сприяють розвитку дитячої художньої творчості.

Змістовою основою художньо-естетичної культури дитини є художня діяльність, спрямована на сприймання, пізнання й створення художнього

образу з метою естетичного засвоєння світу. Досліджуючи аспекти дитячої художньої творчості, Н. О. Ветлугіна зазначає, що діяльність дитини може бути названа художньою, якщо вона безпосередньо пов'язана з різними видами мистецтва. Підкреслюючи суспільно-педагогічну значущість процесу дитячої художньої творчості, Н. О. Ветлугіна наголошує, що у своїй творчості дитина активно відкриває нове для себе, а для довкілля – нове про себе. У практичній художній діяльності (співах, малюванні, іграх-драматизаціях, танцях) розвиток іде від наслідувальних дій дитини до спроб відшукати виразально-зображувальні засоби, самостійно переносити набутий на заняттях художній досвід у повсякденне життя, проявляючи при цьому творчу ініціативу. Розділяємо думку Н. О. Ветлугіної про те, що у процесі художньої діяльності можна розвивати художньо-творчі здібності дітей: “Під час творчої діяльності неначе в один вузол стягуються багато процесів естетичного переживання: активізація сприйняття, продуктивність практичної діяльності, виразність виконання, оцінне ставлення до своєї продукції. Набуте дитиною трансформується, і виникають нові, якісно відмінні зрушення в становленні особистості дитини” [20, с. 250]. Справедливе, на наш погляд, твердження автора про те, що “в дошкільному віці, хоч у найпростіших формах, може виявитись естетичне ставлення до життя і мистецтва. Все набуте дитиною в цьому віці, на наступному, шкільному ступені розширюється і поглиблюється” [20, с. 57]. Отже, наступність між дошкільною й шкільною освітою є одним із важливих принципів художньої освіти й виховання. Виходячи з того, що особистість найбільш інтенсивно формується в період дошкільного й молодшого шкільного віку, можемо констатувати, що саме в дитинстві закладається основний фундамент художнього розвитку особистості.

Таким чином, узагальнюючи викладене, відзначимо, що в умовах перехідного періоду освіти до нових креативних технологій особистісно зорієнтованого виховання зростає роль особистості як творця соціокультурної реальності, її художньо-естетичної спрямованості, здатності до пізнання багатоманітності довкілля та культури, можливості самореалізації у високохудожній діяльності. У зв'язку з цим проблема художнього розвитку підростаючого покоління набуває актуальності на сучасному етапі.

Особистісно зорієнтований підхід до художнього розвитку дітей 5–7 років полягає у формуванні художньої культури як невід'ємної частини духовної культури, від міри якої залежить творча спрямованість, цілеспрямованість особистості. Необхідними передумовами дитячого розвитку є емоційно-чуттєве ставлення до явищ довкілля, наявність розвиненого художнього бачення довкілля, образної пам'яті, творчого мислення, естетичних почуттів тощо.

Художній розвиток особистості визначаємо як складний, багатофункціональний, динамічний процес становлення особистості дитини як суб'єкта художньої діяльності, спрямованої на творчий пошук, сценічне самовираження, розвиток особистісних якостей у поєднанні з творчими здібностями, що сприяють формуванню готовності до художньої самореалізації і безперервного художнього самовдосконалення.

Дієвим засобом художнього розвитку особистості є різні види мистецької діяльності, серед яких в контексті нашого дослідження є театралізована діяльність дітей 5–7 років. Синтетичний характер театралізованої діяльності, що проявляється у взаємозв'язку з різноманітними видами художньо-творчої діяльності – зображувальної, музичної, хореографічної тощо – надає можливість кожній дитині спробувати себе в тій чи тій діяльності, займаючись художньою творчістю. Колективний вид театралізованої діяльності забезпечує активну участь кожного учасника творчого процесу, що відкриває перспективи для художнього розвитку вихованців. На нашу думку, інтеграція різноманітних видів дитячої художньої творчості в театралізованій діяльності є важливим засобом формування художньої культури, мистецької компетентності, творчих здібностей дитини.

Ураховуючи вищезазначене, зауважимо, що заклад дошкільної освіти відіграє важливу роль у процесі розвитку художніх здібностей вихованців, тому першочерговим завданням вихователів має стати правильне спрямування творчих інтересів дітей, розвиток їхнього мислення, формування достатнього рівня життєвої компетентності в дошкільному дитинстві.

Таким чином, організація різноманітних видів художньо-творчої діяльності в закладі дошкільної освіти потребує психолого-педагогічного супроводу розвитку дитячої творчості. Відповідно, особливого значення набуває проблема професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до розвитку педагогічної творчості та професійної майстерності.

1.2. Характеристика творчого потенціалу дітей дошкільного віку

У зв'язку з модернізацією змісту сучасної дошкільної освіти зростає роль особистості дитини дошкільного віку як найвищої соціальної цінності, адже дитинство – це період спонтанного, інтуїтивного пошуку сфери творчості, у якій індивід може себе всебічно реалізувати.

У Законі України «Про дошкільну освіту» [121] обов'язковим первинним етапом безперервної освіти в Україні визнано дошкільну освіту. Цей документ визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування системи дошкільної освіти, яка забезпечує розвиток, виховання й навчання дитини, ґрунтується на поєднанні сімейного та суспільного виховання, досягненнях вітчизняної науки, надбаннях світового педагогічного досвіду, сприяє формуванню цінностей демократичного правового суспільства в державі. Основними завданнями дошкільної освіти є формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду.

Дитинство є важливим віковим періодом розвитку творчих здібностей, формування характеру, творчих цінностей індивіда. На етапі дошкільного дитинства здійснюються активні психічні новоутворення, набувається пізнавально-інтелектуальний досвід, виховуються художньо-естетичні почуття, моральні якості, реалізується прагнення до дослідницького пошуку, з'являються перші творчі прояви особистості. Ідеї самоцінності, унікальності періоду дошкільного дитинства для розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку знайшли відображення у «Базовому компоненті дошкільної освіти», «Державній базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі», де одним із пріоритетних напрямів розвитку дитини вперше визначено креативність [7].

Зважаючи на вищезазначені положення, можна констатувати, що важливим і актуальним завданням сучасної дошкільної освіти в нашій країні є забезпечення сприятливих умов для виховання й розвитку дітей дошкільного віку.

На думку вчених (Л. Венгер, Л. Виготського, В. Давидова, О. Запорожця, С. Кулачківської, О. Фльоріної та ін.), етап дошкільного дитинства – це етап активних психічних новоутворень, набуття пізнавально-інтелектуального досвіду, виховання художньо-естетичних почуттів, моральних якостей індивіда, реалізації прагнень до дослідницького пошуку, появи перших творчих проявів.

Звертаючись до проблеми творчого розвитку дітей дошкільного віку, В. Кузь [81] підкреслює, що функціонування зазначеної системи освіти має забезпечити виявлення обдаровань, здібностей кожної дитини вже в ранньому дошкільному віці й розвивати їх, вибудовуючи індивідуальну траєкторію кожного вихованця через різні форми відповідно до персональної освітньої програми, забезпечити високоякісну підготовку студентів – майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів.

Ураховуючи вищезазначене, зауважимо, що заклад дошкільної освіти відіграє важливу роль у процесі розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку, який забезпечує більш успішне засвоєння знань на всіх наступних рівнях освіти.

Отже, першочерговими завданнями педагогів має стати правильне спрямування творчих інтересів дітей, розвиток їхнього мислення, формування достатнього рівня життєвої компетентності в дошкільному дитинстві – сенситивному періоді розвитку творчої особистості.

Слід зауважити, що серед факторів, що впливають на розвиток дитячої творчості, значну роль відіграють умови сімейного виховання, вікового й індивідуального розвитку, а також особливості взаємин дітей у найближчому соціальному оточенні (у сім'ї, дошкільному навчальному закладі, соціокультурному середовищі тощо). Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку залежить від сформованості відповідного рівня індивідуальних якостей особистості (завзятість, цілеспрямованість, працелюбність, наполегливість) та від об'єктивних умов, які впливають на їхню діяльність.

Феномен «дитяча творчість» у педагогічному словнику трактується як «складна діяльність дітей і підлітків, у якій органічно поєднуються навчальні завдання, пов'язані з формуванням у них певних знань, умінь та навичок, і власне творчі завдання, в результаті чого виникають нові твори та ідеї в галузі науки, мистецтва і техніки» [113, с. 442].

Зміст поняття «дитяча творчість» розглядаємо як творчу позицію дитини, її активність, уяву, фантазію, що проявляється у творчому пошуку при створенні нових ідей, художніх, творчих образів, пізнанні нового, незвичного в процесі творчої продуктивної діяльності: гри, малюнку, співах, танцях, комунікативній взаємодії тощо.

Зазначимо, що пошукова творча діяльність у дошкільному віці є своєрідним внутрішнім генератором, рушійною силою саморозвитку, самовдосконалення кожної особистості, яка сприяє актуалізації внутрішнього потенціалу дитини в майбутньому.

Творчість дітей дошкільного віку реалізується в духовній, пізнавально-інтелектуальній, ігровій, мовленнєвій, продуктивній художній діяльності (малювання, ліплення, конструювання, музика, театр тощо). Важливим засобом розвитку творчої уяви цього вікового періоду, на думку багатьох учених, є гра. Зв'язок гри з творчістю підкреслює низка вчених (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Виготський, О. Запорожець, О. Кульчицька, А. Макаренко, В. Моляко, В. Мухіна, Н. Рогальська, С. Русова, В. Сухомлинський, Д. Фельдштейн, К. Ушинський та ін.). Передусім це пов'язано з тим, що гра є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку.

Дослідники проблем розвитку обдарованості й творчого потенціалу дітей дошкільного віку (О. Кульчицька, В. Моляко) зауважують, що у процесі свого розвитку дитина опановує і необхідні способи орієнтації в навколишній дійсності, за допомогою яких людина може стати творцем. Ці здібності дитина розвиває у вільній грі, навчальній і трудовій діяльності, спілкуванні.

О. Кульчицька, відзначає, що вже на четвертому-п'ятому році життя малюків можна помітити їхню індивідуальну предметну спрямованість творчості, побачити, що деякі з них звертають увагу на малюнки в книзі, самі люблять малювати кольоровими олівцями, і головне, – роблять це майстерно. Якщо вихователі, батьки своєчасно розпізнають дітей, творчо обдарованих у малюванні, ліпленні тощо, побачать їхні здібності саме такого хисту, зрозуміють важливість їхнього розвитку, можна сподіватися, що вони допоможуть дитині знайти себе і своє творче призначення [83, с. 11].

О. Кочерга в книзі «Початок життя – становлення творчості» справедливо зауважує, що саме від початку життя дитини залежить «розгін» розвитку механізму творчості людини та її здатності реалізовувати свої здібності [75, с. 11].

Першим складником механізму творчості автор вважає мислення, другим – почуття (у тварин тільки емоції), третім – уяву. Але, крім цих компонентів, автор виділяє такі важливі ланки, як енергопотенціал та психомоторика. На думку вченого, енергія є необхідною умовою розвитку критичності (творчості) дитини, але обов'язково у взаємозв'язку пізнавальних процесів мислення, почуттів, уяви. Це пояснюється тим, що наша здатність до дії, у тому числі творчої, визначається енергопотенціалами: базовим та оперативним. Базовий енергопотенціал – задаток для творчості, яким малюка обдарувала природа. У кожній дитини він свій за обсягом, ось чому основний енергопотенціал – заряд тіла, який ми одержуємо від природи у генотипі [75, с. 22].

Оперативний енергопотенціал – придбана енергія, яку ми можемо витратити, діючи розумово чи психомоторно. Автор наводить приклад, що навіть новонароджена дитина прагне збільшувати енергопотенціал своїми рухами, а природа їй за це платить насолодою – м'язовою радістю від рухової, психомоторної активності. Це ж саме стосується не лише малюка, а й суспільство, яке може регулювати процеси обміну енергії і нагромаджувати її для потреб не лише нормального життя, але й найбільш енергомісткого процесу – творчості [75, с. 22]. Тож закон природи полягає в тому, що чим більше дитина витрачає енергії на творчість, тим більше вона здатна її відновити та нагромадити [75, с. 225].

Тому, залучивши дитину дошкільного віку до активних дій мислення, уяви та творчості, ми надамо їй можливість відновлювати та накопичувати енергію, яка так необхідна для психічного та фізичного здоров'я і творчості дітей дошкільного віку. Ось чому енергопотенціал – умова творчості, для збільшення якої повинні застосовувати будь-яку навчально-виховну технологію [60, с. 23].

Вважаємо, що такий підхід сприяє ампліфікації (збагаченню, поглибленню, посиленню) дитячого розвитку. Саме тому необхідною є спеціальна психолого-педагогічна підтримка дитини з боку дорослих, створення сприятливих організаційно-педагогічних умов для розвитку дитячої творчості.

Концептуальною для нашого дослідження є думка О. Савченко про те, що на «сучасному етапі саме вчитель стає невидимим диригентом, який уміє вчасно почути, помітити, підправити, підтримати кожного вихованця, організувати співпрацю дітей» [136, с. 159]. Автор зауважує, що насамперед вихователь дошкільного навчального закладу повинен пам'ятати, що в освіті головними цінностями є дитина й наставник, здатний розвивати, захищати, оберігати її індивідуальність [136, с. 5].

Тож для цього педагоги мають створити в дітей відчуття захищеності, упевненості в подоланні різних життєвих негараздів відповідно до чинного законодавства [138, с. 8].

С. Сисоева вказує на необхідність розвитку творчості в ранньому дошкільному віці – сприятливому періоді виховання творчої особистості. Цінною в контексті вищесказаного є думка автора про те, що «прогалини в розвитку саме у дошкільному віці безпосередньо впливають на ефективність подальшого формування творчої особистості» [141, с. 266].

Тому велике значення, на думку автора, мають умови розвитку дитини саме в ранньому віці, відтак організація творчого виховного процесу в дошкільних установах потребує ретельного наукового й практичного дослідження.

Суголосною з поглядами автора є думка зарубіжних учених. Так, Дж. Толлівер [168, с. 32-37] зауважує, що педагоги нівелюють розвиток творчих здібностей індивідів не тільки шляхом добору елементів знань, а й через акцентування лише на певних уміннях, очікуваних ролях, через несвідоме вираження цінностей і прагнень.

Американський психолог П. Торренс серед факторів, що стимулюють креативність дітей, називає такі: орієнтація на потребу у творчому розв'язанні задач; відсутність перешкод стосовно проявів спонтанності та ініціативи; створення можливості маніпуляції з предметами й варіативності думок; навчання уважного ставлення до сигналів навколишнього середовища; виховні впливи, спрямовані на визнання людиною цінності креативних рис своєї особистості. До факторів, які гальмують креативність, дослідник відніс орієнтацію лише на успіх, страх дати неправильну відповідь; підсилену орієнтацію на думку однолітків, побоювання звинувачень у незвичайності; обмеження ініціативи й заборона запитань; надмірну фіксацію на стереотипах статевої належності; уявлення про дивергентне мислення як про відхилення від норми; жорстке розмежування трудової та ігрової діяльності [167, с. 77].

Урахування майбутніми вихователями дітей дошкільного віку факторів блокування творчого потенціалу в дошкільному дитинстві є необхідною умовою для створення ефективного організаційно-педагогічного супроводу стимулювання й розвитку творчих здібностей вихованців.

Відтак в умовах сьогодення заклад дошкільної освіти та школа повинні забезпечити кожній дитині відчуття комфортності, любов та повагу вихователя, віру у свої творчі здібності.

У зв'язку з цим важливим у контексті нашого дослідження є висновок

учених (І. Беха, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, О. Коберника, В. Г. Кузя, А. Матюшкіна, В. Моляко, Т. Поніманської, Д. Пащенко, І. Рогальської-Яблонської, С. Сисоевої, О. Сухомлинської та інших) про необхідність психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку, їхньої психолого-педагогічної підтримки з боку вихователів. Саме ця магістральна думка лягла в основу нашого дослідження, оскільки рівень творчого розвитку дітей дошкільного віку значною мірою визначається педагогічною творчістю, професіоналізмом, педагогічною етикою, уміннями й навичками творчої діяльності вихователів.

Процес супроводження – один із відповідальних етапів становлення особистості, особливо важливим він є для розвитку творчих можливостей дошкільників, тому що дає дитині відчуття психологічної захищеності. Водночас перед вихователем відкриваються найширші можливості для вивчення та реалізації інтересів, бажань та потреб дитини, урахування її індивідуальних особливостей, темпераменту, характеру тощо.

І. Бех з цього приводу зауважив, що психологічна підтримка спрямована на те, щоб допомогти дитині відчути свою потрібність. Учений зазначає: «Психологічна підтримка як зосередженість педагога на позитивних сторонах і перевагах дитини – це один із важливих засобів зміцнення її позитивної «Я-концепції». Дитина відчуває потребу в підтримці не тільки тоді, коли їй погано, а й тоді, коли їй добре. Щоб підтримати дитину, педагог сам мусить відчувати впевненість. Він не зможе надавати підтримку доти, доки не навчиться сприймати себе і не досягне самоповаги й упевненості [9, с. 191].

Важливою умовою ефективної виховної взаємодії вихователя й дитини, на думку науковця, є наявність довіри між ними, що ґрунтується на взаємній повазі та емоційному контакті. Упродовж дня дорослі мають чимало можливостей для створення у вихованця почуття власної корисності й адекватності. Одним із способів зробити це є демонстрація дитині свого задоволення від її досягнень і зусиль, інший спосіб – навчити дитину справлятися з різними завданнями. Для того, щоб психологічно підтримати вихованця, на думку вченого, потрібно використовувати такі методичні підходи:

- спиратися на сильні сторони дитини;
- уникати підкреслювання її помилок;
- демонструвати повагу до вихованця;
- показувати, що ви задоволені ним;
- проводити більше часу з дитиною;
- використовувати гумор у взаєминах;
- знати про всі спроби вихованця впоратись із завданням;
- уникати дисциплінарних заохочень і покарань;
- охоче приймати індивідуальність дитини;
- виявляти віру в неї та емпатію;
- демонструвати оптимізм [9, с. 191].

Зазначимо, що у «Великому тлумачному словнику сучасної української

мови» поняття «супроводжувати» трактується як постійно бути разом із кимось, тісно пов'язуватися із чимсь [21, с. 1217].

У нашому дослідженні ідея психолого-педагогічного супроводу розвитку творчості дітей дошкільного віку є втіленням мети особистісно орієнтованого підходу в розвитку вихованців, який здійснюється через інтеграцію різноманітних видів діяльності і результатом якого є розвиток особистості, здатної до творчості.

Першорядне місце в процесі педагогічної діяльності належить професійному спілкуванню. Комунікативна діяльність має важливе значення для формування й розвитку дитячої психіки. Зазначимо, що спілкування педагога з вихованцями реалізується на основі особистісно орієнтованої моделі взаємодії дорослого з дитиною, тож позиція педагога ґрунтується на врахуванні інтересів дитини і перспектив її подальшого розвитку, зокрема й творчого зростання.

Т. Суценок формулює основне правило педагогічної творчості: «Покращувати особистісний статус кожної дитини в колективі, створювати реальні умови для повноцінного її самовираження, розвивати кращі особистісні характеристики й можливості, затребувати її ініціативу і творчість, не допускати при цьому гіпертрофованого розвитку однієї сторони особистості на шкоду іншим» [151, с. 199].

Таким чином, при спілкуванні з дитиною необхідно психологічно підтримати її – демонструвати оптимізм, опиратись на сильні сторони характеру вихованця, створювати ситуацію успіху, враховувати думку дитини, проявляти інтерес до її проблем.

Отже, для професійного педагогічного спілкування та психологічної підтримки майбутнім вихователям необхідно розвивати комунікативні та емпатійні здібності, педагогічну спостережливість, культуру спілкування.

Зауважимо, що педагогічний супровід дітей дошкільного віку реалізується через створенням відповідних організаційно-педагогічних умов, необхідних для розкриття творчих здібностей кожного вихованця. Варто наголосити, що такі педагогічні умови визначаються як створення сприятливого середовища, вільний вибір змісту і форм діяльності.

Тому основне завдання вихователя дошкільного навчального закладу полягає в організації сенсорно-розвивального середовища: збагачення освітнього простору різноманітною сенсорною інформацією для формування дитячого сприймання, розвитку сенсорних здібностей, сенсорної пам'яті, творчого мислення, уяви, світогляду, почуттєвої сфери дітей дошкільного віку.

Аналіз праць учених з проблеми розвитку творчої особистості дітей дошкільного віку (А. Богуш, Н. Ваганової, О. Кононко, В. Моляко, К. Приходченко та інших) доводить, що організація сенсорно-розвивального середовища, яка ґрунтується на таких важливих гуманістичних принципах взаємовідносин вихователя з дитиною, як принцип рівності, принцип діалогу, принцип свободи, принцип співтворчості, принцип сприйняття дитини,

принцип комфортності, забезпечить дітям дошкільного віку можливість для експериментування, пошукової активності, допитливості, самостійної творчості в різноманітних видах дитячої діяльності.

Відтак правильно сформоване сенсорно-розвивальне середовище, побудоване на таких основних принципах взаємовідносин педагога з вихованцями, активно впливає на творчий розвиток дітей дошкільного віку: розвиває їхні здібності, стимулює творчість, ініціативність, забезпечує сприятливий психологічний клімат у дитячому колективі, де кожен вихованець відчуває комфорт та психологічну захищеність.

З метою реалізації інтересів, потреб, нахилів дітей вихователь дошкільного навчального закладу повинен дати можливість самостійності вибору кожній дитині театралізації улюбленого твору, ролі, іграшки, книги тощо.

У праці зарубіжного дослідника [169] зазначено, що для творчого розвитку дітей дошкільного віку необхідно спрямувати зусилля на такі аспекти виховного процесу:

- створити середовище, яке дає змогу дітям досліджувати довкілля і гратися без немотивованих обмежень;
- адаптуватися до дитячих ідей, а не підлаштовувати їх до стандартів дорослих;
- приймати незвичні дитячі ідеї;
- спонукати до творчого вирішення проблем;
- давати дитині час для того, щоб вона могла дослідити всі можливі варіанти вирішення проблеми, рухаючись від традиційних до оригінальних ідей;

робити акцент саме на процесі, а не на результаті [169].

Важливим при створенні сенсорно-розвивального середовища є врахування індивідуальних і вікових особливостей розвитку дитини (статі, темпераменту, характеру, особистісного досвіду, емоційного стану, темпу розвитку). На нашу думку, це дає змогу не тільки виявити та розкрити в кожному вихованцеві його творчі здібності, нахили та інтереси, а й слугує необхідним складником професійної творчості педагога.

Важливим фактором розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку є конструктивна взаємодія педагогів дошкільних навчальних закладів із сім'ями вихованців. Дослідження вітчизняних та зарубіжних учених [2, 4, 10, 46, 104, 106, 135, 167, 168] виявили, що рівень розвитку креативності дітей дошкільного віку обумовлений родинним мікросередовищем. Науковці однак є в тому, що добре розвинена творча уява в тих дітей, батьки яких виявляють інтерес до розвитку своєї дитини, заохочують її до пізнання нового, стимулюють творчу діяльність.

Зауважимо, що родина не тільки може сприяти розвитку творчих здібностей, але й перешкоджати творчому потенціалу дитини ще в дошкільному віці [167].

Таким чином, організація різних видів творчої діяльності потребує

вмілого педагогічного керівництва дитячою творчістю, наявності зразків креативної поведінки, підтримки та заохочення будь-яких проявів фантазії, уяви, творчої активності та ініціативності з боку педагогів та батьків, створення сенсорно-розвивального середовища в дошкільному навчальному закладі та в родині: збагачення освітнього простору різноманітною сенсорною інформацією для формування дитячого сприймання, розвитку сенсорних здібностей, накопичення дитиною сенсорного досвіду як основи власної творчості.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що творчо обдарована дитина потребує уваги педагога, спроможного побачити в ній унікальну творчу особистість, повірити в її талант, створити сприятливі організаційно-педагогічні умови для розвитку дитячих творчих здібностей, подарувати їй щасливе дитинство та радість творчості.

На наше переконання, необхідними передумовами творчого розвитку дітей дошкільного віку є емоційно-почуттєве ставлення до явищ навколишньої дійсності, до сприймання світу, наявність розвиненого художнього бачення, образної пам'яті, творчого мислення, творчої активності, фантазії, естетичних почуттів, працелюбності та ін., що потребує створення організаційно-педагогічних умов стимулювання дитячої творчості

Автор наукових праць з проблем педагогіки В. Кремень переконливо доводить, що в середовищі знань, на основі яких повинне відбуватися формування особистості, життєдіяльність також не може бути успішною без відповідної поширеної педагогічної культури, без педагогізації суспільства, надання сучасних педагогічних знань батькам. «Адже ми не зможемо досягти поставлених цілей в освіті, – стверджує науковець, – якщо дорослі не зрозуміють, що віками вихована покірливість, слухняність дитини та намагання батьків сформуванню з дитини вимріяний образ без урахування її здібностей стають на перешкоді розкриття дитиною власної сутності, формування її як особистості, і це може призвести до негативних наслідків» [78, с. 166].

Сучасні дослідники дошкільного дитинства (Л. Артемова, А. Богуш, Г. Беленька, І. Волощук, Н. Гавриш, О. Кононко, В. Кузь, І. Луценко, В. Моляко, Т. Поніманська, І. Рогальська-Яблонська) та ін. наголошують на творчій взаємодії дошкільного навчального закладу й родини в розвитку дитини дошкільного віку. Підкреслюючи роль сім'ї у вихованні дітей дошкільного віку, дослідники вважають, що саме в родині закладаються передумови успішного творчого розвитку особистості, формування власної позитивної «Я-концепції».

Розглядаючи вплив родинного виховання на становлення в дитини позитивного образу власного «Я», фахівець з дошкільної освіти Г. Беленька наголошує на завданнях та змісті просвіти батьків обдарованих дітей. Автор стверджує, що педагог має підготувати батьків до труднощів, які можуть виникнути в процесі виховання обдарованої дитини. Вони мають знати, що їхнім завданням є розвиток інтелекту дитини – збагачення її знань,

удосконалення психічних процесів, формування мотивації та забезпечення умов для прояву творчості [13, с. 15-17].

Відтак дуже важливо, щоб батьки сприяли розвиткові творчих здібностей дітей; цікавилися їхніми інтересами, нахилами, разом із дітьми брали активну участь у спільній творчій діяльності. З цією метою дорослим необхідно використовувати пізнавальні завдання, навчати дитину розмірковувати, гнучко підходити до вирішення проблем, знаходити нові, оригінальні рішення, відчувати задоволення від самого процесу творчості. Крім того, такі завдання повинні бути систематичними та спрямованими на розвиток психічних процесів – уваги, фантазії, уваги, пам'яті тощо.

Отже, педагогу важливо спрямовувати батьків на використання спільних видів діяльності, у яких об'єдналися б співтворчість дорослих і дітей, це дає відчуття значущості своєї праці кожній дитині, доповнює і посилює педагогічний вплив на вихованців.

1.3. Історико-педагогічний досвід використання театралізованої діяльності у формуванні творчої особистості

Здавна в Україні виховання дітей засобами театралізованої діяльності широко застосовувалося народною педагогікою. Звичаї і обряди сільської громади залучали дитину до прекрасного, ефективно впливали на виховання гуманних почуттів, дарували радість і заряджали позитивною енергією. Дослідники зазначають, що селянська дитина рано прилучалася до участі у виробничій діяльності колективу (сім'ї) і з ранніх років була обізнана з багатьма її видами – щось робила сама, щось спостерігала, чогось навчалась у грі, яка часто супроводжувалася піснями [41, с. 15]. Театральний самодіяльний колектив був носієм культури, а серед сільського населення мав і просвітницький характер. Характеризуючи період після прийняття християнства, М.С. Грушевський зазначає: „Любили українці повеселитись і забавитися, поспівати і попирувати. Без пісні, танців, гри не обходилася ніяка okazія” [36, с. 32]. Досліджуючи джерела виникнення театралізованих ігор, Н. В. Кудикіна наголошує, що першоджерелами сучасних ігор та ігор-театралізацій була багатомірна культура пращурів українського народу. Її змістом є сюжети казок, характерних повчальних історій, оповідань, легенд, випадків із життя тощо [79, с. 68]. Педагогічне значення театралізованих ігор, на думку вченої, обумовлюється тим, що вони створювалися в процесі культурно-історичного розвитку народу на ґрунті національних звичаїв, календарних обрядів і ритуалів, усної народної творчості.

Так, протягом багатьох віків батьки, дідусі, бабусі гралися з пальчиками дитини, використовувалися при цьому потішки, ігри, забавлянки. Етнографи визначають цілу систему ігор-вправ для всебічного розвитку дітей дошкільного віку. Дослідник з галузі етнопедагогіки Н.В. Рогальська зазначає: “... граються з немовлям і в „ладки”, і в „сороку”, і в „хані” (вчать стуляти і розтуляти обидві долоньки дуже швидко)” [126, с. 51]. На думку автора, саме ці ігри-вправи забезпечували психологічний комфорт дитини, формували спокійне, рівне, доброзичливе, відкрите, активне й зацікавлене ставлення до людей, слугували своєрідним масажем, розвивали різноманітну рухову активність [126, с. 51].

Високо шанувалися нашими предками фізична сила, спритність, мужність, витривалість. Для цього в етнопедагогіці слугували народні ігри та різноманітні забави. Значну кількість народних ігор, які використовувалися в різних регіонах України, описано в етнографічних збірниках. Ці ігри можна поділити на дві великі групи: імпровізовані, тобто творчі, та ігри з правилами. Крім цього, слід відзначити ігри тимчасові (сезонні) й повсякчасні. На думку науковців (Г. Г. Ващенко [19], М. С. Грушевський [36], Н. В. Рогальська [126], Л. М. Масол [99]), ці народні рухливі ігри мають значення для всебічного розвитку дитини. Цінною для нашого дослідження є думка Н. В. Рогальської про те, що “своєрідністю українських народних рухливих ігор, є те, що окремі з них являють театралізоване дійство

цілої групи дітей із поетичним текстом, часто піснями й танцювальними рухами. У цих іграх усі учасники – співають, показують, рухаються в певному темпі, імпровізують („Подоляночка”, „Гуси-гуси”, „Коза-дереза”) [126, с. 52]. Погоджуючись з цією думкою, відзначимо, що дитина залучається до культури свого народу завдяки народним іграм, казкам, потішкам, мистецтву. У зв’язку з цим Л. М. Масол зазначає: “... у таких фольклорно-звичаєвих структурах виконавці подекуди перевтілювалися в образи персонажів ритуального дійства, одухотворювали явища природи, імітували поведки звірів, ілюстрували окремі епізоди трудових процесів. Ось чому ці народознавчі форми, що ввібрали людську мудрість, багатство народного життєвого досвіду, становлять непересічні етичні й естетичні цінності” [100, с. 102].

Тому цілком актуальним у світлі новітніх технологій особистісно орієнтованого виховання є використання надбань народної педагогіки з метою актуалізації художнього розвитку вихованців. Звертаючись до багатовікового досвіду народної педагогіки, ще раз переконуємося в тому, що саме театралізована діяльність (як синтетичний і колективний вид діяльності) сприятиме розвитку творчої особистості. Проблема використання театралізованої діяльності (як повноцінного й ефективного складника виховного процесу в навчальному закладі й у родині) хвилювала і хвилює педагогів і митців минулого й сучасності. Зокрема, діяльності “шкільних театрів” приділяли увагу багато дослідників.

Засновником упровадження театрального мистецтва в Україні з метою педагогічного впливу на вихованців стала Києво-Могилянська академія, де шкільний театр був невід’ємною частиною навчально-виховного процесу. Поширеним у навчальному закладі був і такий жанр мистецтва, як “Вертеп”, тобто український ляльковий театр, вистави якого відбувалися на невеликій сцені двоповерхової скрині. Освітньо-виховне значення мав і шкільний драматичний театр, п’єси для якого писали переважно “вчителі-піітики”. Кожен із них “зобов’язувався щорічно підготувати комедію чи трагедію” [45, с. 13].

Використання різноманітних засобів театрального мистецтва в Києво-Могилянській академії сприяло формуванню художніх інтересів, смаків, естетичних і моральних почуттів, розвитку творчого потенціалу юного покоління.

Один із найвидатніших вихованців Києво-Могилянської академії український філософ-просвітитель, поет Г.С. Сковорода всю свою творчу діяльність присвятив дослідженням природних нахилів і здібностей людини. На його думку, метою виховання повинна бути різнобічна особистість, яка приносить користь суспільству. Аналізуючи творчий педагогічний досвід Г.С. Сковороди, констатуємо, що основним завданням виховання підростаючого покоління видатний філософ уважав формування таких моральних якостей, як щирість, вдячність, чесність, гуманізм, благородство. У театральному мистецтві філософ убачав ефективний засіб розкриття природних нахилів, пізнання людиною самого себе та довкілля [140, с. 90].

Особливо значущими в контексті нашого дослідження є думки Г. Г. Ващенко про необхідність використання культурно-естетичних надбань рідного мистецтва у вихованні всіх дітей, як більш, так і менш здібних, тому, що „...мистецька творчість, навіть, за відсутності великих природних здібностей відіграє певну роль у діяльності кожної людини і часто є джерелом моральної втіхи і чистих радощів. Окрім того, людина, яка здатна сама щось творити в галузі того чи того мистецтва, може глибше розуміти мистецькі твори, ніж людина, яка зовсім не володіє технікою творчості” [19, с. 187]. Учений доходить висновку, що участь у художньо-творчій діяльності необхідна кожній дитині.

Високо оцінено значення театралізованої діяльності в розвитку дітей С. Ф. Русовою. За словами педагога, виховання дітей повинне бути позначено мистецтвом: „Тільки мистецтво має змогу заглянути в чужу живу душу, пережити її радощі, мистецтво викликає в нас інтерес, зацікавлення до інших людей і їхнього духовного життя” [128, с. 147]. Педагогічне значення театралізованої діяльності, на думку вченої, полягає в тому, що вона створювалася на основі національних звичаїв, обрядів, усної народної творчості, які ефективно впливали на виховання гуманних почуттів, залучали дитину до прекрасного. У зв'язку з цим С. Ф. Русова наголошувала: “Треба через ігри виховувати селянську молодь якомога шляхетніше, щоб знищити нахил до хуліганства, яке є наслідком некультурних обставин, у яких без виховання, без жодного культурного впливу гине наша селянська молодь” [128, с. 15]. Великого значення С. Ф. Русова надавала залученню дітей дошкільного та молодшого шкільного віку до театралізованої діяльності. Вона вказувала, що в цьому віці кожна дитина здатна до розвитку естетичних почуттів, художньої творчості. На цьому етапі здійснюються активні процеси соціалізації, самоусвідомлення, відбувається набуття інтелектуального досвіду й виховання важливих якостей особистості. Підкреслюючи значення театралізованої діяльності для художнього розвитку дітей 5–7 років, С.Ф Русова зазначала: „Ще один засіб дуже сприяє художньому розвитку дітей і розвитку їхньої мови: се так звана „драматизація”, якою користуються дуже широко й для вивчення літератури, і для історії, і для географії, і навчання чужих мов. Читаючи яку-небудь казку або художній твір, який захопив учнів своєю красою, дуже легко повернути їхню думку на те, щоб вони самі спробували лицедійно переказати його...” [128, с. 215]. Визначаючи вродженість драматичного інстинкту в дітей, авторка зазначала, що кожна дитина володіє здатністю перевтілюватися „цілком у ту постать, людську чи звірячу, яка на той час володіє її уявою” [131, с. 114]. Розвиваючи цю думку, С. Ф. Русова визначає доступність театралізованої діяльності для дітей, бо „діти люблять і самі ходити до театру на всякі вистави, – хоча б то були прості вистави, так званий „Петрушка”, або наш український Вертеп Різдвяний, люблять переодягатися в чужі вбрання, декорувати свої куточки так, щоб вони уявляли з себе ніби те або те вигадане дітьми місто” [130, с. 114]. Підкреслюючи цінність театралізованої діяльності для розвитку

дитячої творчості, С. Ф. Русова зазначала, що “для дітей 5–6 років доброю розвагою може бути театр ляльок або театр тіней, особливо коли вони самі нароблять ляльок чи то виріжуть їх з паперу й ними проілюструють свої улюблені казки” [130, с. 167]. Надалі для дітей 6–7 років авторка радила педагогам запропонувати самим вигадати той чи той зміст для лялькової вистави: “Узагалі для дітей 6–7 років це вже один із засобів до самовислову, і тим він дає теж один із шляхів для дитячої творчості, але все таки більш відповідний для дітей старшого віку, коли вони цим засобом ілюструють цілі мандрівки Ж. Верна або історичні твори” [130, с. 167].

Видатний педагог С.Ф. Русова дбала, щоб шкільні вистави відповідали високому художньому рівню. Вона вважала, що їм потрібно „надавати якнайбільше краси і в самому творові, і в обставинах декоративних, щоб впливати на естетичні почуття дітей, утворювати враження різними засобами – надавати цільної художньої краси” [130, с. 116].

У педагогічній спадщині С.Ф. Русової міститься ціла низка цінних методичних вказівок щодо організації народно-календарних релігійних свят, до участі в яких вона радила обов’язково прилучати дітей. Так, за С.Ф. Русовою, дитячі свята можна пристосовувати до етнографічних свят нашого народу: на Різдво – вечір колядок, вечір вертепу, ялинка та ін.; весною – вечір русалчин, вечір веснянки; можна зробити гарно день першої сїянки, першої посадки дерев тощо“ [130, с. 15]. У кожному святі педагог радила єднати народне, національне, фольклорне із загальнокультурним і давати щось естетичне, красне й радісно-веселе [130, с. 15]. Тому велике значення має досвід використання театралізованої діяльності в родинному вихованні, оскільки основи формування особистості закладаються в сім’ї.

Як відомо, домашні театральні вистави протягом довгого часу (кінець XVIII – поч. XX ст.) були однією із провідних форм проведення сімейного дозвілля. За свідченням істориків, мистецтвознавців, педагогів [51], [90], [132], усі члени сім’ї – діти, батьки, бабусі, дідусі та інші родичі – були активними учасниками театралізованого дійства.

Заможна козацька старшина запрошувала для своїх дітей вчителів з числа вихованців Київської академії. Вони передавали своїм учням знання, здобуті в академії, складали з ними п’єси та діалоги, як це вони робили самі на уроках піітики, ставили окремі сцени з вистав, а подекуди цілі драми з репертуару шкільного театру [51, с. 30].

Значне місце в художньому розвитку дітей засобами театралізованої діяльності надавав творець „Школи радості” В. О. Сухомлинський. Як засіб формування в дітей почуття краси, розвитку самобутньої творчості педагог Павлиської школи широко використовував казку. Він уважав, що це почуття краси неможливе без фантазії, без особистої участі дітей у творчій діяльності. У цьому контексті крилатим висловом стала його фраза із книги „Серце віддаю дітям”: „...Необхідно сумлінно зорати й засіяти насінням краси поле дитячої свідомості” [150, с. 30].

Саме на цьому ґрунтується складання павлиських казок. Адже казка – це

активна естетична творчість, вона починається з простої розповіді і переходить у вищу форму – інсценівку [150, с. 160]. “Музика, уява, фантазія, казка, творчість – це той шлях, яким, за Сухомлинським, іде розвиток духовних сил дитини” [150, с. 39]. “Казка невіддільна від краси... Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, але й серцем” [150, с. 177]. У Кімнаті казки, створеній В. О. Сухомлинським, широко використовувалися такі види театралізованої діяльності, як ляльковий театр і драматичний гурток, де діти інсценували українські народні казки та казки народів світу. Значне місце посідало також колективне складання казкових оповідок і програвання їх у ролях. Цікаві й повчальні авторські казки В. О. Сухомлинського призначалися саме для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. З метою реалізації інтересів, потреб, нахилів вихованців педагог надавав можливість права й свободи вибору кожній дитині улюбленої ролі, іграшки тощо. У книзі “Серце віддаю дітям” педагог пише: „Кожний раз, коли ми приходимо в “Кімнату казки”, дітям хочеться погратися. Для всіх знаходиться улюблена лялька чи іграшка. Гра виливається у творчість: малюки стають казковими героями, а ляльки в їхніх руках допомагають краще передати думки і почуття” [150, с. 155].

Аналіз багатогранної творчої спадщини В. О. Сухомлинського свідчить про те, що прилучення дитини до краси й гармонії у світі, мистецтві, природі, пробудження її почуттів, прагнення до праці є основою будь-якої творчості. Тому поруч із таким педагогом діти не були черствими, байдужими до моральних і культурно-естетичних цінностей.

Отже, підсумовуючи висловлене, зазначаємо, що педагогічні позиції В. О. Сухомлинського щодо розвитку дитячої творчості виражають основні параметральні орієнтири інноваційної освітньої парадигми. Вважаємо, що в кожному сучасному освітньому закладі повинна діяти власна “Кімната казки”, яка б активізувала дітей до участі в різноманітних видах художньо-творчої діяльності. Переконані, що такий підхід до формування особистості сприятиме досягненню значних успіхів у художньому розвитку вихованців, зробить їхнє життя цікавим, дасть змогу відчути насолоду і радість власної творчості.

Праці відомих майстрів українського театру М. К. Заньковецької, М. Л. Кропивницького, І. І. Мар’яненка, М. К. Садовського, П. К. Саксаганського, І. К. Карпенка-Карого та ін. є підґрунтям для цінних щодо нашого дослідження ідей розвитку творчих здібностей, природних задатків, естетичних почуттів, самовдосконалення особистості, любові до справи тощо. Так, видатний актор і режисер П. К. Саксаганський у своїй праці „До молодих режисерів” [133, с. 147] називає театр „високою виховною емоційною школою з наочним методом викладання”. Цю школу виховання добрих почуттів кожна дитина, на нашу думку, має пройти ще в дошкільному віці.

Аналіз педагогічних праць Л. В. Артемової, А. М. Богуш, Л. М. Масол, Н. Є. Миропольської, Т. І. Поніманської та інших учених свідчить про інтенсивний пошук науковцями шляхів упровадження в педагогічний процес театралізованої діяльності як засобу стимулювання

художнього розвитку дітей. Дослідниками О. П. Аматыєвою, Л. В. Артемовою, Н. В. Водолагою та іншими авторами доведено можливість творчої участі дітей дошкільного й молодшого шкільного віку в театралізованій діяльності.

На думку вчених (А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Т. М. Котик), театралізована діяльність – це, власне, гра в театр “для себе”, підготовка та показ вистав “для глядачів”. У процесі театралізованої діяльності дошкільники ознайомлюються з особливим видом праці (актора, режисера та ін.), застосовують кращі літературні форми [15, с. 220].

У багатьох наукових дослідженнях, можна простежити зв'язок театралізованої і дитячої гри, в яких гра дитини розглядається як “мімічне мистецтво актора”, “драматичний чи театральний інстинкт”, “мистецтво дитини”, “форма примітивного драматичного мистецтва”.

Водночас у педагогічних дослідженнях не існує однозначного визначення поняття „театралізована діяльність“. Залежно від дослідницького аспекту (ігрового, естетичного, мовленнєвого тощо), термін „театралізована діяльність“ стосовно дітей 5–7 років вживається по-різному: “театральна діяльність”, “театралізована гра” (Л. В. Артемова, Т. І. Поніманська), “театралізована діяльність” (А. М. Богуш, Н. В. Водолага, Л. В. Серих), “театрально-ігрова діяльність” (О.П. Аматыєва), “ігри за сюжетами театральних творів” (Ю. М. Косенко), “театрально-мовленнєва діяльність” (Н.В. Гавриш), “театрально-ігрова творчість” (В. І. Ашіков, С. Г. Ашікова). О. Л. Трусова вживає як синоніми поняття “театралізована гра”, “театралізовано-ігрова діяльність” та “гра-драматизація”. Ми приєднуємося до думки тих учених (А. М. Богуш, Н. В. Водолага, Л. В. Серих та ін.), які послуговуються поняттям “театралізована діяльність”, оскільки вона є ширшим порівняно з поняттям “театралізована гра”, сутність якого полягає в розвитку дитячої творчості, де суттєвими компонентами є художньо-естетичне сприймання й відтворення. На погляд Н.В. Водолаги, “театралізована діяльність” – це художня діяльність, що пов'язана зі сприйманням творів театального мистецтва і відтворенням в ігровій формі набутих уявлень, вражень, почуттів” [24, с. 81].

Залежно від провідних засобів емоційної виразності, за допомогою яких розігрується певний сюжет або тема, Л.В. Артемова [4] поділяє театралізовані ігри на дві основні групи: режисерські та ігри-драматизації (див. табл. 1.1.).

До режисерських ігор належать самостійні ігри з різноманітними дрібними предметами, з якими дитина діє як режисер. При цьому, вона сама складає певний сценарій, сюжети до гри. Особливістю таких ігор є те, що в них дитина чи доросла людина сама не є дієвою особою, лише створює сцени, веде роль іграшкового персонажа – об'ємного чи площинного. Сама діє за персонажа, зображує його інтонацією та мімікою [4, с. 5]. Режисерські ігри розрізняють за місцем і способом організації: настільні та стендові. Настільні ігри – це театр іграшок, театр картинок. До стендових ігор належать: стенд-книжка, театр на фланелеграфі, тіньовий театр. Вважаємо, що самостійність придумування й розігрування власного сюжету під час режисерських ігор є важливим етапом розвитку дитячої уяви, фантазії, творчості.

Таблиця 1.1.

Поділ театралізованих ігор

Театралізовані ігри								
Режисерські				Драматичні				
Настільні ігри	Стендові ігри				Власна драматизація	Театр пальчиковий	Театр бі-ба-бо	Театр-імпровізація
							Ляльки-велетні, тростяні	
	Стенд-книжка	Панорама	Фланелеграф	Тіньовий театр				
	Книжка-забава	Телевізор, кіно						

Ігри-драматизації ґрунтуються на власних діях виконавця ролі: дитина чи дорослий у цьому випадку грають самі, переважно використовуючи свої засоби виразності – інтонацію, міміку, пантоміміку [4, с. 5]. Гра-драматизація допомагає дитині глибше зрозуміти ідею твору, відчути його художню цінність.

Ігри-драматизації поділяються за способом зображення: драматизації з пальчиками, з ляльками бі-ба-бо, драматизація як гра самої дитини, імпровізація. “Імпровізація” – розігрування теми, сюжету за допомогою міміки, інтонації та інших засобів – напевно найскладніша, але й найбільш цікава гра. До її роботи готують усі попередні види театру, – зазначає Л. В. Артемова [4, с. 9].

Дослідження як у галузі педагогіки і психології, так і в галузі театрознавства вказують на спільність компонентів усіх видів ігрової діяльності. Так, Л.В. Артемова у структурі театралізованих (як різновид) сюжетно-рольових ігор виділила їх типові ознаки: зміст, творчий задум, роль, сюжет, рольові й організаційні дії та стосунки між гравцями [4, с. 9]. Автор відзначає, що джерелом змістовності всіх цих компонентів служить довкілля, яке є опорою для творчості педагога й дітей.

Відтак, учені виділяють різні види театру, що використовуються в роботі з дітьми 5–7 років: ляльковий, театр петрушок, пальчиковий театр, настільний театр, театр на фланелеграфі, тіньовий театр [52]. Відповідно до виду театру використовують і певні іграшки. Наприклад, тіньовий театр – “живі тіні”; ляльковий театр – ляльки бі-ба-бо, іграшки.

Для використання в театралізованій діяльності науковці пропонували різні види театру залежно від способу його розміщення й використання ігрового матеріалу [24, с. 39] (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Види театру

Ігровий матеріал												
Спосіб розміщення ігрового матеріалу	Маріонетки	Топотушки	Смикунчики	Ляльки	Іграшки	Ляльки бі-ба-бо	Картинки	Фланелеграф	Пальчиковий театр	Кокони	Тіньовий театр	“Живі тіні”
Ширма	Театр маріонеток			Ляльковий театр					Пальчиковий театр			
Стіл												
Екран							Театр на фланелеграфі			Тіньовий театр		
Фланелеграф												

Отже, вивчення різноманітних підходів до театралізованої діяльності, а також класифікацій видів театралізованої діяльності дітей 5–7 років дозволяє дійти висновку, що кожен вид театру має ефективні можливості для прояву художньо-творчих здібностей кожного вихованця навчально-виховного комплексу та формування позитивного ставлення до будь-якої творчої діяльності. Адже, реалізація можливості, в якій проявляються здібності одного рівня, відкриває нові можливості для подальшого розвитку, для розвитку здібностей більш високого рівня – стверджує Н.В. Водолага [24, с. 39].

Особливий інтерес у контексті досліджувальної проблеми становлять сучасні наукові дослідження (Н. В. Водолага, Н. В. Гавриш, Г. О. Костюшко, С. П. Нечай, С. О. Соломаха, Л. В. Серих, В. М. Шахрай, Т. О. Шевчук та ін.), у яких розглядаються різноманітні аспекти використання театралізованої діяльності в роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. Розглянемо основні аспекти досліджень учених.

Проблему розвитку мовлення засобами театралізованої діяльності порушено в дослідженні Н. В. Гавриш [29], яка розглядає мовленнєву творчу діяльність дітей дошкільного віку як феномен мовленнєвої культури, що відображає рівень психічного розвитку, мовленнєвої компетентності, внутрішнього духовного і душевного стану, вираження переваг та інтересів дітей, вона також є могутнім засобом їхнього художньо – естетичного, інтелектуально – творчого розвитку, формування креативного начала особистості [29, с. 10]. Підкреслюючи роль театралізованої діяльності в мовленнєвій творчості дітей, Н. В. Гавриш справедливо стверджує, що у процесі підготовки і показу вистави у дітей розвивається зв'язне мовлення, яке має емоційно забарвлений характер та передбачає широке вживання вербальних і невербальних засобів виразності [29, с. 55].

Вплив театралізованої діяльності на розвиток зв'язного мовлення розкрито в дослідженні Н.В. Водолаги. Справедливим є, на наш погляд, твердження автора, що засвоєння всіх варіацій зміни голосу доступне саме під час проведення театралізованих ігор. Автор вказує на важливість розвитку діалогічного і монологічного мовлення у процесі театралізованої діяльності. [24].

Проблемі формування емоційно-почуттєвої сфери молодших школярів у художньо-ігровій діяльності присвячено дисертаційне дослідження Т. О. Шевчук. Так, на думку дослідниці ефективним засобом педагогічного впливу на емоційну сферу дитини молодшого шкільного віку є художньо-ігрова діяльність, у тому числі й театралізована. „Художня гра, вважає вчений, – це гра фантазування, гра уяви. Вона є специфічним видом дитячої творчості, що займає проміжне становище між грою та власне дитячою творчістю. Поки результат гри уяви залишається побічним, до тих пір діяльність дитини є художньою грою. Як тільки результат набуває самостійної значущості, художня гра трансформується у власне художню творчість” [161, с. 7].

Проблеми розвитку творчої активності молодших школярів засобами театралізованої самодіяльності розглядає Г. О. Костюшко. У межах наукового аналізу авторка намагається прослідкувати взаємозумовленість художнього і творчого компонентів у єдиному процесі художньо-творчого розвитку особистості. Співтворчість дітей у створенні вистави, на думку вченого, є найбільш перспективним напрямом у художньо-творчому розвитку дітей, який органічно поєднує в собі художню і педагогічну своєрідність [72, с. 48]. У дисертаційному дослідженні авторка доводить, що різноманітні форми роботи в театральному самодіяльному колективі мають необмежені можливості щодо розвитку творчої активності школярів, бо специфіка театральної самодіяльності полягає в розвитку емоційно-чуттєвої сфери особистості, її здатності глибоко відчувати, емоційно переживати, що сприяє розвитку творчого мислення. А завершуються ці процеси розвитком нових якостей особистості (образне бачення, емоційний відгук-ставлення, передача їх в інтонації, пластико-мімічні дії) [72, с. 7].

Естетичний розвиток молодших школярів засобами синтезу мистецтв досліджувала Т. М. Голінська [33]. Цінною у контексті нашого дослідження є думка автора, що вся система художнього виховання повинна будуватися виключно на творчості, яка визначається законами дитячого розвитку, на вільному виборі його форм і засобів. Підґрунтям для художньої освіти повинне бути добровільне індивідуальне чи колективне виконання художнього задуму [33, с. 36].

Музично театралізовану діяльність як засіб адаптації дітей-сиріт молодшого дошкільного віку до умов дитячого будинку досліджувала С. П. Нечай [109]. Авторка обґрунтовує вплив різноманітних видів театралізованої діяльності на збагачення емоційно-чуттєвого та інформаційного досвіду, розширенню комунікативної діяльності, формуванню певних форм поведінки в умовах мікросоціального середовища. У процесі дослідження

С. П. Нечай доходить висновку, що здобута інформація про вплив музично-театралізованої діяльності на успішний перебіг адаптаційного періоду в дітей-сиріт трьох років до нових умов життя розширює та конкретизує науково-теоретичні уявлення про застосування різних видів мистецтв для полегшення адаптації дітей у спеціальних та загальноосвітніх закладах [109].

На виховні можливості формування ціннісних орієнтацій школярів засобами театралізованої діяльності вказує В. М. Шахрай. На думку вченого, включення школярів до різноманітних видів театральної самодіяльності сприяє розвитку їхньої творчості, самостійності, ініціативності [159]. Автором обґрунтовано виховні можливості дитячого театру у формуванні ціннісних орієнтацій підлітків: застосування механізмів створення художньо-театрального образу для розвитку структурних компонентів ціннісних орієнтацій; посилення впливу на емоційно-почуттєву сферу особистості через комплекс мистецтв; опора на колективний характер театральної творчості, що сприяє організації виховуючого сценічного і позасценічного спілкування підлітків, формування на спільній ціннісній основі референтних груп [159].

Результати дисертаційного дослідження Л. В. Серих доводять ефективність формування естетичної культури молодших школярів у процесі театралізованої діяльності. Автор вказує на значущість театралізованої діяльності у творчому розвитку молодших школярів і підкреслює необхідність організації процесу формування естетичної культури молодших школярів на “основі створення “єдиного простору” співтворчості учнів і батьків у позанавчальній діяльності” [139, с. 3].

У низці досліджень (Л. Г. Дубина [43], І. Є. Зайцева [47], С. Г. Мельничук [105], Г.І. Переухенко [114], С.О. Соломаха [143]), розглядаються різноманітні проблеми підготовки майбутніх педагогів засобами театрального мистецтва. Аналіз цих проблем показує, що успішний розвиток самостійної театралізованої діяльності дітей 5–7 років можливий за умови належної театральної-професійної підготовки та вмілого педагогічного супроводу.

Таким чином, театралізована діяльність є важливим засобом художнього розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Водночас аналіз наукових досліджень з цієї проблеми виявив, що проблеми художнього розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності недостатньо досліджені в умовах функціонування навчально-виховних комплексів, не знайшли відображення аспекти спільної організації театралізованої діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, а також потребує перевірки ефективності взаємодії між дітьми різного віку, педагогами та батьками під час підготовки та в процесі театралізованої діяльності. Відтак, вважаємо необхідним дослідити художній розвиток дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”.

1.4. Особливості театралізованої діяльності дітей різного віку в навчально-виховному комплексі “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”

На сучасному етапі особливо важливого значення для реалізації завдань художнього розвитку дітей 5–7 років набувають навчально-виховні комплекси “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”. Проблема функціонування навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” знайшла своє відображення в нормативних документах, що визначають умови створення, комплектування й організацію діяльності в цьому закладі. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті зазначено, що одним із шляхів, за допомогою якого забезпечується рівний доступ до здобуття освіти, є створення широкої мережі дошкільних навчальних закладів різних типів, профілів і форм власності [108]. У Законі України “Про дошкільну освіту” визначено, що для задоволення освітніх потреб дошкільний заклад може входити до складу навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” [48, с. 11].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 року затверджено Положення про навчально-виховний комплекс “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”, “Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад”. Згідно з документом, одним із основних завдань навчально-виховного комплексу є “створення умов для здобуття дітьми дошкільного віку, учнями безперервної дошкільної та загальної середньої освіти в обсязі державних стандартів дошкільної та загальної середньої освіти, розвитку їх творчих здібностей і нахилів” [117, с. 6].

На переконання В. Г. Кузя, “цей тип закладу є малокомплектним, у ньому взаємодіють дошкільна й шкільна системи; дитячий колектив різновіковий, педагогічний колектив об’єднує вихователів дошкільного закладу і вчителів школи. Таке об’єднання в один колектив дошкільників і молодших школярів, педагогів, батьків, громадськості значно підсилює освітньо-виховний потенціал цього закладу, сприяє гармонійному розкриттю художньо-творчих здібностей кожного вихованця” [82, с. 127]. Таким чином, першочерговим є завдання забезпечення наступності в роботі дошкільних груп та початкових класів, взаємодії дітей у процесі засвоєння художньо-естетичних цінностей у спільній діяльності.

Проблему різновікового об’єднання дітей досліджено в працях В. Г. Кузя, Я. А. Коменського, А. С. Макаренка, С. Ф. Русової, В. О. Сухомлинського та інших учених. Ці та інші автори переконані в необхідності організації різноманітних видів творчої діяльності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Виховний потенціал творчої взаємодії дітей 5–7 років розглядається вченими в багатьох аспектах. Так, С. Ф. Русова вважає, що саме розвиток у дитини спільних з іншими соціальних почуттів, волі, незалежності, свідомості утворює особистість, яка підпорядковується законам суспільства [128, с. 95]. Авторка зазначає, що “почуття симпатії і справедливості, окрім найближчих до дітей соціальних осередків, повинні поширюватися на націю, людство, на весь живий світ” [128, с. 144].

А. С. Макаренко важливого значення у своїй роботі надав організації різноманітних колективних видів діяльності (в тому числі, театралізованої). Перевага різновікового колективу, на думку А. С. Макаренка, полягає в тому, що така організація дає більший виховний ефект – вона створює тіснішу вікову взаємодію і є природною умовою постійного нагромадження досвіду і його передавання від старших поколінь до молодших: молодші дістають різноманітні відомості, засвоюють навички поведінки, робочу спритність, привчаються поважати старших та їхній авторитет. У старших піклування про молодших і відповідальність за них виховує необхідні для громадянина якості: увагу до людини, великодушність і вимогливість, нарешті якості майбутнього сім'янина та багато інших. Увесь цей складний виховний процес у добре організованому колективі відбувається без спеціальних зусиль, як постійне нашарування найдрібніших і тонко нюансових вражень, вчинків і відносин [92, с. 11]. На думку А. С. Макаренка, формування таких якостей, як турбота про молодших, повага, взаємодопомога тощо, є головними чинниками при організації старших та молодших дітей. У своїх працях А. С. Макаренко обґрунтовує важливість створення різновікових об'єднань, порівнюючи колектив дітей одного віку, який “... завжди має тенденцію замикатися в інтересах певного віку з сім'єю:”, різновіковий первинний колектив нагадує сім'ю.” [92, с. 254]. Отже, в організації різновікової взаємодії А. С. Макаренко вбачав величезні можливості для розвитку кожної особистості.

Виняткове значення спільній діяльності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку надавав В. О. Сухомлинський. Багаторічні спостереження педагога-новатора за роботою дітей у різновікових об'єднаннях свідчать, що виховна сила колективу великою мірою залежить від багатства, різноманітності стосунків між особистостями, які перебувають на різних ступенях розвитку, тобто між вихованцями різного віку. Це стосунки ідейно-виховні, інтелектуальні, навчально-трудова, самодіяльно-творчі, ігрові [148, с. 165]. Далі педагог зазначав: “Третина століття роботи у школі переконала мене в тому, що людина найкраще виховується тоді, коли вона виховує інших, турбується про іншу людину” [148, с. 597].

Різноманітні аспекти функціонування навчально-виховних комплексів розкривалися в працях таких дослідників: В. Г. Кузя (педагогічні основи виховного процесу в комплексі) [82], М. Н. Манжелій (педагогічні умови функціонування сільських навчально-виховних комплексів) [94], І. П. Печенко (соціалізація дітей в умовах сільських навчально-виховних комплексів “Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад”) [116],

Д. І. Струннікової (наступність в ознайомленні з природою дітей 6–7 років в умовах діяльності навчально-виховних комплексів “Школа – дошкільний навчальний заклад”) [145], В. В. Ферштейна (виховання гармонійної особи в умовах сільського навчально-виховного комплексу) [156], О. В. Чепки (наступність ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”) [157], М. А. Федорової (виховання культури поведінки у дітей 6–7-го року життя в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дитячий садок”) [155]. Розглянемо основні аспекти дослідження вчених з організації педагогічного процесу в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітній навчальний заклад”.

Для розвитку цього типу навчально-виховного закладу важливе значення в аспекті розгляду засад функціонування мають результати досліджень одного з перших організаторів та дослідників навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” в Україні В. Г. Кузя. Так, у науковому дослідженні В. Г. Кузя навчально-виховний комплекс визначено закладом національно-культурного відродження малих населених пунктів. Учений дослідив педагогічні основи виховного процесу в комплексі “Школа – дитячий садок”, розробив і апробував на практиці модель ефективного розвитку навчально-виховного комплексу, довів педагогічну і соціально-економічну ефективність закладу такого типу. В. Г. Кузем науково обгрунтовано становлення комплексу “Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад” як культурно-педагогічного центру малого села, початкової ланки єдиної системи безперервної освіти і виховання [81]. Результати дослідження вченого переконують у тому, що в різновіковому колективі підвищується активність, творчість, ініціативність, відповідальність за справу тощо. Досліджуючи проблему організації виховного процесу в навчально-виховному комплексі, В. Г. Кузь вказує на особливі взаємини дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, “такі взаємини між ними, можуть сягнути високого рівня позитивного нюансування. Позаяк ядром цих взаємин у навчально-виховному комплексі, як системі, є різновікові стосунки, які дають змогу культивувати в молодших повагу до старших, а в старших – турботу про молодших, що забезпечують природний процес передавання досвіду старших – молодшим” [80, с. 16]. Таким чином, взаємне доповнення можливостей дітей дошкільного та молодшого шкільного віку підвищує результативність їхньої спільної діяльності та творчості, що сприяє розвитку культури взаємин вихованців.

У дослідженні Н.М. Манжелій комплекс визначений як освітній заклад, який функціонує за принципами наступності та безперервності навчання і виховання й характеризується систематичністю, структурністю, цілісністю й зв’язком [94, с. 11]. Погоджуючись з її поглядом, відзначимо, що саме в школі-комплексі існує прагнення цілісного розкриття можливостей особистості кожної дитини.

Дослідник В. В. Ферштейн визначає навчально-виховний комплекс як

заклад навчально-виховного спрямування, який об'єднує в умовах села різні соціальні інституції – родину, церкву, заклади культури і спорту, що підпорядковуються меті освіти [156].

Проблеми соціалізації вихованців сільських навчально-виховних комплексів дослідила І.П. Печенко [116], яка довела, що “педагогічне об'єднання “Школа – дошкільний заклад” педагогізує середовище, створює оптимальні умови для педагогічно виваженої соціалізації, бо всі соціальні взаємозв'язки вихованців, опосередковуючись, педагогічно доцільно впливають на процес їхнього соціального становлення” [115, с. 175]. Особливо цінною є думка вченої про те, що в навчально-виховному комплексі реалізується ідея більш ефективного розвитку творчих здібностей дітей, педагогів і батьків у спільних виховних заходах художньо-естетичного спрямування.

Проблему наступності в ознайомленні дітей 6–7 років з природою в умовах діяльності навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний навчальний заклад” досліджувала Д. І. Струннікова, яка дійшла висновку про те, що “наступність є закономірною умовою цілісності й ефективності педагогічного процесу, фактором, який визначає логіку і послідовність розвитку особистості, поступовий перехід від одного вікового етапу до наступного” [145, с. 13]. Автор доводить, що реалізації наступності сприяє використання можливостей навчально-виховного комплексу в організації спільних форм природопізнавальної діяльності старших дошкільників і молодших школярів.

Проблемі наступності ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу присвячено дослідження О.В. Чепки. На думку автора, ігрова діяльність є необхідною умовою наступності між дошкільною та початковою ланками освіти. Цінною для нашого дослідження є розроблена автором система ігрових форм (у тому числі і театралізованих), яка включена до системи навчання і виховання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Авторка обґрунтовує думку, що така система забезпечує більш ефективне навчання, знижуючи втомлюваність дітей, сприяє кращому запам'ятовуванню та розумінню навчального матеріалу, підвищує розумову, вольову, мотиваційну й емоційну готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі, вирішує важливу проблему адаптації першокласників до здобуття шкільної освіти [157].

Наукове дослідження М. А. Федорової присвячено проблемі виховання культури поведінки в дітей 6–7 року життя в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дитячий заклад”. Автор наголошує на необхідності забезпечення реалізації наступності у вихованні культури поведінки з метою розширення і поглиблення в початковій школі набутого в дошкільному закладі досвіду. Цінною є думка дослідниці про те, що “найбільш сприятливі умови для забезпечення наступності у вихованні культури поведінки дітей 6-7-го років життя створюються в освітніх установах

нового типу, зокрема в навчально-виховних комплексах “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”. Їх організаційними особливостями визначено: об’єднання педагогічного процесу дитячого садка і початкової школи в межах єдиного закладу; спільність матеріальної бази; єдність організаційно-методичної роботи педагогічного колективу; можливість організації дошкільнят і школярів упродовж дня; різновікові взаємини в дитячому співтоваристві [155, с. 15].

Ураховуючи думки різних учених про ефективність організації різновікового колективу, можемо констатувати, що взаємодія дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку в театралізованій діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” є важливим чинником для художнього розвитку вихованців, що дає можливість кожній дитині проявити свою активність, самобутність, творчість, талант. Але, незважаючи на те, що проведено велику роботу з вивчення і наукового обґрунтування діяльності навчально-виховних комплексів, проблема художнього розвитку вихованців навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” недостатньо досліджена. Відтак, вважаємо необхідним зупинитися на тих особливостях, які має навчально-виховний комплекс для організації театралізованої діяльності вихованців.

На нашу думку, залучення вихованців навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” до художньо-творчої діяльності на ґрунті історії, культури, мистецтва та звичаїв рідного народу – одне з важливих завдань педагогічного колективу установи навчально-виховного комплексу.

Театралізована діяльність у навчально-виховному комплексі “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”, на нашу думку, є інтегрованим, педагогічно ефективним, цікавим видом діяльності для старших дошкільників і молодших школярів, який розвиває їхню творчість. У цьому закладі театральні-ігрові дійства на засадах партнерства, співтворчості та співпереживання може об’єднати значну кількість дітей різного віку, педагогів, батьків, громадськість. Одночасно всі вони є режисерами, акторами, костюмерами, гримерами і глядачами, тобто активними учасниками театралізованого дійства.

Особливістю театралізації в навчально-виховному комплексі є її організація на засадах творчості як дітей дошкільного, так і молодшого шкільного віку, а також педагогів комплексу, і це об’єднує спільною метою кожного члена колективу. Організована таким чином спільна творча театралізована діяльність дітей вихованців та педагогів комплексу дає змогу розширити спектр їхнього спілкування один з одним (діти спілкуються не лише у своїй віковій групі, а мають змогу спілкуватися з молодшими та старшими вихованцями). Розширення комунікативного досвіду під час театралізованої діяльності в різновіковому колективі сприяє самореалізації кожного вихованця

і взаємозбагаченню всього колективу навчально-виховного комплексу творчими ідеями і здобутками. Водночас характер такого спілкування впливає на розвиток емпатійності дитини, на формування її позитивного ставлення до інших дітей.

У сценічному спілкуванні у процесі взаємодії та взаємостосунків, проявляється величезна палітра творчості вихованців навчально-виховного комплексу. Досліджуючи особливості організації роботи театрального різновікового колективу, З. А. Коpecь зауважує, що в різновіковому гурті дітей молодші діти користуються повсякчасною увагою старших і, у свою чергу, поважають своїх старших товаришів. Тому, зрозуміло, що в такому гурті старші почувають велику відповідальність за свою поведінку, прагнуть до того, щоби бути гідними такого ставлення до себе з боку дорослих [67, с. 15]. Сказане дає можливість стверджувати, що театралізована діяльність у навчально-виховному комплексі сприяє створенню доброзичливого мікроклімату серед дітей різного віку, в основі якого лежить повага й турбота про особистість кожного вихованця комплексу, складаються довірливі стосунки між дорослими та дітьми. Такі стосунки мають неоднорідний характер, бо в одних випадках дитина разом із дорослим може бути рівноправним учасником театралізованої діяльності, а в інших – виконувати роль дорослого, що ставить її в позицію керівника та організатора театралізованої діяльності. Дорослий у такому випадку здійснює опосередковане керівництво від імені будь-якого театрального персонажа.

Отже, формування творчості передбачає організацію спільної діяльності, кожен учасник якої є рівноправним членом, а дорослий, що здійснює опосередковане керівництво, володіє необхідними творчими якостями.

При цьому театралізована діяльність у навчально-виховному комплексі здійснюється на основі творчої взаємодії дорослих і дітей (див. табл. 1.3).

Об'єднання вихованців старшого дошкільного та молодшого шкільного віку під час театралізованої діяльності сприяє творчій співпраці, наступності в роботі з художньо-естетичного виховання дошкільного навчального закладу та початкової школи.

Неабияку допомогу в організації театралізованої діяльності дітей 5–7 років здійснюють музичний керівник та хореограф. Під час пісенної, танцювально-ігрової імпровізації на музичному занятті діти безпосередньо оволодівають театралізованою діяльністю: навичками вербальної і невербальної виразності, пластикою свого тіла та іншими засобами творчого самовираження. У процесі танцювальної імпровізації вони вчаться утримувати увагу, відчувати партнера за допомогою візуального контакту.

Робота логопеда полягає у корекції правильної вимови, в усуненні мовних недоліків дітей, розвитку артикуляційного апарату, чіткої дикції. З цією метою використовуються елементи театрально-ігрової діяльності: пальчиковий тренінг, розігруванням діалогічних скоромовок, чистомовок тощо.

Таблиця 1.3.

Взаємодія колективу навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад “ під час театралізованої діяльності

Упродовж усього періоду роботи над виставою психолог та соціальний педагог регулярно проводять психодіагностику дітей з використанням добре апробованих методик відповідно до вікових особливостей дітей 5–7 років: діагностику творчої уяви, розвиток пізнавальних здібностей, вивчення особливостей емоційної сфери (тривожність, невпевненість у собі, страх виступати на сцені тощо). Соціальний педагог детально фіксує соціальні стосунки між старшими і молодшими дітьми в різновіковому театральному колективі. Оскільки навчально-виховний комплекс “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” відвідують діти з однієї сім’ї (молодші й старші братики й сестрички), це надає можливість залучити до театрального дійства всіх членів родини (батьків, дідусів, бабусь), а також громадськість міста чи села (клуб, бібліотеку, дитячий будинок тощо).

Співзвучною є думка В. Г. Кузя, яка переконує в тому, що навчально-виховний комплекс у змозі об'єднати під одним дахом такі заклади, як клуб, бібліотеку, Будинок культури, навіть дитячий будинок та будинок пристарілих [82, с. 69]. На нашу думку, театралізована діяльність у навчально-виховному комплексі “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” має всі можливості для активної, творчої взаємодії дітей, педагогів, батьків, громадськості.

Самоцінність театралізованої діяльності полягає в тому, що вона сприяє формуванню важливих моральних якостей вихованців – відповідальності перед колективом, почуття дружби між дітьми різного віку, вмінь вирішувати проблемні питання тощо. Завдяки цьому діти мають змогу відчувати радість діяльності, самостверджуватися не лише серед однолітків, а й серед старших і молодших товаришів.

Правильна організація театралізованої діяльності в процесі художнього розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах навчально-виховного комплексу дає можливість кожній дитині відчути свою значущість, почуття відповідальності, задоволення від власної праці. Тактовний підхід педагога до вихованців запобігає стресам, неврозам, невротичним формам поведінки (погані звички), емоційним проблемам та міжособистісним конфліктам між вихованцями. Цьому слугує використання арттерапії, у ході якої засобами театралізованої діяльності діти засвоюють способи комунікації та емоційного реагування. Важливо, щоб теми мистецьких заходів були спрямовані на формування дружніх взаєностосунків, взаємодопомоги, переборювання страху, образи тощо.

Вважаємо, що театралізована діяльність сприяє формуванню кращих рис характеру особистості, утвердження свого соціального статусу в різновіковому гурті дітей, сприяє різновіковому сценічному та позасценічному спілкуванню та співтворчій комплексній взаємодії дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах навчально-виховного комплексу. Значущість цього виду діяльності полягає в її колективному характері, що можливе в умовах навчально-виховного комплексу. Педагогічний досвід доводить, що участь вихованців у підготовці над створенням сценаріїв, вистав, виготовлення декорацій, реквізиту, сценічного одягу, обговорення особливостей поведінки дієвих осіб сприяє не лише розвитку їхнього творчого потенціалу, але й встановленню, розширенню тісних контактів, набуттю досвіду співробітництва й співтворчості між дітьми різного віку та дорослими в умовах навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”. Отже, співтворчість дітей 5–7 років в організації різноманітних видів театралізованої діяльності є, на нашу думку, найбільш дієвим напрямом художнього розвитку кожного вихованця. Театрально-ігрове дійство може об'єднати значну кількість дітей різного віку. Всі вони – активні його учасники (режисери, актори, костюмери, гримери, а також глядачі). Найважливішою особливістю театралізованої діяльності є те, що її дія формується під безпосереднім впливом дитини-глядача та

виконавця. Перебуваючи в залі, діти не лише сприймають твір мистецтва, а й певною мірою беруть участь у його творенні. Відтак, слід зазначити, що специфіка театралізованої діяльності полягає в одночасному співпереживанні, активному пізнанні, емоційності, комунікативності художнього впливу театрального образу на особистість.

Культурно-соціальне значення театралізованої діяльності пов'язане із проблемою ефективного заповнення вільного часу вихованців, особливо в умовах сільських навчально-виховних комплексів. У дослідженнях учених Н. В. Водолаги [24], Г. О. Костюшко [72], Н. В. Кудикіної [79], Л. В. Серих [139], В. М. Шайрай [159] зазначено, що учасники театралізованих дійств мають широке коло духовних інтересів, високу творчу активність; вони активніші у спілкуванні, змістовніше використовують свій вільний час.

Отже, у процесі театралізованої діяльності формуються соціально-перцептивні здібності й здатність до ідентифікації, що допомагає успішно оволодіти театральними діями, а вони, у свою чергу, сприяють кращому розвитку уяви. Тобто дитина 5–7 років здатна виразити в театралізованій діяльності власне ставлення до улюблених персонажів, явищ дійсності. Граючи певну роль у театральній виставі, дитина, немовби, уподібнює себе особі, від імені якої діє у виставі. Виходячи з творчої індивідуальності і власного світогляду, дитина привносить у виконувану ним роль те чи інше забарвлення.

Значення театралізованої діяльності полягає в розвитку емоційно-почуттєвої сфери особистості. У дослідженнях учених Л. В. Артемової [4], А. М. Богуш [22], Г. С. Костюка [70] та ін. доведено, що дитині дошкільного віку доступне співпереживання, здатність подумки діяти в уявних ситуаціях. Уява проявляється й розвивається також у пошуках засобів для виконання тієї чи тієї ролі. Систематичне тренування уяви допомагає старшим дошкільникам та молодшим школярам оволодіти здатністю розуміти внутрішній світ персонажа; уявити і домислити образ, події твору.

У театралізованих іграх діти ознайомлюються з вираженням різних емоцій і навчаються адекватному їх передаванню в процесі перевтілення в образи тварин чи казкових героїв, у психогімнастичних етюдах, під час читання піктограм тощо. Від того, наскільки емоційно діти сприймають художній твір, художні образи, як глибоко усвідомлюють ідею твору, залежить багатство їхнього творчого задуму, винахідливість у пошуках засобів найкращого втілення героїв твору.

Театралізована діяльність сприяє розвитку рефлексії – умови, необхідної для спільної творчої діяльності вихованців навчально-виховного комплексу. Театралізована діяльність – це важливий засіб розвитку в дітей сенсорної культури та емпатії, тобто здатності розпізнавати емоційний стан людини за допомогою мови, міміки, жестів, інтонацій, аналізувати та оцінювати їхні вчинки, вміння ставити себе на місце іншої людини в різноманітних життєвих ситуаціях.

Ляльковий театр дає змогу створити атмосферу безпечності, забезпечує емоційне благополуччя вихованця, уміле поводження з лялькою стимулює

рухову активність дитини, вдосконалює загальну й дрібну моторику, координацію рухів рук і ніг, активізує сенсомоторний розвиток.

Організація відповідного радісного середовища, привабливого дизайну – прикрашена зала, декорації, костюми, радісні події – забезпечує піднесений настрій вихованців, виховує естетичний смак та оцінку. Участь дітей у театралізованому дійстві дарує радість, задоволення й викликає позитивні емоції не лише в акторів і педагогів, але й у всіх, хто перебуває в залі. Отже, здатність до театралізованої діяльності викликає ситуацію успіху, що підтримує інтерес до процесу творчості, формує віру дітей у себе.

На думку І. Д. Беха, саме позитивні емоції є бажаним чинником для успішного розвитку особистості, оскільки кожна дитина вміє і хоче радіти. Стан піднесеності часто характеризується високим рівнем енергетичного підйому й упевненості, спокоєм, дружбою. Учений наголошує на взаємозв'язку двох станів – “щастя” і “радість”. Щаслива людина переживає більше і частіше радіє, ніж нещаслива. Надалі автор зауважує, що “почуття радості при набутті особистісної властивості, що втілилась у відповідний вчинок, осмислюється, усвідомлюється, а за вправлення у різних моральних діях і узагальнюється, воно перетворюється в почуття гордості за себе” [8, с. 219].

Отже, кожній дитині важливо відчувати радість від того, що вона робить для інших. На нашу думку, радість від результату спільних зусиль вихованців 5–7- річного віку в театралізованій діяльності є провідним чинником створення атмосфери дружніх взаємин.

Дослідження вітчизняних психологів та фізіологів (І. Беха, [8], В. Кузя [81], О. І. Кульчицька [83], та ін.) підтверджують зв'язок розвитку дрібної моторики рук з розвитком мозку.

Так, виготовлення театральних ляльок, іграшок, костюмів, реквізиту, цікавих оригінальних декорацій, атрибутів із різноманітного матеріалу своїми руками розвиває дрібну моторику рук, уяву, фантазію, творчість. Заучування ролі добре тренує мимовільну пам'ять, увагу дітей. У процесі організації та підготовки театралізованої діяльності в дітей розвиваються ініціативність, самостійність, упевненість, організаційні вміння і навички, розширюється діапазон розвитку творчої активності. Саме тому вихованців навчально-виховного комплексу важливо залучати до самостійного виготовлення іграшок, придумування нових оригінальних декорацій, атрибутів тощо.

Особливе значення театралізованої діяльності полягає в оволодінні дітьми літературною мовою, у засвоєнні культури мовлення. Діти вчаться спілкуватися, вести діалог, керувати силою голосу, темпом мовлення, що відповідає дієвій особі; вчаться відчувати аудиторію. Наслідуючи і відтворюючи емоційний стан когось із персонажів, діти вчаться змінювати тембр голосу. Беручи участь у театралізованих дійствах, вони ознайомлюються з довкіллям через художні образи, барви, звуки. Пошук шляхів перетворення в образ здійснюється в напрямі оволодіння вербальними (мовними) і невербальними засобами (мовою жестів). Так, під час зображення героїв сюжету діти відтворюють характерні особливості їхнього зовнішнього вигляду

й поведінки, свої уявлення і враження про них, реалізуючи прагнення до самостійності у використанні засобів виразності. Театралізована діяльність сприяє сценічному та позасценічному спілкуванню між вихованцями навчально-виховного комплексу.

Отже, в театралізованій діяльності творчість вихованців виявляється в умінні слухати твір, розуміти його ідею, мораль, відчувати його художню цінність; у здатності до задуму і його реалізації, у пошуках засобів для зображення персонажу, в умінні інтегрувати свої знання й уявлення про світ людей і довкілля, у щирому передаванні своїх думок, почуттів, переживань, настрою, фантазії через художнє слово, красу жестів, міміку, рухи, музичну виразність тощо. Відтак, дитині потрібно осягнути чужі почуття, внутрішній світ персонажа, навчитись аналізувати й зіставляти власні вчинки із вчинками літературних героїв. На чужих добрих або недобрих вчинках дитина виховується, вчиться аналізувати власну поведінку, розуміти своїх друзів, старших людей. Театралізована діяльність є одним із шляхів входження дитини в соціальний світ, людське середовище, спричинює здатність бачити й творити красу і добро в мистецтві, у своїй діяльності та житті.

Предметом діяльності дітей 5–7 років віку є не тільки зовнішній, а й внутрішній світ. Дорослий у процесі розвитку творчих здібностей дитини повинен допомогти їй насамперед знайти і засвоїти зміст людської життєдіяльності. Такий підхід сприяє ампліфікації (збагаченню, поглибленню, прискоренню) дитячого розвитку. Це поглиблення у дітей переживань, розширення уявлень про довкілля, збагачення творчості. Отже, дітей 5–7 років та педагогів навчально-виховного комплексу в театралізованій діяльності об'єднує загальна мета, загальні інтереси і переживання, спільні зусилля для досягнення мети, творчі пошуки. В театралізованій діяльності діти навчаються вмінню планувати та організовувати ігри, розвивають можливості творчої уяви та фантазії. Відтак, необхідно використати розвивальні можливості театралізованої діяльності для ампліфікації художнього розвитку дітей 5 – 7 років в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад“.

Театралізовану діяльність правомірно можна назвати продуктивним видом діяльності – продуктивність якої полягає в колективній творчій праці дітей, де різні її складники є ефективним засобом художнього розвитку кожного вихованця навчально-виховного комплексу. Тому, театралізована діяльність вихованців навчально-виховного комплексу є комплексним і доступним видом діяльності дітей, що здатна викликати позитивні емоції та активізувати пізнавальні процеси, формувати художній досвід творчої діяльності, стимулювати художній розвиток дітей 5–7 років в умовах навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”.

РОЗДІЛ II.
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ХУДОЖНЬОГО РОЗВИТКУ
ДІТЕЙ 5-7 РОКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО КОМПЛЕКСУ „ДОШКІЛЬНИЙ
НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД-ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД”

2.1. Структурні компоненти художнього розвитку вихованців навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” у театралізованій діяльності

Сутнісні характеристики художнього потенціалу і взаємозв'язок із творчою діяльністю, творчими здібностями дають змогу виділити такі структурні компоненти художнього розвитку дітей 5–7 років: пізнавально-оцінний, емоційно-почуттєвий та мотиваційно-творчий. Розглянемо детальніше зміст кожного з них.

Пізнавально-оцінний компонент художнього розвитку характеризується загальним пізнавальним рівнем і виявляється в особливостях розвитку пізнавальних психічних процесів: уваги, фантазії, пам'яті, сприймання, мислення тощо, – що забезпечують ефективність театралізованої діяльності. Важливу роль у цьому структурному компоненті відводимо комунікативним та мовленнєвим здібностям. Цей компонент передбачає вміння дитини планувати, уявляти художній образ, а потім втілювати в театралізованій діяльності. У творчому процесі дитина вчиться аналізувати, доходити висновків під час інтерпретації вистави. Метою цього компонента є підвищення художнього розвитку дітей.

Емоційно-почуттєвий компонент виявляє емоційні реакції дитини, її ставлення до партнерів та дорослих у процесі різноманітних видів театралізованої діяльності. Реалізується у здатності до емпатії і співпереживання, співчуття, ідентифікації, рефлексії. Характеризуючи типи особистості, І.Д. Бех зауважує, що „предметна спрямованість емоції є істотною ознакою піднесення її на вищий рівень психологічної організації. Не менш важливу роль у цьому процесі відіграє втрата емоцією ситуативності свого вияву та підвищення власної енергетики“ [10, с. 665]. Саме за такими параметрами вчений вбачає організований процес цілеспрямованого формування емоційної сфери особистості, оскільки „перетворені в результаті виховання емоції – це емоції, трансформовані в почуття (тобто такі, що набули сили, стійкості, змістовної спрямованості)“ [10, с. 665].

Враховуючи думку вчених (О. В. Запорожець, І. Д. Бех, О. Л. Кононко, В. К. Котирло та ін.) про те, що емоційна сфера є провідною сферою психічного розвитку дитини, зауважимо, що розвиток та регулювання емоцій і почуттів є важливим завданням у контексті нашого дослідження. Адже, пізнаючи власні емоції та інших людей, діти розуміють, що емоції повідомляють про їхні потреби. Тому в дитини зростає прагнення зробити

щось корисне для інших дітей, а розуміння дітьми своїх емоцій та емоцій інших людей сприяє розвитку вміння безконфліктно будувати взаємини з дітьми різного віку, з меншими та старшими друзями в умовах навчально-виховного комплексу.

Мотиваційно-діяльнісний компонент репрезентує сукупність мотивів, що спонукають дітей до художньої діяльності: це інтереси, захоплення, потреби в самовираженні, художній досвід, практичні навички та вміння знаходити ефективні форми співпраці з дітьми та дорослими в процесі різноманітних видів театралізованої діяльності. Важливим джерелом формування мотивів дитини є театралізована діяльність. Програвання різних ролей у театралізованій діяльності закріплює ігрові мотиви, перетворюючи їх у стійкі новоутворення. Усвідомлення дитиною мотивів у дошкільному віці виражається в умінні оцінити і виразити своє ставлення до прекрасного. У молодшому шкільному віці та на наступних вікових етапах відбувається диференціація пізнавальних, естетичних, моральних, соціальних мотивів. Динамічну характеристику мотивів характеризують такі ознаки, як стійкість, емоційність, забарвленість, сила, вираженість і швидкість виникнення мотивів. На основі становлення вищого рівня усвідомлення мотивів виникають переконання, які є необхідною умовою розвитку особистості. На підставі означених компонентів були визначені показники художнього розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності (таблиця 2.1)

Таблиця 2.1.

Компоненти і показники художнього розвитку дітей 5 –7 років засобами театралізованої діяльності.

Компоненти	Показники	
компоненти художнього розвитку	аксіологічний (обізнаність)	праксеологічний (вміння)
пізнавально-оцінний	– наявність знань, необхідних для художньої діяльності; – комунікативні та мовленнєві здібності; – інтелектуально-пізнавальні особливості творчої особистості: пізнавальний інтерес, сприймання, пам'ять, мислення, увага, уява, фантазія	– вміння дітей спілкуватись у процесі підготовки різноманітних видів театралізованої діяльності; – вміння аналізувати, порівнювати, доходити висновків під час інтерпретації вистави; – вміння діяти з уявними предметами під час театралізованої діяльності
емоційно-почуттєвий	– експресивність зовнішнього прояву емоцій; – емоційна чутливість,	– вміння дітей відчувати власний емоційний стан та вміння ним керувати; – вміння передавати

	відгук, емоційна підтримка; – емоційно-почуттєва єдність з товаришами і дорослими	певний стан та настрої людини засобами вербальної та невербальної комунікації; – вміння орієнтуватись в проявах різних емоцій та почуттів
Компоненти	Показники	
компоненти художнього розвитку	аксіологічний (обізнаність)	праксеологічний (вміння)
мотиваційно-діяльнісний	– вияв потреби активної художньої творчості; – засвоєння художніх цінностей ; – самооцінка і самокритичність;	– оволодіння уміннями саморегуляції (знімати напруження, володіти своїм тілом); – вміння будувати гармонійні взаємини в різноманітних видах творчої діяльності – вміння дітей знаходити ефективні форми співпраці з молодшими та старшими товаришами.

Отже, визначені компоненти та показники художнього розвитку дітей 5-7 років надзвичайно важливі для розуміння цього складного явища. На основі вищеназваних компонентів та показників були схарактеризовані рівні художнього розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”: достатній, середній, низький.

Достатній рівень художнього розвитку. Діти, які перебувають на цьому рівні мають належні знання та уявлення про театральне мистецтво, добре розвинені пізнавальні психічні процеси (пам’ять, воля, мислення). Володіють достатнім рівнем розвитку моторної функції мовлення, інтонаційною виразністю, самостійністю та індивідуальністю, творчим підходом у доборі різноманітних засобів виразності. Беруть активну участь у театралізованій діяльності. Вони характеризуються розвинутою творчою уявою, здатністю до природного перевтілення, „входження в образ”; емоційно чутливі, добре орієнтуються в основних емоціях і почуттях, знають специфіку їх проявів. Художні образи, які створили ці діти, відрізняються яскравою емоційною забарвленістю. Вони добре володіють навичками сценічного та позасценічного спілкування з товаришами і дорослими під час організації різноманітних видів

театралізованої діяльності. Активні та ініціативні під час організації театралізованого дійства. Характеризуються творчим ставленням до виконання ролі, самостійністю та індивідуальністю в доборі різноманітних засобів виразності. У різновіковому колективі прагнуть до спілкування зі старшими та молодшими товаришами.

Діти, які перебувають на середньому рівні художнього розвитку, мають достатні уявлення про театральне мистецтво та виявляють інтерес до театралізованої діяльності, характеризуються прагненням до активної участі в театралізованій діяльності. Однак, вони недостатньо орієнтуються в назвах основних емоцій і почуттів, володіють специфікою проявів лише окремих з них. У таких дітей недостатньо розвинена уява, творче мислення, емоційна виразність мовлення, відсутнє творче ставлення до виконання ролі. Діти недосконало володіють технічними засобами створення художнього образу, у передаванні якого відсутнє особисте ставлення та почуття до події. Ці діти переважно дуже скуті, несміливі, сором'язливі, вони здатні відчувати психологічний стан героїв художніх творів, проте не можуть доцільно вжити засоби виразності, мають труднощі у виконанні завдань. У різновіковому колективі більше спілкуються з однолітками, прагнення до різновікової взаємодії носить ситуативний характер. Діти характеризуються репродуктивним ставленням до тієї чи тієї діяльності.

Діти, які перебувають на низькому рівні художнього розвитку, мають незначні уявлення про театральне мистецтво, пасивні в різних видах театралізованої діяльності, рідко виявляють бажання брати участь у театралізованій діяльності, здебільшого прагнуть залишатися глядачами. У таких дітей недостатньо розвинена уява та фантазія, мовленнєві здібності, вміння творчо мислити, тому їм важко діяти в уявних ситуаціях, з уявними предметами, творчі прояви дітей у грі відсутні.

У них низька емоційність щодо відтворення психологічного стану художнього образу за допомогою технічних засобів виразності. Діти недостатньо орієнтуються в основних емоціях і почуттях героя твору, не завжди розуміють емоційний стан інших людей, не виявляють здатності до співпереживання та співчуття. У різновіковому колективі не прагнуть до спільної театралізованої діяльності з іншими дітьми, для них характерне не зацікавлене ставлення до малюків.

Зважаючи на те, що художній розвиток дітей розглядається нами в навчально-виховному комплексі „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” і основним засобом його стимулювання є театралізована діяльність, вважаємо за необхідне реалізувати оптимальні організаційно-педагогічні умови.

2.2. Організаційно-педагогічні умови художнього розвитку вихованців навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад ” у театралізованій діяльності

Нами визначені такі умови художнього розвитку вихованців навчально-виховного комплексу (див. схему 2.1.).

Схема. 2.1. Організаційно-педагогічні умови художнього розвитку дітей 5 –7 років засобами театралізованої діяльності в умовах навчально-виховного комплексу.

Розглянемо більш детально визначені організаційно-педагогічні умови.

Перша умова – *озброєння педагогів навичками театрального мистецтва та творчості*. Зростання ролі художньої творчості у виховній системі навчально-виховних комплексів передбачає особливі вимоги до особистості педагога. Концептуальною для нашого дослідження є думка О.Я. Савченко про те, що на “сучасному етапі саме вчитель стає невидимим диригентом, який уміє вчасно почути, помітити, підправити, підтримати кожного вихованця, організувати співпрацю дітей” [138, с. 159]. Виникнення позитивних взаємин між дітьми 5–7 років під час

театралізованої діяльності залежить від особистості педагога, його моральних та професійних якостей. Насамперед педагог навчально-виховного комплексу мусить бути високоморальною творчою особистістю, мати високий рівень педагогічної майстерності. З цього приводу І.А. Зязюн зазначає: “Педагог стає майстром тоді, коли він може налагодити взаємодію з учнями на засадах рефлексивного керування: усвідомлює мету діяльності і розуміє прагнення та почуття учнів; уміє організувати доцільну діяльність дітей і бачить не лише наслідки предметного плану, а й зміни в розвитку вихованців; дотримується надзавдання і здійснює аналіз діяльності з орієнтацією на нього” [49, с. 156].

Проблему педагогічної творчості, характеристику його особистісних і професійних якостей можна вважати основою творчості педагога-гуманіста В. О. Сухомлинського. У своїй педагогічній роботі він вбачав безмежні можливості для творчої діяльності, „тому що творчість у нашій праці... це насамперед пізнання людини, подив перед багатогранністю й невичерпністю людського” [148, с. 422]. Успіх роботи педагога залежить від систематичної і кропіткої праці над собою – підвищення як педагогічного, так і художнього рівнів особистої готовності до творчості. Звертаючись до вчителя, В. О. Сухомлинський наголошує: „Не забувайте ґрунт, на якому будується ваша педагогічна майстерність – у самій дитині, в її ставленні до знань і до Вас, учителю. Це бажання учитись, натхнення, готовність до подолання труднощів. Дбайливо збагачуйте цей ґрунт, без нього немає школи” [149, с. 178].

Вивчення досвіду педагога-новатора В.О. Сухомлинського з художньо-естетичного виховання переконує, що ефективність використання театралізованої діяльності залежить насамперед від готовності педагога до творчості, його бажання грати разом з дітьми, творчого ставлення до справи.

Отже, для того, щоб театралізована діяльність зайняла чільне місце у педагогічному процесі навчально-виховного комплексу, повинна бути насамперед висока професійна готовність самого педагога і його творче ставлення до театралізованої діяльності, бажання разом з дітьми займатися нею.

Вважаємо, що для забезпечення ефективності проведення театралізованої діяльності в навчально-виховному комплексі педагог має розуміти специфіку організації театралізованої діяльності в різновіковому колективі: володіти навичками акторського мистецтва, перцептивними та організаторськими здібностями; вмінням створити в колективі атмосферу, відкриту до спілкування, пошуку, взаємодії між старшими та молодшими дітьми.

Другою умовою організації спільної театралізованої діяльності дітей 5–7 років в навчально-виховному комплексі *є створення художньо-розвивального середовища, відкритого для спілкування, пошуку, взаємодії між вихованцями різного віку*. Вміло і грамотно організоване художньо-розвивальне середовище навчально-виховного комплексу активно впливає на художній розвиток вихованців – розвиває їхні здібності, стимулює творчість, забезпечує психологічний комфорт. Учені (А.М. Богуш, О.Л. Кононко та інші) відзначають

необхідність створення розвивального предметного середовища в кожному навчальному закладі. А. М. Богуш визначає розвивально-предметне середовище як сукупність умов, що забезпечують поступовий розвиток усіх видів діяльності з урахуванням як віку дитини, так і її індивідуальності [15, с. 29]. На думку А. М. Богуш, розвивальне предметне середовище повинно бути сучасним, відповідним критеріальним показником комфортності дитини та вимогам ергономіки дитячої діяльності, що не тільки забезпечують її сучасний розвиток, а й спрямовують перспективи подальшого розвитку в новому соціальному статусі другого дитинства [15, с. 29]. Автор відзначає, що таке середовище повинне бути варіативним і гнучким у використанні, слугувати насамперед задоволенню потреб самої дитини, її інтересам і запитам.

О.Л. Кононко справедливо зауважує, що чим різноманітнішим буде середовище, тим легше буде дитині проявляти самостійність, критичність, творчу активність. Оскільки урахування індивідуальних інтересів і переваг, довірчі форми спілкування з дитиною, надання їй можливості вільного вибору, відсутність жорсткої регламентації буття сприяють розвитку креативності як базової якості особистості [61, с. 4]. З цієї точки зору основною вимогою до художньо розвивального - середовища є створення творчої атмосфери, в якій переважають гуманні взаємини між вихованцями. Створення такої атмосфери можливе лише за добровільної участі дітей та вмілого керівництва театралізованою діяльністю з боку педагогів. Необхідно зацікавити кожную дитину щодо участі в будь-яких видах творчої діяльності. Для цього дорослий сам повинен стати безпосереднім учасником театралізованого дійства. Своїми діями, емоційним спілкуванням з дітьми він активно залучає вихованців до участі в театралізованій діяльності, що допомагає педагогу організувати і спрямовувати діяльність. Таким чином, дорослий одночасно є і учасником, і організатором театралізованої діяльності.

При створенні художньо-розвивального середовища в навчально-виховному комплексі величезне значення має організація простору театрального приміщення.

З метою реалізації інтересів, потреб, нахилів вихованців педагог повинен надати можливість права і свободи вибору кожній дитині на театралізацію улюбленого твору, на вибір улюбленої ролі, улюбленої іграшки тощо. Нові підходи до організації художньо-розвивального середовища в навчально-виховному комплексі дають дітям можливість уявляти, творити, тому в зоні театралізованої діяльності для дітей 5–7 років повинні бути представлені різноманітні види театру: ляльковий, пальчиковий, тіньовий, маріонеточний; наявність предметів-замінників, різноманітні матеріали для виготовлення необхідних атрибутів для театралізованої діяльності. Створена театральна зона чи Куточок казки, або Куточок усамітнення надає можливості кожній дитині побути наодинці або поспілкуватися з улюбленою іграшкою, переглянути ілюстрації до твору, провести репетицію перед дзеркалом. Невипадково в „Кімнаті казки” мудрого педагога В. О. Сухомлинського панувала атмосфера тепла, дружби, доброти та поваги вихованців один до одного. У книзі „Серце

віддаю дітям” він зазначав: „Кожна картина, кожний наочний образ загострювали сприйнятливість до художнього слова, глибше розкривали ідею казки, навіть освітлення в кімнаті казки відіграло дуже велику роль” [150, с. 155].

Важливе значення має стимулювання кожного вихованця до участі в театралізованій діяльності. Отже, вміло організоване художньо-розвивальне середовище навчально-виховного комплексу допомагає дитині отримати задоволення від участі в театралізованій діяльності.

Третя умова – доцільний добір змісту художніх творів для театралізованої діяльності. Враховуючи те, що театралізовані ігри психологічно мають величезний вплив на формування особистості дитини, потрібно досить уважно ставитися до підбору художнього матеріалу.

У зв'язку з цим Н.Є. Миропольська застерігає: “Необхідно грамотно підібрати репертуар шкільного театру, де мають бути п'єси, в яких висвітлюються моральні якості людини, а також п'єси, що надають можливість побачити різні колізії життя” [104, с. 25].

Відтак, виділяємо такі основні вимоги до змісту творів для театралізованої діяльності в навчально-виховному комплексі „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”:

Зміст творів для театралізованої діяльності має:

- відповідати вимогам програми виховання та навчання дітей;
- враховувати вікові та індивідуальні особливості вихованців навчально-виховного комплексу;
- бути доступним, цікавим, зрозумілим для дітей;
- спиратись на попередній досвід дитини, відповідати її бажанням, інтересам, потребам, можливостям тощо;
- розкривати перед дітьми невичерпну скарбницю української літератури, ознайомлювати їх зі звичаями та традиціями українського народу.

Вважаємо за доцільне розглянути більш детально означені вимоги.

Враховуючи вікові та індивідуальні особливості дітей 5–7 років, потрібно використовувати твори глибокого духовного змісту. Правильний добір художніх творів забезпечить активізацію сприйняття дітьми змісту літературних творів. Відповідно до інтересів дітей 5–7 років, на нашу думку, найбільше таким вимогам відповідають народні казки, позаяк вони побудовані на стислих діалогах героїв, їх легко обіграти. Ініціатива розвитку театралізованої діяльності за літературним сюжетом виникає у дітей тоді, коли художній зміст захоплює їх, змушує переживати разом з героями твору.

Враховуючи взаємозв'язок художнього розвитку з моральним, зауважимо, що казка допомагає розкрити та пізнати взаємостосунки між людьми, тому що в кожній казці закладена моральна ідея (добро – зло, любов – ненависть, правда – брехня, щедрість – жадібність тощо). Свідоме ставлення дітей до героїв казки, усвідомлення їхніх вчинків, основної думки твору формуватиме в дітей бажання творити добро заради інших.

Саме тому Г. Г. Ващенко надає важливого значення народним, класичним

та авторським казкам, оскільки “в казці відкритий той анімізм і антропоморфізм, що притаманні дитині дошкільного віку. В казках звірі цілком подібні до людей: вони люблять і ненавидять, дружать і ворогують, хитрують і обманюють” [19, с. 368]. Автор, підкреслюючи доступність казки для дітей, зазначав, що „примітивність світогляду, простота, яскравість і краса народної мови роблять народну казку доступною і дуже цікавою для дитини” [19, с. 368].

Тому при підборі дитячого художнього репертуару слід звернутися до джерел народної педагогіки, народного мистецтва, яке дійшло до нас у вигляді казок, музики, пісень, обрядів, танців і хороводів, народних ігор, які містять багато гумору, сміху, елементів змагання тощо. Важко не погодитися з думкою В. О. Сухомлинського про те, що „розвивати в дитини здатність сміятися, утверджувати почуття гумору – це водночас зміцнювати її розумові сили і здібності, вчити тонко думати і мудро бачити світ... Гумор казок і оповідань про те, що діти бачать навколо себе, вчить їх емоційно схоплювати суперечності дійсності, виховує здатність порівнювати, зіставляти” [149, с. 157-158].

Н.В. Гавриш відзначає, що „почуття гумору є однією з найважливіших характеристик особливостей українського менталітету. У народному гуморі виявляється та величезна і свіжа невичерпна сила, яка дає право дивитись і на дрібне, і на велике певною мірою згори вниз, пом’якшувати ненависть презирством, захоплення – іронією, горе – надією” [31, с. 15]. Науковець вказує на важливість застосування у роботі з дітьми творів сміхової літератури: жартів, анекдотів, дотепних та жартівливих казок, віршів-жартів, образних прислів’їв та приказок [31, с. 15].

Доцільним вважаємо використання творів для дітей, що складають золотий фонд дитячого театру: творів, написаних для дітей – Г. Бойка, Н. Забіли, С. Маршака, О. Олеса, Лесі Українки, В. Симоненка, В. Сухомлинського, К. Ушинського, І. Франка та ін., а також творів, написаних самими вихованцями. Враховуючи думку вчених про важливість розвитку почуття гумору в дітей, вважаємо доцільним використання різноманітних творів сміхової літератури для театралізації жартівливих казок, байок, віршів-жартів, вистав.

Четвертою умовою є врахування індивідуальних і вікових особливостей розвитку дитини. Вивчення та врахування індивідуальних і вікових особливостей кожної дитини (статі, темпераменту, характеру, особистісного досвіду, емоційного стану, темпу розвитку) дасть змогу виявити та розкрити в кожному вихованцеві його творчі здібності, нахили та інтереси. Саме індивідуальний підхід до кожної дитини дасть можливість залучити до театральних ігрових дійств всіх вихованців навчально-виховного комплексу (як учасників, так і глядачів). Враховуючи індивідуальні і вікові особливості дітей 5–7 років педагог повинен психологічно супроводжувати творчий розвиток вихованців у театральній творчості.

Педагогу важливо побачити в кожному вихованцеві його творчі здібності, нахили та інтереси. Проте аж ніяк не слід ділити дітей на здібних і не здібних

до сценічної діяльності: з усіма дітьми можна розіграти будь-який художній сюжет, бо малята відтворюють сценічне дійство легко, щиро і самобутньо.

Отже, можливості навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – Загальноосвітній навчальний заклад” дозволяють зробити процес навчання і виховання особистісно зорієнтованим. При такому підході врахування вікових і індивідуальних особливостей має нову спрямованість, оскільки дає можливість створювати творчі різновікові групи дітей старшого дошкільного та учнів перших класів з урахуванням їхніх індивідуальних та вікових особливостей, рівня підготовленості і мотивації до театралізованої діяльності, що створює передумови для ампліфікації художнього розвитку особистості.

П’ятою умовою визначаємо наявність конструктивної взаємодії педагогів навчально-виховного комплексу із сім’ями вихованців.

Навчально-виховний комплекс “Дошкільний-навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” є центром навчально-виховної роботи з дітьми, що прагне до вирішення актуальних завдань, пов’язаних з художнім розвитком вихованців. Водночас навчально-виховний комплекс здійснює керівництво виховною діяльністю сім’ї і громадськості. Успішний розвиток конструктивної взаємодії сім’ї і громадськості полягає у тому, що підвищується повага до вчителя з боку батьків і суспільства в цілому, зростає їхній авторитет в очах учнів; батьки мають можливість краще пізнати своїх дітей, ставши безпосередніми учасниками навчально-виховного процесу. Лише внаслідок зближення зусиль навчально-виховного комплексу, сім’ї і громадськості можуть бути створені можливості для художнього розвитку вихованців. Одним із джерел поглиблення конструктивної взаємодії педагогів з батьками може стати театралізована діяльність, у процесі якої встановлюються тісні відносини між батьками, педагогами та вихованцями. Підготовлена спільно з батьками вистава може стати своєрідним родинним святом. Адже маленькі діти із задоволенням діляться з батьками своїми враженнями від вистави, люблять, коли є дорослий співрозмовник.

Отже, педагогу важливо спрямовувати батьків на використання театралізованої діяльності в умовах сім’ї, зокрема – спільних видів діяльності, в яких об’єдналися б творчість дорослих та дітей. Формами взаємодії з батьками та громадськістю можуть бути: організація на базі навчально-виховного комплексу сімейного клубу, спільне проведення театралізованих сімейних свят, розваг, конкурсів, родинних фестивалів, виставок, спільних культпоходів до дитячого театру, колективних прослуховувань радіо і перегляду телетеатру тощо. Дуже важливо, щоб батьки сприяли розвиткові творчих здібностей дітей; цікавилися їхніми інтересами, нахилами, разом із дітьми брали активну участь у театралізованій діяльності. Проведення різноманітних форм театралізованої діяльності, в якій у рівній мірі задіяні сили не лише вихованців, педагогів, а й батьків, дає відчуття значущості своєї праці кожній дитині, доповнює і посилює педагогічний вплив на вихованців. Отже, саме в театралізованій діяльності в повній мірі може проявитися співдружність навчально-виховного комплексу із сім’ями вихованців.

Вважаємо, що визначені організаційно-педагогічні умови забезпечать комплексний вплив на художній розвиток дітей 5–7 років в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”. Організована таким чином робота буде сприяти тому, що театралізована діяльність стане засобом самовираження і самореалізації дитини в різних видах творчості та самоствердження в різновіковому колективі дітей. А життя вихованців навчально-виховного комплексу збагатиться за рахунок інтеграції гри і різних видів мистецтва, які знаходять своє втілення в театралізованій діяльності.

2.3. Діагностика процесу художнього розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”

Метою констатувального етапу експериментального дослідження було виявлення рівнів художнього розвитку дітей 5–7 років в умовах навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”.

Базою для експериментальної роботи було обрано навчально-виховні комплекси № 1, № 24 м. Умані, Шевченківський навчально-виховний комплекс “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I–III ступенів Звенигородської районної ради, Степівський навчально-виховний комплекс “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I–II ступенів” Монастирищенської районної ради Черкаської області; Гостромогильський навчально-виховний комплекс “Загальноосвітній навчальний заклад I–III ступенів – дошкільний навчальний заклад” та Винарівський навчально-виховний комплекс “Загальноосвітній навчальний заклад I–II ступенів – дошкільний навчальний заклад” Ставищанського відділу освіти районної державної адміністрації Київської області; Помічнянські навчально-виховні комплекси “Загальноосвітня школа I–III ступенів – дошкільний навчальний заклад” № 1, № 2, № 3 Помічнянської міської ради Кіровоградської області. Усього дослідженням було охоплено 242 дітей 5–7 років. В анкетуванні взяли участь 96 педагогів навчально виховного комплексу та 150 батьків вихованців.

Виходимо з того, що художній розвиток особистості дитини відбувається під впливом багатьох чинників, серед яких найбільш значущими для неї є: художня діяльність, мистецтво, культура, виховання, сім'я, а також освітнє середовище навчально-виховного комплексу, представлене колективом педагогів, батьків, дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, громадськості.

Для визначення особливостей художнього розвитку вихованців, а також з метою уточнення педагогічної стратегії експерименту ставилося завдання дослідити стан використання засобів театралізованої діяльності для художнього розвитку дітей 5–7 років.

З метою вивчення планування театралізованої діяльності з дітьми нами було проаналізовано 30 планів навчально-виховної роботи педагогів навчально-виховних комплексів за показниками: мета та завдання використання театралізованої діяльності, кількість запланованих видів театралізованих заходів; різноманітність форм роботи з театралізованої діяльності, адекватність методики формування сценічної творчості дітей 5–7 річного віку, кількість запланованих заходів, у яких беруть участь батьки.

Аналіз планів роботи вихователів дітей старшої дошкільної групи навчально-виховного комплексу показує, що в повсякденному житті – 75%

вихователів організують ігри, тренінги, свята, розваги за допомогою різноманітних видів театралізованої діяльності. Так, на святах і ранках – 42% педагогів використовують елементи театралізованої діяльності (зокрема, на новорічних ранках, святкуванні 8 Березня, зустрічі весни, Великодня, випускного вечора тощо). На заняттях – лише 20% вихователів використовують елементи театралізованої діяльності (здебільшого на заняттях із художньої літератури, музики, фізичної культури, образотворчого мистецтва). При цьому педагоги віддають перевагу фланелеграфу, настільному, ляльковому театру, а у вечірні години – іграм-драматизаціям. Інші види театру (магнітний, тіньовий тощо) педагоги не використовували в роботі з дітьми. І лише 10 % педагогів планують різноманітні творчі гуртки з участю дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, що стимулюють прагнення дитини самореалізуватися в різноманітних видах театралізованої діяльності.

Аналіз планів учителів навчально-виховного комплексу показує зменшення використання театралізованої діяльності в роботі з учнями першого класу. Оскільки лише 50 % педагогів використовують театралізовану діяльність у роботі з учнями. Здебільшого театралізовану діяльність планують педагоги під час свят та розваг – 35% . Під час занять планують театралізовану діяльність лише 15 % педагогів, здебільшого на уроках: читання, малювання, музики, трудового навчання.

Однак лише 21 % педагогів навчально-виховного комплексу планують спільну театралізовану діяльність дітей дошкільного та молодшого шкільного віку під час розігрування літературних творів.

Після аналізу планів роботи із театралізованої діяльності педагогів навчально-виховних комплексів «Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітній навчальний заклад» ми дійшли висновку, що більшість педагогів планують невелику кількість театралізованих ігор, недостатньо орієнтуються у їх різновидах, не визначають завдань, спрямованих на художній розвиток вихованців. Це свідчить про відсутність наступності та систематичності в роботі з дітьми старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, позаяк театралізована діяльність не стала звичною у щоденному використанні в навчально-виховних комплексах.

Аналіз планів виховної роботи початкової школи навчально-виховних комплексів та досвіду роботи вчителів початкових класів засвідчив, що театралізована діяльність молодших школярів не виокремлена і не відображена як самостійний напрям роботи вчителя у змісті планів виховної роботи. Традиційно вчителі початкових класів вбачають своє завдання в організації навчально-виховного процесу на уроках і в позакласній виховній роботі. У навчальному процесі вчителі збагачують навчальний досвід дітей, що вибудовується на навчальному змісті. Поза увагою педагогів залишається рівень художнього розвитку дітей та їхні творчі здібності. Зауважимо, що в цілому виховній позакласній і позашкільній роботі вчителів початкових класів навчально-виховних комплексів, що набуває вигляду як продовження навчального процесу, властива традиційність, безсистемність, слабе

врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, відсутність наступності, повторення однакових заходів протягом усіх років навчання молодших школярів. Найчастіше вчителями використовуються бесіди, інформативно-репродуктивні, пасивні форми роботи з дітьми. Слабко реалізується у практиці роботи навчально-виховних комплексів використання потенціалу мікросоціуму задля створення сприятливих умов для художнього розвитку вихованців.

Для виявлення ефективності використання засобів театралізованої діяльності в художньому розвитку дітей 5–7 років було проведено анкетування серед педагогів навчально-виховного комплексу (додаток А). Аналіз відповідей на перше запитання анкети „Яке розуміння Ви вкладаєте в поняття театралізованої діяльності?” показав, що більшість педагогів правильно розуміють поняття „театралізована діяльність” та розкривають її зміст. Так, 94% опитуваних відповіли: „Це ігри в театр”, „розігрування дитячих вистав”, „перегляд лялькового театру”, „мистецтво перевтілення”, „театралізоване дійство”, „свято для дітей” тощо.

На друге запитання анкети „Чи враховуєте Ви вікові та індивідуальні особливості дітей при організації театралізованої діяльності. Яким чином?” 99% респондентів дали ствердну відповідь. Їхні відповіді були такими: „відповідно до віку дітей добираємо твори для інсценізації”, „ролі розподіляємо за бажаннями, відповідно до характеру, темпераменту, здібностей кожної дитини”. Це свідчить про те, що педагоги навчально-виховного комплексу враховують вікові та індивідуальні особливості вихованців при організації театралізованої діяльності.

Аналіз відповідей педагогів на третє запитання анкети „Якими методами Ви активізуєте дітей до імпровізації?” показав, що більшість педагогів (49,8%) використовують словесні методи (читання, бесіди, розповіді, заучування слів ролі), наочні (перегляд відеозаписів, телетеатр тощо), практичні (ігрові імпровізації, пошук антонімічного образу та ін.). Лише (40,2%) педагогів використовують дослідницький метод (методи стимулювання, заохочення, переконання та ін.). Решта 10% педагогів не вказали жодного з методів.

На четверте запитання анкети „Які навички в дітей формуєте засобами театралізованої діяльності?” більшість педагогів 82,3% відповіли: „Навички культури поведінки”, „комунікативні навички” тощо. Решта 18,8 % не дали відповіді, оскільки не використовують засоби театралізованої діяльності в навчально-виховному процесі.

Аналіз відповідей педагогів на п'яте запитання анкети показав, що 24 % педагогів при організації театралізованої діяльності керуються бажаннями, інтересами дітей. Інші педагоги (76 %) керуються лише програмою та планом роботи.

На шосте запитання анкети – „Твори яких письменників Ви використовуєте для театралізації?” – більшість опитуваних (80%) відповіли, що використовують для театралізації твори В. О. Сухомлинського, Н. І. Забіли, І. Я. Франка, К. І. Чуковський та ін. Також педагоги зазначили, що

використовують для театралізації українські народні казки та казки країн світу. Лише 20% педагогів відзначили, що складають власні твори разом із вихованцями.

На сьоме запитання анкети: „Як залучаєте батьків до проведення та підготовки театралізованої діяльності?” – 55,2% педагогів відповіли, що найчастіше батьків запрошують на святкові ранки, свята та розваги дітей. 32,8% педагогів залучають батьків до виготовлення костюмів, атрибутів, натомість вони рідко є активними учасниками спільних театралізованих дійств. І лише 12% педагогів залучають батьків до спільних театралізованих дійств разом зі своїми дітьми.

На останнє запитання анкети: „Як залучаєте для проведення спільної театралізованої діяльності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку вашого комплексу?” – педагоги навчально-виховного комплексу відповіли, що „влаштовують свята, розваги, проводять ігри” (44%), „організують читання, обговорення, драматизацію художніх творів” (25%), „пропонують ігрові театральні етюди” (11%), „використовують елементи народної театральної творчості” (8%), „постійно діючий гурток” (3%), „перегляд телетеатру та прослуховування радіотеатру” (10%).

Відтак, результати проведеного анкетування засвідчують, що не всі педагоги усвідомили важливість проблеми використання театралізованої діяльності в навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад“. У роботі з дітьми 5–7 років вони намагаються звертати увагу на театралізовану діяльність, однак не завжди знаходять ефективні методи організації театралізованої діяльності в різновіковому колективі.

З метою виявлення використання театралізованої діяльності в сімейному вихованні було проведено анкетування серед батьків (додаток Б). Аналіз відповідей на перше запитання анкети: „Як часто Ви організуєте домашні свята, розваги за участю дітей?”- показав, що лише (20%) батьків часто організують (раз на квартал) домашні свята, розваги з участю дітей. Рідко організують (кілька разів на рік) спільні свята (49,3%) батьків. І 30,7% батьків не створюють свят для дітей, бо їм бракує часу.

На друге запитання анкети – „Назвіть улюблені казки вашої дитини?” більшість батьків (96,7%) серед улюблених казок своїх дітей називали такі: „Колобок”, „Рукавичка”, „Котик і півник”.

На третє запитання анкети – „Які улюблені персонажі вашої дитини?” батьки називають „Лисичку”, „Зайчика”, „Діда Мороза”, „Снігуроньку” тощо.

На четверте запитання анкети: „У яких театралізованих дійствах ви брали участь разом із вашою дитиною?”- 75% батьків називали такі свята: „Новорічне свято”, „свято Івана Купала”, „Великдень” тощо. Однак 25% батьків зазначили, що вони не залучалися до участі в театралізованій діяльності. Це такі відповіді – „не доводилося”.

На п'яте запитання анкети: „Хто був організатором театралізованого дійства?” більшість батьків (80%) називали „педагогів”, „організаторів гуртків

сільського будинку культури”, самих „дітей”. Лише 20 % батьків називають організаторами членів сім’ї: „маму”, „тата”, „бабусю” тощо.

Аналіз відповідей на шосте запитання анкети („Чи проводите ви бесіду з вашою дитиною після перегляду театралізованого дійства?”) показав, що не всі батьки проводять бесіду з дітьми, а лише чверть опитаних.

На сьоме запитання – „Які враження у вашої дитини після перегляду вистави?” всі батьки відзначили позитивні враження, бо всі діти відчували радість, задоволення після перегляду вистави.

Проведений аналіз анкетування серед батьків дав змогу виявити, що робота з батьками не зайняла чільного місця під час проведення театралізованої діяльності педагогами навчально-виховного комплексу. Найчастіше батьків запрошують на святкові “престижні” ранки, свята, залучають до виготовлення театральних костюмів. Натомість вони рідко є активними учасниками спільних театралізованих дійств разом зі своїми дітьми. Відтак, театралізована діяльність, на нашу думку, в сімейному вихованні використовується недостатньо.

Вивчення досвіду роботи сучасних навчально-виховних комплексів з театралізованої діяльності засвідчує інтерес практиків щодо цієї проблеми та значущість використання театралізованої діяльності для розвитку своїх вихованців. Однак результати дослідницької роботи показали, що в організації навчання й виховання дітей 5–7 років у навчально-виховних комплексах лише чверть опитаних педагогів запроваджують елементи театралізованої діяльності. Решта педагогів дотримуються традиційних підходів у роботі з дітьми. Тому назріла необхідність педагогічного обґрунтування театралізованої діяльності, спрямованої на художній розвиток дітей 5–7 років в умовах навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”.

Наступний діагностичний етап було присвячено дослідженню рівнів художнього розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності.

У ході дослідницько-експериментальної роботи ми намагалися встановити рівні сформованості кожного компонента художнього розвитку (пізнавально-оцінного, емоційно-почуттєвого, мотиваційно-діяльнісного), а потім визначався його загальний рівень – коефіцієнт сформованості. З цією метою до кожного компонента художнього розвитку відповідно до його показників були дібрані завдання, однакові для контрольної й експериментальної груп дітей.

Пізнавально-оцінний компонент

Аксіологічні показники:

Завдання 1. Бесіда „Що я знаю про театр?”

Мета: виявити наявність уявлень про працю людей, які працюють у театрі, їхні обов’язки тощо.

Процедура виконання: у ході бесіди пропонувалися дітям такі запитання для обговорення теми: „Що я знаю про театр?” Наприклад: Чи

доводилось тобі побувати в театрі? Хто працює у театрі? Як потрібно себе поводити під час перегляду вистави? Чи брав участь у розігруванні вистави зі своїми друзями?

Завдання 2. Вправа „Уяви і почувеш”

Мета: виявити ступінь розвитку дитячої уяви та фантазії.

Процедура виконання: дітям пропонується почути, про що „говорить” хмаринка, дерево, дощ тощо. Може вони співають? Експериментатор поступово ускладнював завдання, пропонуючи записати улюблені „звуки“ на магнітофон, придумати свої власні звуки тощо.

Завдання 3. Вправа „Четвертий зайвий”

Мета: виявити рівень пізнавальних можливостей: уваги, спостережливості.

Процедура виконання: дітям пропонувалося розглянути улюблену іграшку в груповій кімнаті (лисичку, вовчика, зайчика тощо). Після цього експериментатор забирав іграшку, а діти з пам'яті описували її колір, одяг, основні деталі, відтворювали характеристику голосу, рухів тощо.

Праксіологічні показники :

Завдання 1. Гра „Тінь”

Мета: виявити вміння спілкуватися, домовлятися один з одним під час гри.

Процедура виконання: діти розподілялися по групах, в одній групі було домовлено, які рухи вони будуть показувати, інша група дітей повинна точно відтворити задані рухи (наприклад, помахати крилами, як птах; пострибати, як зайчик; політати як , метелики тощо).

Завдання 2. Імітаційно-ігрова вправа „Відгук”

Мета: виявити вміння дітей порівнювати, аналізувати, доходити висновків під час інтерпретації вистави; користуватися засобами емоційної виразності мовлення.

Процедура виконання: після перегляду телевистави „Котик і півник“ дітям пропонувалося послухати репліку казкового героя, впізнати його та повторити інтонацію, паузи, передати силу голосу, тембр, темп мовлення, проаналізувати вчинки героя та порівняти із власними вчинками.

Завдання 3. Вправа „Склади казку”

Мета: виявити вміння діяти з уявними предметами.

Процедура виконання: експериментатор розвиває сюжет казки, використовуючи дитячі ідеї. Для активізації всіх дітей поступово вводиться робота в колі: казку продовжує кожна наступна дитина. Як стимул-опора пропонувалися листівки, іграшки.

Проаналізуємо одержані результати щодо з'ясування рівня сформованості пізнавально-оцінного компонента художнього розвитку вихованців комплексу (аксіологічні показники).

Результати проведеної бесіди “Що я знаю про театр?” свідчить про те, що 32,2% (ЕГ) і 32,7% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 37,7% (ЕГ) і 38%

(КГ) дітей молодшого шкільного віку були активними під час бесіди, часто відвідували театр, мають знання про працю людей у театрі, часто брали участь у різних видах театралізованої діяльності (таку відповідь дали більшість дітей міських шкіл). Проте 43% (ЕГ) і 43,2% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 40,1% (ЕГ) і 40% (КГ) дітей молодшого шкільного віку, змогли підтримати бесіду, не відвідували театр, але часто переглядали вистави по телебаченню. Знають, хто працює в театрі, та вміють поводити себе в місцях культурного призначення, активні під час бесіди, лише 24,8% (ЕГ) і 24,1% (КГ) дітей старшого дошкільного віку і 22,2% (ЕГ) і 22,1% (КГ) дітей молодшого шкільного віку були пасивні під час бесіди, бо не мали уявлення про театр і змоги його відвідати (особливо діти сільської місцевості). Діти зауважили, що вони не пробували себе в ролях, тому що бояться, коли на них дивляться інші.

Виконання завдання № 2 „Уяви і почуєш”, що мало на меті виявити рівень уяви, засвідчило, що в 44% (ЕГ) і 46% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та в 48% (ЕГ) і 49% (КГ) дітей молодшого шкільного віку добре розвинена уява та фантазія. Діти відтворювали шум дерева, листя, співали пісеньку хмаринки тощо. Проте, 56% (ЕГ) і 54% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 52% (ЕГ) і 51% (КГ) молодшого шкільного віку слабо розвинена уява, ці діти не бажали фантазувати.

Виконане дітьми завдання № 3 „Четвертий зайвий” свідчить про те, що 32,2% (ЕГ) і 32,7% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 37,7% (ЕГ) і 38% (КГ) дітей молодшого шкільного віку легко впорались із завданням, швидко знайшли зайву картинку (сумного клоуна серед веселих). Проте 43% (ЕГ) і 43,2% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 40,1% (ЕГ) і 40% (КГ) дітей молодшого шкільного віку виконали завдання за допомогою вихователя. Лише 24,8% (ЕГ) і 24,1% (КГ) дітей старшого дошкільного віку і 22,2% (ЕГ) і 22,1% (КГ) дітей молодшого шкільного віку не виконали завдання.

Результати обстеження за практиологічним показником пізнавально-оцінного компонента художнього розвитку вихованців подано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Кількісні показники виконання завдань за параметрами оцінювання першого (практиологічного) показника

Наявність знань, необхідних для художньої діяльності; вміння спілкуватися, домовлятися один з одним під час гри.	Старший дошкільний вік 5–6 років		Молодший шкільний вік 6–7 років	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Самостійно організовують гру та домовляються між собою про виконання ролей.	26%	28%	34%	36%
Виконує завдання за допомогою дорослого.	41%	43%	33,7%	34%
Не виконує завдання.	33%	29%	32,3%	30%

Результати обстеження за параметрами оцінювання першого показника пізнавально-оцінного компонента засвідчили, що 26% (ЕГ) і 28% (КГ) дітей старшого дошкільного віку і 34% (ЕГ) і 36% (КГ) дітей молодшого шкільного віку зуміли самостійно домовитися між собою про розподіл ролей під час гри, вміло відтворили сюжет казки, самостійно організували гру, змогли точно відтворити необхідні рухи. Проте 41% (ЕГ) і 43% (КГ) дітей старшого дошкільного та 33,7% (ЕГ) і 34% (КГ) дітей молодшого шкільного віку змогли самостійно організувати гру, однак не завжди вміли домовитися між собою про розподіл ролей, тому змогли виконати завдання за допомогою дорослих, а 33% (ЕГ) і 29% (КГ) дітей старшого дошкільного та 32,3% (ЕГ) і 30% (КГ) молодшого шкільного віку не змогли виконати завдання, у них часто виникали труднощі при розподілі ролей, вирішили завдання лише за допомогою педагога. Це можна пояснити тим, що мало проводиться з дітьми ігор на розвиток творчої уяви, мислення, спостережливості тощо.

Результати обстеження за параметрами оцінювання за другим показником пізнавально-оцінного компонента занесено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

**Кількісні показники виконання завдань за параметрами другого
праксіологічного показника пізнавально-оцінного компонента**

Рівень розвитку моторної функції мовлення – інтонаційної виразності	Старший дошкільний вік 5–6 років		Молодший шкільний вік 6–7 років	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Вміння користуватися засобами емоційної виразності.	22%	24,3%	26%	28%
Відтворення інтонації за допомогою вихователя.	42%	41,7%	41,3%	40%
Не виконали завдання.	36%	34%	32,7%	32%

Результати обстеження за параметрами оцінювання другого (праксіологічного) показника пізнавально-оцінного компонента дали змогу встановити, що 22% (ЕГ) і 24,3% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 26% (ЕГ) і 28% (КГ) дітей молодшого шкільного віку змогли впізнати і відтворити репліку казкового героя за допомогою засобів мовленнєвої виразності, їм вдалося визначити характер героя, проаналізувати його вчинки. За допомогою навідних запитань і шляхом повторного прослуховування змогли впізнати і відтворити репліку казкового героя 42% (ЕГ) і 41,7% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 41,3% (ЕГ) і 40% (КГ) дітей молодшого шкільного віку. Дітям було під силу описати особистісні риси характеру героя твору, оцінити його вчинки. Впізнали репліку казкового героя твору, проте не змогли її відтворити за допомогою засобів мовленнєвої виразності 36% (ЕГ) і 34% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 32,7% (ЕГ) і 32% (КГ) дітей молодшого

шкільного віку. Ці діти не відтворили правильно темп мовлення, не повторили інтонацію. Переважна більшість з них були скуті та несміливі. Зазначимо, що однією з важливих умов, що визначає виразність мовлення, є навчання дітей техніки мовлення: дикції, виразності, чіткості тощо. Проаналізувати вчинки героя твору, виявити його характерні особливості допоміг експериментатор.

Кількісні показники виконання завдань за параметрами третього показника пізнавально-оцінного компонента відображено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Кількісні показники виконання завдань за параметрами оцінювання третього (праксіологічного) показника пізнавально-оцінного компонента

Характеристика творчої уяви	Старший дошкільний вік 5–6 років		Молодший шкільний вік 6–7 років	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Достатній рівень уяви	25%	27,6%	30%	32%
Середній рівень уяви	35,2%	36,3%	34%	33,7%
Низький рівень уяви	39,8%	36,1%	36%	34,3%

Одержані дані за другим показником пізнавально-оцінного компонента, засвідчили, що самостійно продовжити казку змогли 25% (ЕГ) і 27,6% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 30% (ЕГ) і 32% (КГ) дітей молодшого шкільного віку. Продовжити казку за допомогою дорослого або підказки старших дітей змогли 35,2% (ЕГ) і 36,3% (КГ) дітей старшого дошкільного віку і 34% (ЕГ) і 33,7% (КГ) дітей молодшого шкільного віку. Проте 39,8% (ЕГ) і 36,1% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 36% (ЕГ) і 34,3% (КГ) дітей молодшого шкільного віку не змогли продовжити казку. Це пояснюється тим, що в дітей недостатньо розвинений рівень творчої уяви та фантазії.

Рівні сформованості пізнавально-оцінного компонента художнього розвитку визначалися відповідно до кожного завдання за адаптованою формулою Г. Вітцлака: $K = \frac{R}{N} * 100\%$

N

Де K (% коефіцієнт) – відсоткове відношення балів показників;

R – кількість реальних балів за виконане завдання (є змінною величиною);

N – постійна величина, що становить максимальну кількість балів за виконане завдання.

Середній коефіцієнт виконання всіх завдань за показниками пізнавально-оцінного компонента, який отримувався способом поділу суми коефіцієнтів кожного виконаного завдання на їх кількість, засвідчував про рівень сформованості пізнавально-оцінного компонента художнього розвитку: 80-100% – достатній рівень, 50-79% – середній рівень, нижче 50% – низький рівень. Результати отриманих даних подаємо в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

**Розподіл дітей 5–7 років за рівнем сформованості
пізнавально-оцінного компонента**

Рівні сформованості пізнавально-оцінного компонента	Старший дошкільний вік 5–6 років		Молодший шкільний вік 6–7 років	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Достатній рівень	13,5%	15,3%	21,1%	21,1%
Середній рівень	42%	40,2%	47,4%	45,2%
Низький рівень	44,5%	44,5%	31,5%	33,7%

На основі результатів отриманих даних щодо рівня сформованості пізнавально-оцінного компонента художнього розвитку було виявлено недостатній рівень розвитку пізнавальних психічних процесів: пам'яті, уяви, фантазії, вміння творчо мислити, брак мовленнєвих здібностей, інтонаційної виразності. Це слугуватиме матеріалом, який необхідно врахувати при створенні методики формування експерименту для художнього розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”.

**Емоційно-почуттєвий компонент
Аксіологічні показники**

Завдання 1. „Пізнай себе”

Мета: виявити міру орієнтації дітей у назвах основних емоцій і почуттів та специфіку їх прояву.

Процедура виконання: дітям пропонували набір картинок пінктограм (маски: спокою, суму, подиву, радості тощо). Діти повинні за виразом обличчя визначити настрій (емоції) людини і назвати їх.

Завдання 2. Ситуація „Котик захворів” (музика А. Гречанінова)

Мета: виявити розуміння дітьми почуття емпатії та здатність виявляти співпереживання до інших.

Процедура виконання: експериментатор пропонував 2 дітям розіграти сценку „Котик захворів”, іншим дітям дали завдання допомогти хворому котику, поспівчувати йому, розважити його, допомогти йому вилікуватися.

Завдання 3. Індивідуальна імпровізація „День народження”

Мета: виявити розуміння дітьми емоційно-почуттєвої єдності з товаришами та дорослими.

Процедура виконання: дитині пропонували підготуватись до святкування дня народження та уявно розсадити за столом тих друзів і дорослих, яких би вона хотіла запросити. Все це пропонували дітям виразити в своїх малюнках. Експериментатор у ході бесіди ставив таке запитання: “Чому саме цих гостей ти хотів би бачити на своєму святі?”

Праксіологічні показники

Завдання 1. Гра-імпровізація „Крамниця іграшок”

Мета: виявити навички емоційного спілкування дітей один з одним і з дорослими, вміння відчувати власний емоційний стан та вміння ним керувати.

Процедура виконання: діти розподілялись на дві групи: покупців та іграшок. Роль продавця виконував експериментатор. Покупці почергово просили продавця показати ту чи ту іграшку. Діти-іграшки повинні відтворити характер іграшки, яку вони представляють, а діти-покупці – відгадати іграшку. Через певний час діти міняються ролями.

Завдання 2. „Казковий хоровод”

Мета: виявити вміння виражати основні емоції, почуття та настрої, підпорядковуючи їх міміці та жестам.

Процедура виконання: дитині пропонували стати в центрі кола і, рухаючись під музику, зобразити героїв казок: злого вовка, хитру лисичку, сумного зайчика, веселого клоуна тощо.

Завдання 3. Гра-імпровізація „Лікар Айболить” (К.І. Чуковський).

Мета: виявити вміння дітей проявляти почуття емпатії, співчуття, емоційну підтримку, безкорисливі вчинки; відтворювати певний стан і настрої людини засобами вербальної та невербальної комунікації.

Процедура виконання: за бажанням діти виконують ролі лікаря та хворих звірят. Дітям пропонується надати швидку допомогу лисичці, зайчику, ведмедику тощо. Експериментатор спостерігав за виконанням ролей і за бажанням ставав учасником гри.

Проаналізуємо одержані результати виконання завдань на з'ясування сформованості емоційно-почуттєвого компонента художнього розвитку дітей 5–7 років (аксіологічні показники).

Результати опитування вихованців у завданні №1 „Пізнай себе” дають підставу стверджувати, що переважна більшість дітей недостатньо добре орієнтувалася в назвах основних емоцій та почуттів.

Більше п'яти емоцій і почуттів назвали лише 13,2% (ЕГ) і 15% (КГ) старшого дошкільного віку та 17,3% (ЕГ) та 18% (КГ) дітей молодшого шкільного віку. Більша кількість дітей – 55% – назвали лише 3-4 емоції. Найбільший відсоток дітей зміг назвати і відтворити інтонацію радості – 78% (ЕГ) і 78% (КГ) дітей 5–6 років і 85% (ЕГ) та 87% (КГ) молодших школярів. Інтонацію гніву правильно назвали і відтворили 63% (ЕГ) і 65% (КГ) дітей 5-6 років та 71% (ЕГ) і 76% (КГ) дітей 6–7 років. Важкими для розуміння дітей виявилися емоції страху й суму, їх змогли відтворити лише 18% (ЕГ) і 18,6 (КГ) дітей старшого дошкільного та 20% (ЕГ) і 20,2% (КГ) дітей молодшого шкільного віку.

За результатами виконання завдання №2 „Котик захворів” виявилось, що 43% (ЕГ) і 45% (КГ) дітей старшого дошкільного та 46,5% (ЕГ) і 47% (КГ) молодшого шкільного віку висловили співчуття до хворого. Ці діти намагалися вилікувати котика, погладити його, дати щось смачненьке, розважити. Проте 57% (ЕГ) і 55% (КГ) старшого дошкільного віку (5–6 років) та 46,5% (ЕГ) і 46%

(КГ) молодшого шкільного віку не проявили співчуття до хворого і не змогли виявити свого розуміння цього почуття, їхні відповіді були такими: „Потерпи, біль скоро мине”, „Вставай, будемо гратися” тощо. З наведеного прикладу слід зазначити, що не всі діти можуть зрозуміти почуття іншого.

Виконання третього завдання – „День народження” – свідчить про те, що 56% (ЕГ) і 58% (КГ) вихованців старшого дошкільного віку та 59,3% (ЕГ) і 60% (КГ) вихованців молодшого шкільного віку хотіли б бачити на своєму дні народження друзів, батьків, вихователів. Ці діти здебільшого уявляли себе серед своїх друзів, на обличчях переважала посмішка, що є показником розвиненого почуття колективізму. Проте є й малюнки, на яких за святковим столом зображені лише члени сім'ї. Ці зображення відрізнялися значними розмірами фігури самої дитини, що вказувало на певну егоцентричність, самовпевненість, схильність домінувати над іншими. Такі елементи малюнка вказували на відсутність згуртованості дітей у групі – відповідно у 44% (ЕГ) і 42% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 40,7% (ЕГ) і 40% (КГ) дітей молодшого шкільного віку.

Результати обстеження за практиологічними показниками емоційно-почуттєвого компонента художнього розвитку вихованців.

Кількісні показники виконання завдань за параметрами першого показника емоційно-почуттєвого показника занесено до таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Кількісні показники виконання завдань за параметрами першого показника емоційно-почуттєвого показника.

Оцінка сценічного спілкування	Старший дошкільний вік 5–6 років		Молодший шкільний вік 6–7 років	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Емоційно-позитивне спрямування	27,6%	29,6%	31,4%	32%
Байдуже ставлення	32,2%	30,2%	29%	30%
Негативне спрямування	40,2%	40,2%	39,6%	38%

Результати проведеного експерименту засвідчують, що емоційно-позитивне сценічне спілкування у грі було характерне для 27,6% (ЕГ) і 29,6% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 31,4% (ЕГ) і 32% (КГ) дітей молодшого шкільного віку. Ці діти добре взаємодіяли один з одним під час гри, намагалися правильно відобразити рухи, щоб їх товариш міг здогадатися, яку іграшку йому показують, намагалися сподобатися покупцеві, щоб він купив іграшку.

Випадки байдужого ставлення до дій товариша зафіксовано у 32,2% (ЕГ) і 30,2% (КГ) дітей старшого дошкільного віку і 29% (ЕГ) та 30% (КГ) дітей молодшого шкільного віку. Оцінка негативного спрямування (небажання

взаємодіяти з партнером, насмішка тощо) спостерігалася у 40,2% (ЕГ) і 40,2% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та в 39,6% (ЕГ) і 38% (КГ) дітей молодшого шкільного віку.

Результати обстеження за параметрами оцінювання другого показника емоційно-почуттєвого компонента художнього розвитку представлено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7.

Результати обстеження за параметрами оцінювання другого показника емоційно-почуттєвого компонента художнього розвитку.

Ступінь вираження передавання характеру образу	Старший дошкільний вік 5–6 років		Молодший шкільний вік 6–7 років	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Відповідність відтворення образу виразним засобом	46,2%	48%	48,7%	49,8%
Невідповідність відтворення образу	53,8%	52%	51,3%	50,2%

Дані, одержані за другим показником емоційно-почуттєвого компонента (ступінь вираження передавання образу), засвідчили, що правильно зуміли відтворити образ 46,2% (ЕГ) і 48% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 48,7% (ЕГ) і 49,8% (КГ) дітей молодшого шкільного віку. Ці діти доцільно використовували жести, міміку, передавали рухи за допомогою пластики. Проте 53,8% (ЕГ) і 52% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 51,3% (ЕГ) і 50,2% (КГ) дітей молодшого шкільного віку не змогли правильно передати образ. Ці діти були не сміливі, невпевнені у собі, їхня міміка і жести не відповідали характеру образу.

Кількісні показники виконання завдань за параметрами третього показника емоційно-почуттєвого компонента відображено в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8.

Кількісні показники виконання завдань за параметрами третього показника емоційно-почуттєвого компонента

Реакція на емоційно-почуттєві прояви	Старший дошкільний вік 5–6 років		Молодший шкільний вік 6–7 років	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Ініціює допомогу	44%	46%	51%	53,3%
Не звертає уваги	56%	54%	49%	46,7%

Результати обстеження за параметрами оцінювання третього показника емоційно-почуттєвого компонента дають змогу встановити, що частина дітей виявляла здатність продуктивно взаємодіяти в запропонованих ігрових ситуаціях: 44% (ЕГ) і 46% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 51% (ЕГ) і

53,3% (КГ) дітей молодшого шкільного віку проявили співчуття хворим звірятам, надавали їм допомогу. Проте випадків байдужості, небажання гратись зафіксовано у 56% (ЕГ) 54% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 49% (ЕГ) і 46,7% (КГ) дітей молодшого шкільного віку.

Таблиця 2.9.

**Розподіл вихованців за рівнем сформованості
емоційно-почуттєвого компонента**

Рівні сформованості емоційно-почуттєвого компонента	Старший дошкільний вік 5–6 років		Молодший шкільний вік 6–7 років	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Достатній рівень	13,8%	16,4%	21,6%	22%
Середній рівень	43%	39,1%	38,3%	38,3%
Низький рівень	43,2%	44,5%	40,1%	37,7%

На основі результатів отриманих даних щодо рівня сформованості емоційно-почуттєвого компонента художнього розвитку вихованців (дітей 5–7 років) у театралізованій діяльності нами визначено такі причини недостатньо розвиненої емоційно-почуттєвої сфери: труднощі у процесі сценічного та позасценічного спілкування, брак емоційної виразності, відсутність почуття емпатії, рефлексії, необдуманість у використанні засобів емоційної виразності (міміки, жестів, пантоміми тощо). Тому з такими дітьми потрібна цілеспрямована робота для їхнього успішного розвитку. Це слугуватиме матеріалом, який необхідно врахувати при створенні методики формульовального експерименту для емоційно-почуттєвого компонента художнього розвитку дітей 5–7 років в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”.

Мотиваційно-діяльнісний компонент

Аксіологічні показники

Завдання 1. Гра „Моя іграшка розкаже про мене”

Мета: виявити вміння самокритично оцінити себе та свої вчинки (рефлексія).

Процедура виконання: кожному учаснику пропонується від імені своєї улюбленої іграшки розповісти про себе. Розпочинається розповідь словами: “Мій друг Руслан...”, „Моя подруга Оленка...”. Першою розпочинає розповідь улюблена іграшка дорослого.

Завдання 2. Розповідь „Яка роль найбільше мені подобається?”

Мета: виявити наявність засвоєння художніх цінностей.

Процедура виконання: експериментатор спостерігав за розподілом ролей. Після цього дітям пропонувалося обґрунтувати свій вибір: У чому герой схожий на тебе? Які риси характеру дійових осіб хочеш виробити в себе?

Завдання 3. Розповідь-ситуація „Словесний портрет героя казки”

Мета: виявити потребу дитини в художній творчості; виявити вміння

порівнювати поведінку героїв (кота, лисички) у різних казках.

Процедура виконання: дітям пропонувалося згадати свого улюбленого героя казки та скласти його словесний портрет, порівняти вчинки в різних творах. Потім пропонували придумати та намалювати ескіз театрального костюма для улюбленого героя.

Праксіологічні показники

Завдання 1. Тест „Майбутній актор”

Мета: виявити мотиви участі дітей у театралізованому дійстві.

Процедура виконання: дітям пропонували дати відповіді на низку запитань:

1. Чи любиш ти театр?
2. Хто виконує ролі у виставі?
3. Чи хотів би ти стати актором? Чому?
4. Чи подобається тобі виступати на сцені? Чому саме?
5. Яким повинен бути справжній актор?
6. Чого потрібно тобі навчитись, щоб стати гарним актором?
7. Чи мрієш ти виступати на сцені зі своїми друзями?

Завдання 2. Етюд „Капітан”

Мета: виявити вміння діяти в умовній ситуації; вміння саморегуляції (знімати напруження, володіти своїм тілом).

Процедура виконання: дитині пропонували роль сміливого капітана, що веде свій корабель до порту призначення. Але раптово починається буря. Як повинен діяти сміливий капітан?

Завдання 3. Гра „Нова казка”

Мета: виявити вміння будувати гармонійні взаємини в театралізованій діяльності, творче ставлення до виконання ролі; розвивати вміння доречно використовувати мовні, позамовні, інтонаційні засоби виразності.

Процедура виконання: вибиралась кількість учасників, необхідна для показу казки „Ріпка”. Дітям пропонували імпровізувати те, що на їхню думку відбулося після закінчення казки. Після вистави проводилось обговорення за участю і глядачів, і акторів.

Проаналізуємо одержані результати щодо виконання завдань на з'ясування сформованості мотиваційно-діяльнісного компонента художнього розвитку (аксіологічні показники).

Так, при виконанні завдання № 1 „Моя іграшка розкаже про мене” діти складали такі розповіді: „Мій друг Олег хороший...”, „Моя подруга Оленка добра...”. Від імені іграшки відповідь складали 34% (ЕГ) і 35,3% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 38,3% (ЕГ) і 39,2% (КГ) дітей молодшого шкільного віку. Проте 66% (ЕГ) і 64,7% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 62% (ЕГ) і 60,8% (КГ) дітей молодшого шкільного віку не справились із завданням. Замість того, щоб скласти розповідь від імені іграшки, вони склали розповідь від свого імені: „Я хороший...”, „Я учень...”; як бачимо, переважна більшість дітей характеризують себе дещо односторонньо: лише однією рисою характеру. До того ж відповіді дітей повторюються.

Виконання дітьми завдання №2 „Яка роль мені подобається?” засвідчило, що більшій частині дітей подобаються комедійні ролі, діти мріють грати позитивних героїв. Уміють ототожнювати себе з героєм твору. Це 29% (ЕГ) і 29,8% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 30% (ЕГ) і 32% (КГ) дітей молодшого шкільного віку. Негативних героїв не мріє грати майже ніхто. Проте 71% (ЕГ) і 70,2% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 70,1% (ЕГ) і 68% (КГ) дітей молодшого шкільного віку не вміють ототожнювати свої вчинки із вчинками героїв. На запитання: „Які риси характеру дієвих осіб ви хотіли б виробити в себе?” деякі діти не змогли дати відповідь. Як бачимо, не всі діти можуть правильно обґрунтувати вибір ролі, проте всім більше подобаються позитивні герої.

Результати завдання № 3 „Словесний портрет героя казки”, яке мало на меті виявити потребу дітей у художній творчості, вміння виділити основні риси характеру та поведінки героїв твору, засвідчили, що 31% (ЕГ) і 33% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 35% (ЕГ) і 36,3% (КГ) дітей молодшого шкільного віку були активними та ініціативними під час гри, пропонували власні творчі ідеї, правильно називали риси характеру та поведінки казкових героїв. Наприклад: лисичка хитра, підступна, вона з’їла колобка. Проте 69% (ЕГ) і 67% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 65% (ЕГ) і 63,7% (КГ) дітей молодшого шкільного віку були активними, але надавали перевагу чужим ідеям, виконували завдання за допомогою педагога, вони не змогли схарактеризувати героя казки та назвати головні риси його характеру, обмежились лише загальним описом персонажу. Наприклад: лисиця руда, з неї вийде гарний комірець.

Результати обстеження за практиологічними показниками мотиваційно-творчого компонента художнього розвитку вихованців у театралізованій діяльності. Кількісні показники виконання завдань за параметрами оцінювання першого показника мотиваційно-діяльнісного компонента занесено до таблиці 2.10.

Таблиця 2.10.

Кількісні показники виконання завдань за параметрами оцінювання першого (практиологічного) показника мотиваційно-діяльнісного компонента

Характеристика мотивів участі дітей в акторській грі	Старший дошкільний вік 5–6 років		Молодший шкільний вік 6–7 років	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Бажає брати участь у грі, підпорядковує свої мотиви іншим	37%	37,5%	38%	38,8%
Бажає брати участь, частково підпорядковує свої мотиви іншим	42%	42%	40,8%	40%
Не бажає брати участі у грі	21%	20,5%	21,2%	21,2%

Результати відповідей на запитання тесту засвідчили, що 37% (ЕГ) і 37,5% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 38% (ЕГ) і 38,8% (КГ) дітей молодшого шкільного віку бажали виступати на сцені для того, щоб розважити глядачів, підняти їхній настрій, а також для власного задоволення; їхні відповіді були такі: „Я хочу бути актором, тому що я люблю виступати на сцені”, „Я хочу дарувати радість людям”. Частина дітей – 42% (ЕГ) і 42% (КГ) старшого дошкільного віку та 40,8% (ЕГ) і 40% (КГ) молодшого шкільного віку – мріяли бути акторами, щоб викликати захоплення, схвалення з боку товаришів, щоб бути відомими на всю країну. Проте 21% (ЕГ) і 20,5% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 21,2% (ЕГ) і 21,2% (КГ) дітей молодшого шкільного віку не подобається акторська справа, вони не хочуть грати для глядачів, так як бояться аудиторії, бояться збитися або сказати неправильно репліку. Такі діти несміливі та невпевнені у собі.

Результати обстеження за параметрами оцінювання другого показника мотиваційно-творчого компонента художнього розвитку подано в таблиці 2.11.

Таблиця 2.11.

**Кількісні показники виконання завдань за параметрами оцінювання
другого (практиологічного)
показника мотиваційно-діяльнісного компонента**

Характеристика вміння діяти в уявних ситуаціях та вживатися в образ героя	Старший дошкільний вік 5–6 років		Молодший шкільний вік 6–7 років	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Правдиве відтворення сюжету	29%	31%	33%	35%
Відтворення сюжету за допомогою дорослого	49%	47%	43%	42%
Відсутність вмінь	22%	22%	24%	23%

Дані, здобуті за другим показником мотиваційно-діяльнісного компонента, засвідчили, що найбільш швидко знаходили вихід із ситуації діти молодшого шкільного віку – 29% (ЕГ) і 31% (КГ) та старшого дошкільного віку – 33% (ЕГ) і 35% (КГ) дітей молодшого шкільного віку. Їхні дії були сміливі та впевнені. Вони підносили уявний бінокль до очей, говорили, що сміливий капітан не боїться ні вітру, ні хвиль, ні бурі. Ці діти добре вжились в образ героя. За допомогою підказки дорослого відтворили сюжет 49% (ЕГ) і 47% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 43% (ЕГ) і 42% (КГ) дітей молодшого шкільного віку. Проте 22% (ЕГ) і 22% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 24% (ЕГ) і 23% (КГ) дітей молодшого шкільного віку розгублювались під час бурі, їхні дії були невпевнені, вони не подавали ніяких команд, не могли вжитися в образ сміливого капітана. Можна констатувати той факт, що діти виявляють бажання брати участь у театралізованих етюдах, іграх, проте в них мало знань про специфіку цього виду діяльності.

Кількісні показники виконання завдань за третім показником мотиваційно-творчого компонента подано в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12.

**Кількісні показники виконання завдань за параметрами оцінювання
третього (праксіологічного) показника
мотиваційно-діяльнісного компонента**

Вміння організувати театралізовану діяльність	Старший дошкільний вік 5–6 років		Молодший шкільний вік 6–7 років	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Самостійна організація дітей, творче ставлення до проблеми	27,2%	28%	30%	32%
Вирішення завдання за допомогою дорослого	37,8%	37%	36%	36%
Небажання брати участь у грі	35%	35%	34%	32%

Результати спостереження та аналізу показали, що лише 27,2% (ЕГ) і 28% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 30% (ЕГ) і 32% (КГ) дітей молодшого шкільного віку змогли самостійно придумати і творчо розіграти сюжет казки. Після того, як вирвали ріпку, вони запросили всіх на святковий обід.

За допомогою дорослого змогли скласти і розіграти продовження казки 37,8% (ЕГ) і 37% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 36% (ЕГ) і 36% (КГ) дітей молодшого шкільного віку. Проте 35% (ЕГ) і 35% (КГ) дітей старшого дошкільного віку та 34% (ЕГ) і 32% (КГ) дітей молодшого шкільного віку не бажали грати в казку та займалися іншими видами діяльності.

Середній коефіцієнт виконання всіх завдань з показниками мотиваційно-творчого компонента, який отримувався способом поділу суми коефіцієнтів кожного виконаного завдання на їх кількість, засвідчував про рівень сформованості мотиваційно-діяльнісного компонента художнього розвитку в театралізованій діяльності.

Результати отриманих даних подаємо в таблиці 2.13.

Таблиця 2.13.

**Розподіл вихованців за рівнями сформованості
мотиваційно-діяльнісного компонента**

Дані сформованості мотиваційно-діяльнісного компонента	Старший дошкільний вік 5–6 років		Молодший шкільний вік 6–7 років	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Достатній рівень	13,3%	16,3%	16,7%	20,8%
Середній рівень	42,3%	44,7%	40%	41,2%
Низький рівень	44,4%	39%	43,3%	38%

Після розгляду змістових характеристик рівнів сформованості компонентів художнього розвитку і врахування отриманих даних нами розроблено загальну характеристику рівнів художнього розвитку вихованців навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” у театралізованій діяльності згідно з критеріями їх визначення (реакція на емоційно-почуттєві прояви партнера у грі, здатність проявляти емпатію, співпереживання до героїв твору та до товаришів, розвиток загального інтелектуального рівня (особливості розвитку пізнавально-психічних процесів: пам’яті, уваги, сприйняття, волі, мислення), мовленнєві здібності, емоційна чутливість, експресивність зовнішнього прояву емоцій через інтонацію, міміку, жести тощо і сукупність мотивів, що спонукають дітей до театралізованої діяльності, яка відповідає здібностям).

На основі комплексної оцінки було визначено три рівні художнього розвитку дітей 5–7 років. Узагальнені дані рівнів художнього розвитку подано в таблиці 2.14.

Таблиця 2.14.

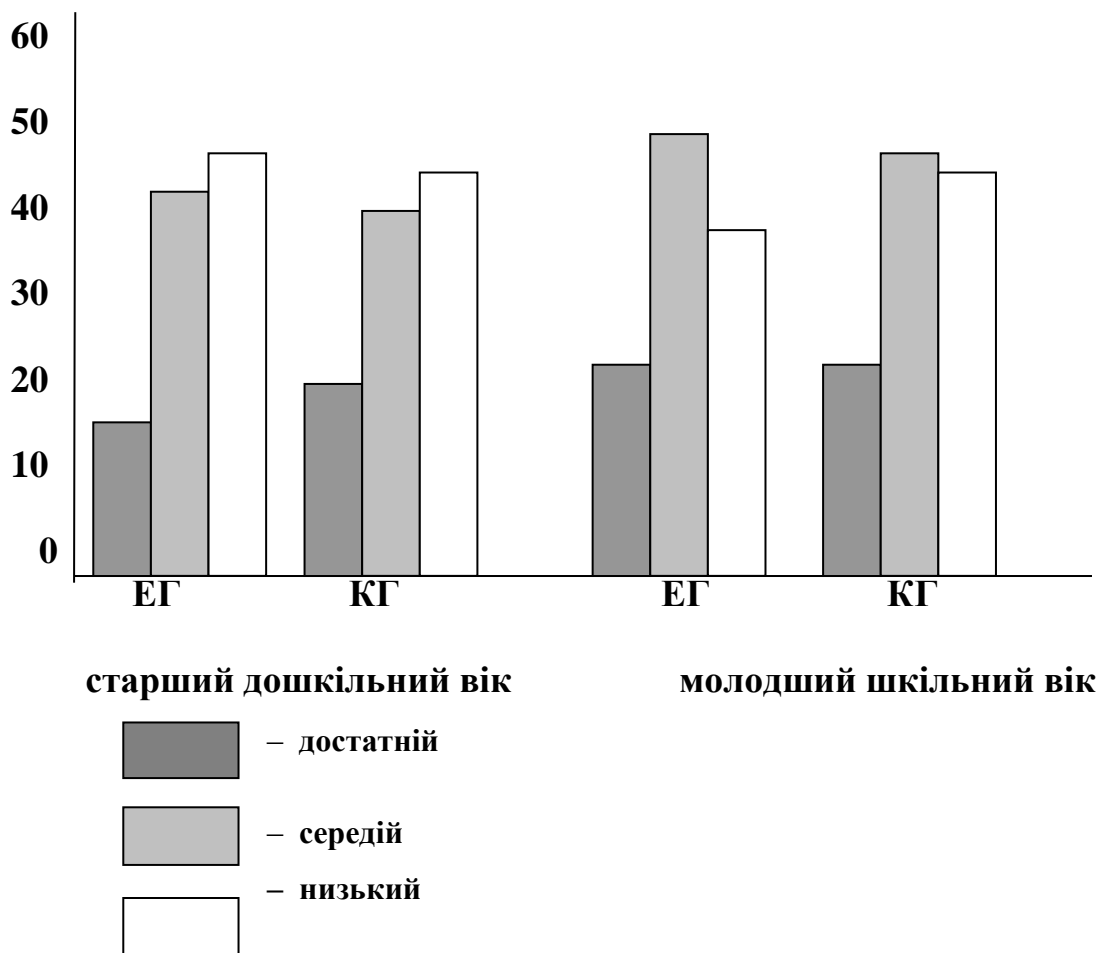
Розподіл вихованців за рівнями художнього розвитку

Р і в н і	Старший дошкільний вік 5–6 років		Молодший шкільний вік 6–7 років	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Достатній рівень	13,6%	16%	20%	20%
Середній рівень	42,2%	41,9%	43,3%	42,7%
Низький рівень	44,2%	42,1%	36,7%	37,3%

На основі комплексного аналізу оцінок в експериментальних і контрольних групах здійснено розподіл дітей за трьома рівнями сформованості художнього розвитку, що подано на рис. 2.1.

Зіставивши дані експериментальних і контрольних груп, наведених у таблиці, можна відзначити незначну різницю у показниках за кожним із рівнів художнього розвитку. До середнього рівня належить найбільша кількість дітей (понад 42,8% дітей старшого дошкільного віку та 43% дітей молодшого шкільного віку). Високого рівня досягли 15% дітей старшого дошкільного віку та 20% молодшого шкільного віку.

Отже, результати констатувального експерименту дали змогу зауважити, що діти 5–7 років з низьким і середнім рівнем художнього розвитку потребують цілеспрямованої систематичної роботи для їхнього подальшого розвитку. Для вирішення означеного завдання, вважаємо необхідним розробити експериментальну модель художнього розвитку дітей засобами театралізованої діяльності.

Рис. 2.1. Розподіл вихованців за рівнем художнього розвитку

2.4. Теоретичне обґрунтування та реалізація експериментальної моделі художнього розвитку дітей 5-7 років засобами театралізованої діяльності в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”

Відповідно до теоретичних положень, започаткованого експериментального дослідження була спроектована експериментальна модель художнього розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”, яка передбачала три взаємопов’язані етапи: пізнавально-розвивальний; емоційно-ціннісний; мотиваційно-творчий.

Розроблена експериментальна модель художнього розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” ґрунтується на теоретичних підходах: діяльнісному, культурологічному, особистісно-зорієнтованому.

Метою першого – пізнавально-розвивального етапу було формування уявлень дітей про театральне мистецтво; розвиток їхніх пізнавальних психічних процесів: пам’яті, уяви, уваги, сприймання, волі, творчого мислення. На цьому етапі були поставлені такі завдання:

а) збагачувати пізнавальну сферу дітей засобами театралізованої діяльності;

б) формувати навички культури мовлення;

в) викликати потребу в сценічному й позасценічному спілкуванні й у колективній творчості в різновіковому гурті дітей.

Для реалізації поставлених завдань дітей вчили:

– діяти в уявних ситуаціях;

– творчо мислити;

– користуватися засобами вербальної (мовної) і невербальної комунікації (міміка, жести, пантоміма).

А також формували відповідні вміння, а саме:

– аналізувати вчинки героїв твору, доходити висновків під час інтерпретації вистави;

– виконувати правила гри;

– спілкуватися під час підготовки до театралізованої діяльності й у ході її виконання з дітьми різного віку і дорослими в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”.

Змістовий аспект етапу становила низка різноманітних форм роботи, спрямованих на розвиток розуміння образу – це спеціальні заняття з театралізованої діяльності, творчі завдання, ігрові ситуації, парні та групові етюди, інтелектуальні, рухливі, мовні ігри та вправи, дидактичні ігри.

Метою другого – емоційно-ціннісного етапу було формування емоційно-почуттєвої сфери дітей. На цьому етапі були поставлені такі завдання:

а) збагачувати емоційно-почуттєву сферу вихованців;

б) викликати позитивні емоції під час підготовки та розвитку в процесі театралізованого дійства, розвивати емпатійність, виховувати в дітей почуття прекрасного;

в) викликати емоційну потребу в спілкуванні в різновіковому гурті дітей;

Для реалізації поставлених завдань дітей вчили:

- орієнтуватись у проявах різних емоцій та почуттів;
- емоційно сприймати художні твори;
- розвивати емпатійність, співпереживання до інших.

А також формували відповідні вміння, а саме:

– правильно відтворювати образ героя, його емоційний стан, оцінювати вчинки дієвих осіб на основі аналізу літературного твору;

– визначати експресивність зовнішнього прояву емоційних станів через інтонацію, міміку, жести, пантоміміку тощо;

– відчувати власний емоційний стан та емоційно-почуттєві прояви партнера по грі;

– будувати гармонійні взаємини в грі.

Змістова лінія реалізації завдань другого етапу передбачала усвідомлення дитиною як власних емоційно-почуттєвих станів, так і емоційно-почуттєвих станів інших, що досягалося шляхом використання ігрових етюдів і ситуацій, що формували вміння визначати настрій, емоційний стан, які викликали різні почуття, вправ на вміння слухати, тренінгів етичного спілкування, моделювання способів вираження почуттів тощо.

Метою третього – мотиваційно-творчого етапу було формування мотивації до творчої участі в театралізованій діяльності та позитивних взаємин у різновіковому колективі дітей та спілкуванні з молодшими та старшими дітьми і дорослими.

Завдання цього етапу:

а) виховання інтересу до різних видів театралізованої діяльності;

б) виявлення творчого ставлення до виконання ролі;

в) спонукання до спільного різновікового сценічного й позасценічного спілкування, заснованого на співпраці дорослих і дітей в навчально-виховному комплексі.

Для реалізації поставлених завдань дітей вчили:

– усвідомлювати необхідність взаємодії та взаємодопомоги в спільній театралізованій діяльності;

– ототожнювати себе з театральним персонажем;

– розуміти необхідність керуватися загальноприйнятими нормами і правилами у власній поведінці.

А також формували відповідні вміння, а саме:

– організовувати спільну театралізовану діяльність;

– знаходити ефективні форми співпраці з дітьми та дорослими;

– аналізувати ситуацію та регулювати власну поведінку.

Задля цього використовувалися різні види ігор з елементами творчості:

придумування та розігрування етюдів, вправ. Зміст занять з театралізованої діяльності включає: участь дітей у різноманітних видах театралізованої діяльності та показ вистави дітям молодшого віку, підготовка та розігрування ігрових етюдів, вправ на виразність виконання ролі.

Отже, експериментальна модель художнього розвитку вихованців навчально-виховного комплексу охоплює:

- компоненти та показники, які дають можливість діагностувати на кожному етапі рівень художнього розвитку дітей 5–7 років в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад–загальноосвітній навчальний заклад”;

- необхідні організаційно-педагогічні умови, які забезпечать ефективність його перебігу (див. § 2.2);

- основні етапи художнього розвитку на засадах наступності між дошкільною та початковою ланками освіти.

Наочно модель художнього розвитку вихованців комплексу „Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітній навчальний заклад” представлено на рис. 2. 2.

Запропоновану експериментальну модель засобами театралізованої діяльності було покладено в основу формувального експерименту, який проводився з метою підвищення рівня художнього розвитку дітей 5–7 років в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”.

При започаткуванні формувального експерименту, нами були реалізовані організаційно-педагогічні умови для організації театралізованої діяльності дітей. Насамперед було проведено пропедевтичну роботу з педагогами навчально-виховного комплексу, які працювали з дітьми експериментальних груп. У процесі підготовчої роботи з педагогами експериментальних груп прагнули озброїти педагогів навичками театрального мистецтва та творчості. Слід зазначити, що особливі труднощі педагоги мали при організації різновікової співпраці в театралізованій діяльності, бо були недостатньо ознайомлені зі специфікою театралізованої діяльності та її організацією в різновіковому гурті дітей. Тому використовувалися такі методи активного навчання і виховання роботи з педагогами: науково-методичні семінари, семінари-практикуми, методичні об’єднання, бесіди, консультації, дискусії тощо. Зокрема, з педагогами навчально-виховних комплексів було проведено низку семінарів з теми: „Використання різних видів театралізованої діяльності в роботі з дітьми 5–7 років”. У семінарі взяли участь педагоги з усіх навчально-виховних комплексів Ставищенського району Київської області. Педагоги оволоділи різноманітними новітніми технологіями з організації театралізованої діяльності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. У Винарівському навчально-виховному комплексі „Загальноосвітній навчальний заклад I-II ступенів - дошкільний навчальний заклад” було проведено районне методичне об’єднання для музичних керівників навчально-виховних комплексів з теми: „Розвиток дітей засобами музично-театралізованої діяльності.

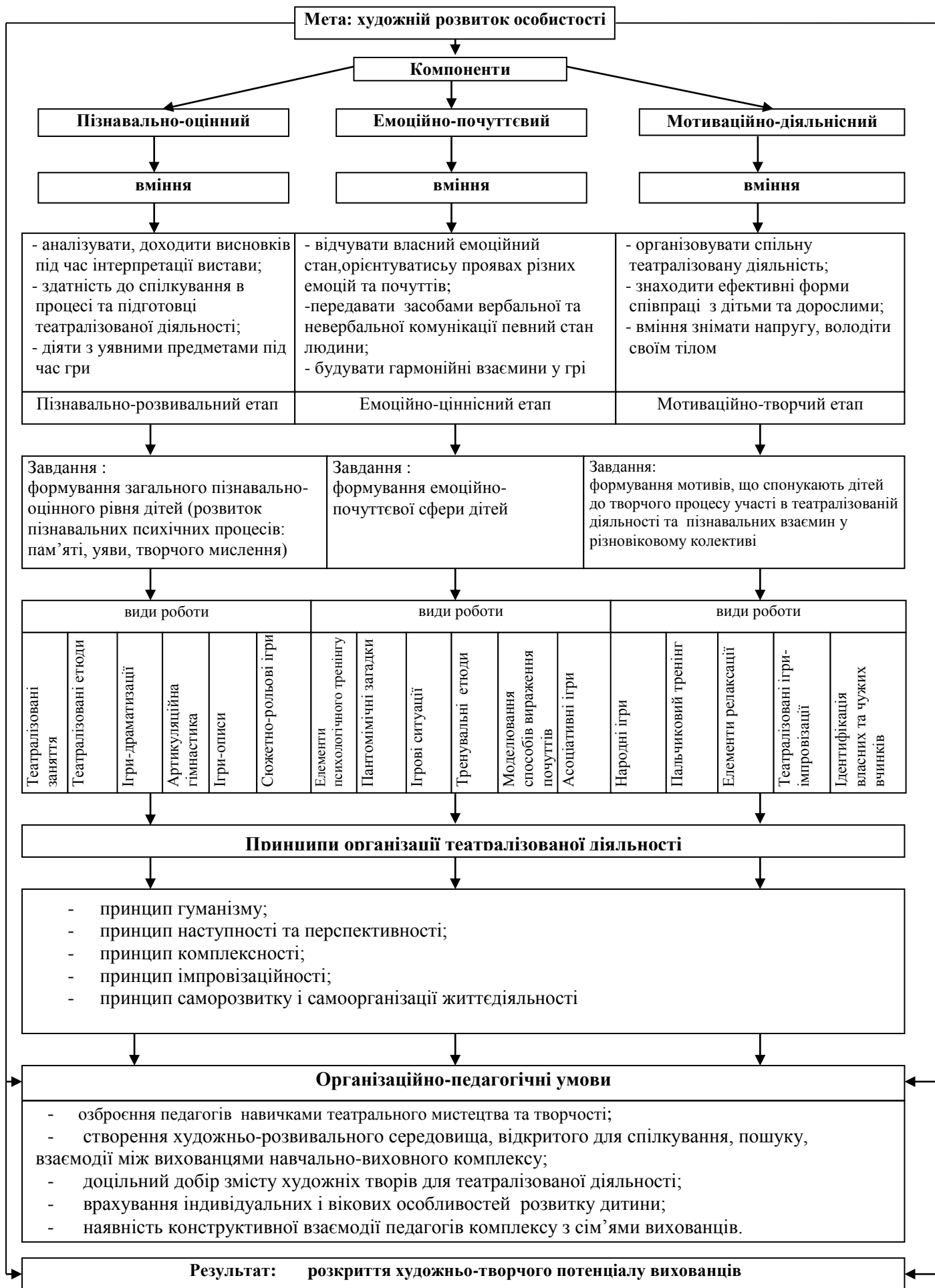

Рис. 2.2. Експериментальна модель художнього розвитку дітей 5-7 років в умовах навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній навчальний заклад"

У ході цього заходу музичні керівники ознайомилися з новими методами використання театралізованої діяльності під час заняття з музики (зокрема, методика К. Орфа) і стали учасниками свята в різновіковій групі дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку „Щедра осінь“. Семінар з теми: „Використання елементів театралізації на заняттях та в позакласній діяльності для вихователів дітей старшого дошкільного віку та вчителів початкових класів“ був проведений у Степівському навчально-виховному комплексі “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа І-ІІ ступенів” Монастирищенської районної ради Черкаської області. Педагоги мали змогу ознайомитися з технікою використання різних видів театралізованої діяльності дітей в різновікових групах. У Шевченківському навчально-виховному комплексі “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Звенигородської районної ради Черкаської області був проведений семінар-практикум „Використання лялькотерапії як засобу формування емоційного благополуччя вихованців навчально-виховного комплексу“. На семінарі розглянуто питання впливу театралізованої діяльності на розвиток пізнавальної активності й основних пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери вихованців, становлення особистості дитини. Для гостей та учасників семінару вихованці підготували лялькову виставу “Веселкові барви”.

Засідання „Круглого столу“ педагогічних працівників м. Умані з теми: „Розвиток творчого потенціалу дитини як джерело духовності майбутнього громадянина України“ було проведено в Уманському навчально-виховному комплексі “Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад І ступеня” № 24. Також було проведено ділову гру „Педагогічний проект“. Наприкінці семінару проведено вечір творчості дітей засобами різноманітних видів театралізованої діяльності: лялькового театру, ігор-драматизацій, фланелеографу.

З метою підвищення фахового рівня педагогів використовувалися групові форми методичної роботи, де домінує професійна педагогічна майстерність. Досвідченим педагогам, які володіли навичками театрального мистецтва, пропонували провести відкриті форми роботи з театралізованої діяльності з дітьми 5–7 років в умовах навчально-виховного комплексу. Це ігри, відкриті театралізовані вечори, ігри-заняття, брейн-ринги, методичні консультації, тренінги “Майстер-клас” з акторської майстерності, з виготовлення різних видів театру: ложкового, тіньового, фланелеографа тощо. Це сприяло оволодінню педагогами формами організації та проведення театралізованої діяльності в різновіковому дитячому колективі, що знайшло підтвердження у творчому звіті педагогічних колективів експериментальних навчально-виховних комплексів. Поступово педагогічні колективи експериментальних закладів переконувалися в ефективності колективної театралізованої діяльності старших дошкільників і молодших школярів в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”.

Створення художньо-розвивального середовища, відкритого для

спілкування, пошуку, взаємодії між вихованцями навчально-виховного комплексу надало можливість створювати творчі різновікові групи дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, об'єднувати спільною діяльністю педагогів, батьків, громадськість.

Організації театрального простору сприяла театральна кімната, бібліотека, гримерна, костюмерна, виставки дитячих робіт, фотоматеріалів, робота студії образотворчої діяльності для вихованців тощо. Створення такої атмосфери було направлене на розвиток творчого потенціалу кожного вихованця навчально-виховного комплексу, оскільки надає можливість кожній дитині зробити власний вибір улюбленої діяльності.

У результаті вивчення педагогами особливостей змісту, форм і методів роботи кожної ланки в організацію педагогічного процесу колективів були внесені певні зміни. Створені нами творчі групи педагогів підібрали розробили і реалізували спільні освітні заходи для дітей 5–7 років. (Додаток П). Для реалізації розробленої системи роботи відповідно індивідуальних і вікових особливостей розвитку дітей розроблено експериментальну програму „Діти і театр” (Додаток В), у якій визначено загальні програмні навчальні завдання, доцільно дібраний зміст художніх творів для театралізації, розроблено систему організації занять із театралізованої діяльності в навчально-виховному комплексі: конспекти занять з театралізованої діяльності на навчальний рік, ігрові вправи та творчі завдання.

Передусім ми прагнули дати дітям елементарні уявлення про театр, ознайомити з його історією, специфікою, особливостями професії людей, що працюють в театрі. Тому конспекти ігор-занять включали теми: Подорож до театру (Додаток Д), Зустріч з актором (Додаток Е), Театр масок (Додаток Ж), Веселий скоморох (Додаток З), “На гостини до Петрушки” (Додаток И), „Хто працює в театрі?” (Додаток К), тощо. Наведемо приклад одного із занять:

„Хто працює у театрі?”

Мета: познайомити дітей із працівниками театру.

Ввести в активний словник слова: режисер, сценарист, художник-декоратор, гример, освітлювач. Стимулювати інтерес до театрального мистецтва.

Обладнання: фарби, пензлики, папір для малювання декорацій. Різноманітні речі (капелюхи, окуляри, штучні носи та вуса тощо) для створення образів персонажів.

Пізнайко: Дорогі друзі, сьогодні ми з вами підемо до театру, але заїдемо туди не як звичайно, а через парадний вхід. Сьогодні ми завітаємо за куліси і дізнаємось про те, що зазвичай глядачам не показують. Ми побачимо тих, хто працює над виставою. Отже:

Першим до справи береться той,
Хто має письменницький хист.
Пише сценарій людина одна
І зветься вона **сценарист**.

Пізнайко: Хочу зауважити, що сценарист може написати свою п'єсу або скласти сценарій за мотивами твору іншого автора. Коли сценарій готовий, він потрапляє до рук головної людини театру – режисера.

Режисер сценарій прочитає,
Вирішить: сподобалось чи ні
Й якщо так, роботу починає –
Підбира акторів він собі.

Пізнайко: Давайте спробуємо себе в ролі акторів, що претендують на роль одного героя п'єси. Спочатку це будуть хлопчики. Прошу всіх, хто бажає, підійти до мене. Ви претенденти на роль Карабаса Барабаса і повинні грізно запитати у своїх ляльок: „Куди поділись Мальвіна та пудель Артемон? Як ви збираєтесь грати мою чудову п'єсу без них? ”. Інші діти будуть виконувати роль режисера та вирішувати, хто найкраще впорався з завданням (*Потім подібне змагання проводиться з дівчатами, які претендують на роль Попелюшки, Царівни-Несміяни тощо.*)

Пізнайко: Коли сценарій прочитано і акторів затверджено на ролі, за справу беруться **художники-декоратори**.

Вони вміють зі сцени зробити палац
Чи якимось по-іншому вразити нас –
То все перетворять на гори і ліс
Або побудують справжнісінький міст.

Чи відомо вам, що під час вистави декорації на сцені можуть змінюватися до десяти разів. Уявляєте, яку роботу доводиться виконувати художникам?

А у вас, друзі, є бажання спробувати себе в ролі декораторів? Пропоную новий конкурс – намалювати декорацію до казки „Троє поросят”. Як і минулого разу, наше глядацьке журі визначить найбільш вдалий проект. А поки наші художники малюють, ми продовжимо мандрівку за кулісами театру. Під час вистави змінюється не тільки сцена, а й самі актори.

Наступним до справи береться **гример**,
Він змінить обличчя актора.
А потім пошеє костюм **костюмер**
І ось новий образ готовий.

Пізнайко: Сьогодні, друзі, ви маєте змогу спробувати себе в ролі різних працівників театру. Ви вже здогадалися, що на вас чекає новий конкурс. Зараз спробуємо перетворити своїх друзів на героя казки Астрід Лінгренд Карлсона. Гримери-костюмери працюють, а ми продовжуємо подорожувати театром. Як ви розумієте, не можна побачити виставу без освітлення сцени. Ось тут і беруться до справи освітлювачі.

Без них на сцені темна ніч
І як не намагайся,
Акторів не побачиш ти,
А також й декорацій.

А ще хочу вам розповісти про театральну професію, якої не зустрінеш в сучасних театрах. Колись у кожному театрі, на сцені стояла так звана суфлерська будка. У ній сидів суфлер і підказував акторам текст. Глядачі його не бачили, так як суфлер сидів до них спиною. До того ж будка ховала його від сторонніх поглядів.

Ось таке воно, закулісне життя театру. Мабуть, до цієї подорожі ви і не здогадувались, яка велика кількість спеціалістів працює для того, щоб ми могли насолоджуватися виставою. А зараз, прийшов час підвести підсумки наших конкурсів художників-декораторів, гримерів і костюмерів. *(Учасники демонструють свої малюнки та костюми. Проводиться виставка-демонстрація.)*

Хочу запропонувати таке: присудити перемогу всім учасникам. Адже погодьтеся, вони займалися цими справами вперше. Але впоралися з завданнями чудово! А наша подорож підійшла до кінця. Тепер ми знаємо, що таке театр і хто в ньому працює.

Для кращого ознайомлення дітей зі спеціальною театральною термінологією створено „Театральний словник”, а для закріплення знань дітей про театр та зміст творів розроблені кросворди, чайнворди, головоломки, ребуси, які можна розгадати у вільний час зі членами сім’ї та друзями [28].

На формульовальному етапі нами розроблено серію завдань до кожного етапу експериментальної моделі. Опишемо їх.

Подальший етап формульовального експерименту був направлений на роботу з дітьми 5–7 років в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”.

Пізнавально-розвивальний етап

На цьому етапі основним завданням був розвиток пізнавально-психічних процесів дітей, комунікативних та мовленнєвих здібностей. З цією метою використовувалися колективні ігри на розвиток слухового, зорового і тактильного сприймання, пізнавальних психічних процесів: пам’яті, уваги, уявлення, сприймання, мислення. Формували вміння вносити щось нове у гру, висувати оригінальні ідеї під час театралізації тощо.

Для цього з науково-методичної літератури (Л.В. Артемова [4], Н.В. Гавриш [30], І.А. Зязюн [49], та ін.) були дібрані, структуровані та використані спеціальні ігри, завдання та вправи, ігри-етюди відповідно до діагностики, творчі ігри-заняття з елементами психогімнастики, зміст якої відображав різні казкові ситуації, імпровізації.

Наведемо конкретний зміст творчих ігор-занять.

Вправа 1. „Телеграма”

Мета: розвивати творчу уяву, увагу, координацію рухів, швидку реакцію.

Процедура виконання: група дітей, сидячи, утворює коло. Педагог пропонує за допомогою „машинки” послати один одному телеграму про те, що Баба Яга зачарувала принцесу.

Вихідне положення – руки зігнути в ліктях долонями вперед догори, передпліччя притиснути до корпусу. На рахунок „один” – розкрити пальці

правої руки; на „два” – стиснути в кулак пальці лівої руки; на „три” – плеснути в долоні; на „чотири” – плеснути по колінах. Далі вправу ускладнювали – пропонували „похлопати” сусідові („один” – Олені, „два” – Сашкові). Коли руки вже чітко виконують рухи, до вправ додавали голос. Спочатку на рахунок “один – два” всі вимовляють будь-який звук (наприклад, “тік – так”), потім по черзі своє ім’я. Головна умова виконання – дотримання чіткого ритму.

Потім пропонували дітям вирушити в уявну казкову подорож для того, щоб урятувати принцесу.

Вправа 2. Ігри-описи „Казковий ліс”

Мета: вчити аналізувати, порівнювати, чітко висловлювати свою думку, розвивати уяву, слухову увагу.

Процедура виконання: дітям пропонується за допомогою уяви описати казковий ліс, у якому мешкає Баба Яга, її хатинку, подвір’я тощо.

Для розвитку зорової уяви спостерігали за хмаринками, що пливуть по небу і уявляли, на що вони схожі, про що вони розмовляють між собою тощо. Для концентрації слухової уваги пропонували дітям зосередитися на звуках, які їм вдається почути (шум за вікном, капання води тощо) та поміркувати, що вони означають. Надалі великого значення надавали самостійному придумуванню дітей вправ на увагу. Наприклад, “Відгадай за звуком, хто іде” і т. ін.

Вправа 3. Складання асоціативного ряду

Мета: розвивати образну пам’ять, зорову увагу, неординарність мислення; формувати сенсорні еталони (колір, форма, величина), пов’язані зі створенням образу.

Процедура виконання. Дітям пропонувалося запам’ятати певну кількість слів у певному порядку, кожному слову відповідає картинка, зображення, яке асоціативно пов’язується дітьми із заданим словом. Наприклад, у Баби Яги є хатинка на курячих ніжках (на картинці прямокутник). На печі живе чорний кіт (на картинці миска з молоком), який інколи ловить мишей (на картинці метелик). Для того, щоб Баба Яга вийшла з хатки – треба виконати таке завдання.

Завдання 1. Вправи на розвиток дихання, мовлення (система вправ для язика, губ, піднебіння, дихальні вправи).

Для розвитку правильного мовленнєвого дихання, сили, гнучкості польотності голосу, формування чіткої дикції, з досвіду роботи Ю. П. Єлісвенка [44], інтерпретували такі вправи: „Дудочка”, „Сорока”, „Східці”, „Зозуля”, „Стогін”, “Колискова” тощо.

Дітям пропонували артикуляційну гімнастику: показати, як свистить вітер: с – с – с; шумлять дерева: ш – ш – ш; показати, як стогне Баба Яга, коли в неї болить зуб: м – м – м; порахувати східці до Баби Яги, проспівати їй колискову: а – а – а; розбудити її шумом мотора: р – р – р. До мовного тренінгу додавали елементи психогімнастики.

Після того, як діти впорались із завданням, до них виходить Баба Яга або із-за ширми з’являється її лялька.

Вправа 4. „Знайомство”

Мета: розвивати діалогічне мовлення; стимулювати творчу уяву, виховувати доброзичливість.

Процедура виконання: Баба Яга пропонує дітям познайомитись і чітко назвати своє ім'я вслід за попереднім. Діти передають один одному м'яч і називають своє ім'я, розповідають про себе, свої інтереси, справи тощо.

Після знайомства Баба Яга обіцяє дітям зняти чари з принцеси за умови, що вони виконають її завдання:

Завдання 2. “Чарівник”

Мета: розвивати увагу, витримку, координованість, узгодженість рухів.

Процедура виконання: діти виконують танок із Бабою Ягою, після чого Баба Яга пропонує їм перетворитися в певного звіра і показує, в якого. Далі гру ускладнили. Дітей поділили на групи: зайчики, лисички, ведмедики. Потім поступово давали одну з команд, кожна група повинна була одночасно виконати свій рух: зайчики – пострибати вперед, лисички – вклонитися, а ведмедики – потупцяти ніжками. Ми слідкували за тим, щоб кожна група виконувала свій рух синхронно, спілкуючись лише поглядом.

Між вправами промовляються контрольні фрази (чистомовки, вірші, скоромовки тощо) задля тренування чіткої вимови приголосних, розвитку артикуляційного апарату у процесі промовляння чистомовок. Ігри зі скоромовками були запропоновані в різних варіантах. Наведемо приклади.

Варіант I. Ігри-змагання

Процедура виконання: дітям пропонувалося поділитися на команди. Капітан команди отримував свою скоромовку. Виграє команда, яка за сигналом ведучого швидше передасть скоромовку ланцюжком, а останній гравець чітко промовить її вголос.

Варіант II. „Швидкий м'яч”

Процедура виконання: дітям пропонувалося стати в коло, в центрі якого стоїть ведучий із м'ячем. Він кидає м'яч комусь із дітей, той повинен зловити м'яч і промовити скоромовку і т. ін.

Варіант III. Діалогічні скоромовки

Мета: розвивати діалогічне мовлення; розвивати діалогічні дихальні рухи, артикуляцію звуків.

Процедура виконання: Баба Яга всередині кола. Діти рухаються під музику і промовляють:

- Що вночі на небі сяє?
- Це нас Місяць зустрічає.
- Поряд що за квіточки?
- Це маленькі зірочки.

- Хто така Баба Яга?
- Це красуня лісова.
- Що ця пані поробляє?
- На мітлі весь час літає.

Діти ритмічно хлопають і промовляють: раз – два – три – скоріше нас лови! Після виконання вправ Баба Яга звільняє від закляття Принцесу і усі разом фотографуються на згадку.

Завдання 3. “Фото на згадку”

Мета: розвивати мимовільну увагу, уяву і фантазію, координацію рухів.

Процедура виконання: вихователь пропонує дітям сфотографуватись на згадку з Бабою Ягою та Принцесою. Діти діляться на команди по 4-5 осіб. Кожна група обирає „фотографа”. Він пропонує всім позувати для фото і „фотографує”. Потім „фотограф” обертається спиною, а діти змінюють положення і пози. „Фотограф” повинен відтворити перший варіант.

Завершальною фазою пізнавально-розвивального етапу формувального експерименту була самостійна художня діяльність, у ході якої пропонувалися різноманітні творчі завдання, що дали можливість кожній дитині проявити свою вигадку. Наприклад: намалювати подарунок для Принцеси, побудувати сучасну хатинку для Баби Яги, передати свої враження від казкової подорожі в малюнку, ліпленні, аплікації тощо.

Систематичне проведення різноманітних видів театралізованої діяльності зумовило пізнання дитиною самої себе та сприяло виникненню інтересу до театру та бажання брати участь у театралізованій діяльності, виховувало уважне ставлення до партнера по грі, формувало дружні стосунки в різновіковому колективі вихованців навчально-виховного комплексу.

Емоційно-ціннісний етап

Метою другого емоційно-ціннісного етапу було формування емоційно-почуттєвої сфери дітей. Положення О.Л. Кононко [62] про роль емоцій і почуттів у житті дітей дошкільного віку було взято нами за основу при визначенні змісту формування емоційно-почуттєвого компонента художньо-творчого розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”. Згідно з цими положеннями “емоції, які відчуває дошкільник до інших людей, орієнтують його соціальну поведінку, сприяють її точності, швидкості, адекватності” [62, с. 49]. Як зазначає О. Л. Кононко, “емоції тісно пов’язані з діяльністю, з усіма її структурними компонентами – метою, мотивами, засобами, результатами. Емоції включені до процесу прийняття дитиною рішення, долання труднощів, пошуку нею засобів для досягнення мети, реагування на своє і чуже досягнення” [62, с. 36].

Наведемо зміст емоційно-експресивних ігор і вправ, що пропонувалися дітям у ході експерименту.

Асоціативні ігри (робота з пінктограмами)

Гра “Малюємо настрої”

Мета: розвивати вміння передавати емоційний стан за допомогою міміки і жестів; стимулювати рухове і емоційне самовираження; виховувати доброзичливі взаємини один до одного.

Процедура виконання: Починалося завдання з вірша, в якому змальовано одну з емоцій. Діти відгадували емоцію і малювали її. Кожен

малював ту емоцію, яку він забажав. Після цього діти обговорювали, який настрій намагався намалювати автор малюнка.

Радість

Розкривають очі квіти:
“Як же добре на світі!”
Сонце гарно припікає,
І з трави роса зникає.

Незадоволення

Жовтий-жовтий, кислий-кислий,
Що це, діти?
Це лимон.
Він чудовий, він корисний,
не біда, що зовсім кислий.

Біль

На скакалці я стрибала,
Похитнулась і упала.
Ой, болить нога моя,
Гірко, гірко плачу я.

Захоплення

На майдані всі зібрались,
Феєрверка дочекались.
Ой, яка ж вгорі краса,
Запалали небеса!

Подив

Здивувався наш індик,
Став посеред двору, –
Він побачив козенятко,
Що стрибнуло вгору.

Розчарування

Петрик знов розчарувався, –
Іграшки не дочекався.

Сором

Їде Зайчик у трамваї
І довкола позирає.
Тут підходить їжачок
І говорить: – Ваш квиток? –
Червоніє Зайчик густо
І дає листок капусти.
Пожував Їжак листок
– Це, – говорить, – не квиток.
Доведеться вам зійти
І додому пішки йти.

Діти самостійно (за потреби з допомогою вихователя) придумували місце і обставини дій, ситуацію, а потім розігрували свої етюди перед

дзеркалом. Під час музичного заняття педагог пропонував послухати музику і підібрати до неї відповідну пінктограму. Наприклад: весела музика (пінктограма радість) і т. ін.

Надалі пропонували роботу дітей у парах (старші з молодшими). Діти отримали завдання – накласти на форму обличчя накладні деталі з картону (очі, брови, ніс, рот) і відповідно пояснити настрій та почуття героя. Діти разом з експериментатором відтворювали погляд очей, вигляд брів, характерні для сумного чи радісного настрою. Наприклад: радість – веселі, злегка примружені очі, кутики губ підняти вгору, страх – високо підняті брови, очі широко розплющені. З цією метою використовували скарбницю української мудрості: прислів'я, приказки, загадки тощо. Наприклад, “Не думай про страх, його й не буде”, “Полохливий заєць і куща боїться”.

На заняттях використовували ігрові прийоми з театральними ляльками: весела лялька – Арлекін та сумна – П'єро (додаток 3).

Наведемо приклад:

Арлекін: Я – найвеселіша лялька італійської комедії. У дотехах та кумедних витівках я нічим не поступаюся Петрушці. Я там, де веселощі, де гарний настрій та сміх. Не даремно в мене таке яскраве вбрання. Навіть його вигляд викликає посмішку.

Я Арлекін!

Я веселий, цікавий!

Одяг у мене барвистий,

Яскравий!

Ніколи зовсім мені сумувати,

Я в театрі, щоб усіх розважати!

П'єро: А от я сумна лялька. Я люблю залишатися на самоті і тихенько наспівувати сумні пісні. Я часто плачу, за що мені дістається від Арлекіна. Адже він не любить сум і тим більше сльози.

Мене звать П'єро.

Я лялька, що плаче,

Я завжди сумний –

Така моя вдача.

Що зробиш,

В театрі потрібні й такі –

Пісень невеселих сумні співаки.

Експериментатор пропонував дітям розважити сумну ляльку П'єро. Особливу увагу дітей звертали на зв'язок між настроєм і особливостями вербальної і невербальної виразності. Роботу починали з простих сценічних етюдів:

Етюд 1. „Покажи, що відчуваєш” (на формування виразних рухів)

Мета: розвивати вміння жестами і мімікою передавати людські емоції; виховувати співпереживання. Сприяти збагаченню емоційної сфери вихованців.

Процедура виконання: дітям пропонувалося показати, що вони відчувають: коли надворі дуже холодно; коли йде теплий дощ; коли палить

сонце і спекотно. Діти поділялися на виконавців, що показують рухи, і глядачів, які розповідають, що відбувається. Потім називали рухи, відтворені найточніше. Надалі завдання урізноманітнювали. Дітям пропонували за допомогою міміки, жестів відобразити емоційний стан людини. За допомогою “Якби ...”. Наприклад:

- втомилися після важкої роботи (втому);
- зустріли давню подругу (радість);
- заблукали в лісі (страх);
- загубили улюблену іграшку (сум);
- побачили, як старший ображає молодшого (гнів).

Потім дітям пропонували передати ходу людей у різних ситуаціях і станах. Наприклад: ходу людини, що радіє з чогось; поспішає, розмірковує, тощо. Поступово в дітей формували толерантне ставлення один до одного, вміння приймати та надавати допомогу, турбуватися про молодших друзів у навчально-виховному комплексі. Для цього ознайомлювали дітей із рисами характеру казкових героїв, порівнюючи їх із людськими. Зокрема, вчили дітей утримуватись від жадібності, суперництва, ревнощів, справедливо і доброзичливо поводитися в тій чи тій ситуації тощо. З цією метою використовували українські народні ігри, казки-жарти, вірші, де яскраво проявляються риси характеру казкових героїв. Наведемо приклад:

З давніх –давен всі казкарі, коли казки складали,
Якостями характеру героїв наділяли.

Наприклад, злі герої: відома всім Яга,
в якої кістяною була одна нога.

Безсмертний, як казав він, володар зла Костій,
А також триголовий жорстокий хитрий Змій.

Героїв добрих більше–це Рибка золота,

Веселий Чіполіно, Дюймовочка мала,

Герой Котигорошко, міцний та повний сил,

Кумедний Чебурашка і Гена –крокодил.

Ледачі є герої – Ємеля на печі,

Незнайко із країни, де є лиш малюки.

І як ще сина Жаби нам всім не пригадать,

Того, що вмів лиш їсти і потім міцно спать

А хто із вас не знає відомих хитрунів?

Наприклад, Дуремара, що жабенят ловив,

Базилію ”сліпого” й Лисичку, що змогла

Проїхатись на Вовчику, що відірвав хвоста.

Такі вони казкові герої без прикрас.

Характеру в них риси такі ж бо, як у нас.

Етюд 2. Пантомімічні загадки (робота над образом)

Мета: розвивати вміння передавати за допомогою пантоміми типове для певного персонажу.

Процедура виконання: дітям пропонувалося без слів, за допомогою

міміки та жестів зобразити улюблених героїв казок так, щоб інші діти могли здогадатись і впізнати їх. При цьому зверталася увага на типові для образу відмінності в характері. Наприклад, “Чим відрізняється образ лисички, що створила Оленка і образ лисички, що створила Софія?”. Після чіткого виконання дітьми вправи їм пропонували поділитись на команди, скласти свій етюд і розіграти його за допомогою засобів пантоміміки. З цією метою виконували вправу “Передай предмет”. Дітям потрібно було передати один одному “уявні” предмети. Наприклад: шматочок смачного пирога, гарячу картоплю, воду, намисто, метелика тощо.

На завершальній фазі другого – емоційно-почуттєвого – етапу використовувались ігри-вправи на розвиток позитивного, турботливого ставлення один до одного; виховували почуття емпатії, безкорисливості. Для цього пропонували дітям розіграти сценки, що включають певні дії, взаємини між собою. Наприклад: побажати один одному успіху, робити компліменти, подарунки тощо. Наведемо приклади таких завдань.

Гра „День народження”

Мета: розвивати навички дій з уявними предметами, виховувати доброзичливі стосунки та бажання спілкуватись у різновіковому колективі.

Процедура виконання: за допомогою рахування вибирається дитина-іменинник, яка запрошує дітей на свій „день народження”. Гості за допомогою виразних рухів повинні показати те, що вони хочуть подарувати (Дітей заздалегідь поділили на підгрупи – виконавців і глядачів). Діти-глядачі повинні відгадати, який подарунок принесли імениннику його гості. Потім діти мінялися ролями. На початковому етапі діти обігрували подарунки-іграшки: м’яч, машинку, ляльку. Надалі обігрування подарунків ускладнювали: лялька, що вміє говорити, танцювати тощо. Крім звичайних подарунків, педагог радив подарувати свою дружбу, тепло, захист, гарний настрій тощо.

При вирішенні цього завдання використовували такі прийоми, як читання, перегляд та обов’язкове обговорення дитячих вистав, вчинків героїв, музичних творів, де яскраво відображені різноманітні емоційні стани персонажів. Заохочували намагання дітей позбутися негативних звичок, прагнення наслідувати позитивних героїв.

Наведемо приклади таких завдань:

Читання твору “Двоє жадібних ведмежат” (Угорська народна казка).

Педагог: – Як ви думаєте, чим можна когось розгнівати?

Відповіді дітей: – Словами, вчинками.

Педагог просить назвати казки, оповідання, в яких хтось когось образив.

Пропонували пригадати і відповісти на запитання:

– Після якого вчинку чи слів вам було соромно?

– Як ви дізнались, що вам соромно?

– Щоб ви зробили зараз, якби опинилися в тій самій ситуації?

Педагог: – Що можна зробити, якщо ви когось образили?

Діти: – Попросити вибачення.

На прохання педагога показати, як виглядає ображена людина, діти

використовують міміку та жести.

1) Микола Г. (5 р.):

– У цієї людини опущені плечі, руки, голова.

2) Інна М. (6 р.):

– Ця людина мовчить або говорить дуже тихо.

На прохання педагога намалювати образу діти експериментальної групи використовували темні кольори: чорний, синій.

Педагог: – Зазвичай, образи можуть накопичуватися, вони заважають жити. Тому намальовану образу можна пом'яти і розірвати. Діти експериментальної групи із задоволенням виконували це завдання, розуміючи його значення.

Щоб підсилити сприйняття дітьми різних емоційних станів, проводили аналогічні вправи: „Сором”, „Страх”, „Радість”, „Образ” тощо. Пропонували розіграти імпровізацію за допомогою кольору – розфарбувати різний емоційний стан (радість – сум). Особливу увагу при цьому звертали на зв'язок між настроєм і особливостями вербальної і невербальної поведінки. Прикладом є ігри „Зустріч емоцій”, „Привітання”, „Компліменти”, де діти звертають увагу на те, що коли говорять компліменти, потрібно дивитись один одному в очі, посміхатися. Діти по-різному посміхалися при виконанні етюдів „Тренуємо емоції”.

Наприклад:

– як кіт, що лежить на сонечку;

– як хитра лисиця;

– як людина, що зустрічає друга тощо.

Систематичне проведення театралізованих ігор, вправ стимулювало чуйне, уважне ставлення один до одного, турботу про свого партнера, сприяло формуванню навичок сценічного й позасценічного спілкування в різновіковому гурті дітей.

Мотиваційно-творчий етап

Метою мотиваційно-творчого етапу було стимулювання проявів дитячої творчості та формування мотивів, що спонукають дітей до творчої участі в театралізованій діяльності і характеру позитивних взаємин у різновіковій діяльності та міжособистісному спілкуванні; розвиток почуття дружби, взаємодопомоги, взаєморозуміння, відповідальності за загальну справу, формування адекватної самооцінки.

При цьому важливого значення набуває ампліфікація – збагачення, ускладнення змісту театралізованої діяльності. Це введення в гру нових ролей і нових ситуацій, входження дорослого у гру, що сприяє розвитку власної творчої діяльності кожного вихованця. Для того, щоб підготувати дітей до дій з уявними предметами, пропонували розіграти етюди, вправи з елементами імпровізації. Наведемо приклади таких вправ.

„Король” (варіант народної гри)

Мета: розвивати дії з уявними предметами, вміння перевтілюватися та спільно діяти під час гри.

Процедура виконання: дітям пропонували за допомогою лічилки обрати короля. Інші діти – робітники, які повинні розподілятися за бажанням на декілька груп, домовлятися про те, що вони будуть робити і на яку роботу найматися. Потім групами підходять до короля. Робітники вітаються з королем і запитують:

- Чи потрібні Вам робітники?
- А що ви вмієте робити?
- А Ви відгадайте!

Діти демонстрували за допомогою міміки та жестів різноманітні професії: куховарили, мили посуд, готували їжу, шили, вишивали, майстрували тощо. Поступово гра ускладнювалася за допомогою нових персонажів (принцеси, королеви), а також придумуванням характерів дієвих осіб (король сумний, веселий, переляканий).

З метою обігрування уявних предметів проводились аналогічні ігри на розвиток пантомімічних навичок: „Що ми робимо не скажемо, але ми вам це покажемо”, „Тихіше їдеш, далі будеш...”, „У бабусі, у Меланки...”, „Море хвилюється” та ін.

Під час виконання вправ розвивали вміння володіти своїм тілом, знімати м'язову напругу. Для цього використовували спеціальні вправи, аутотренінг, релаксацію, де дітям пропонували лягти на килимок, розслабитись, зобразити сонну принцесу, ледачих борсучків, ведмедиків тощо.

Аутотренінг “Ледачі ведмежата”

Мета: вчити дітей довільно розслабляти м'язи всього тіла; розвивати самостійність і вміння імпровізувати.

Хід гри: дітям запропонували перетворитись у ледачих ведмедиків.

Знають всі, що ведмежата
До весни повинні спати.
Ось ведмедики малі
Розтягнулись на землі.
Спершу на спині дрімали,
Потім боки відлежали,
Потягнулись, позіхнули,
Склали лапки і заснули.

Для зняття м'язової напруги та розвитку координації і гнучкості пальців, сили і спритності рук використовували різноманітні види пальчикового ігротренінгу:

“По гриби”

Мета: познайомити дітей з пальчиковим театром; розвивати дрібну моторику рук.

Хід гри: дітям пропонували розминку для пальців рук.

З дідусем ходив я в ліс,
Звідти я грибів приніс.
Гляньте, ось вони всі п'ять
В моєму кошику лежать.

(пальці стиснуті в кулачок і розгинаються по черзі)

Перший – гриб – боровичок,
Другий – справжній маслючок,
Третій мій грибок – лисичка,
А четвертий – печеричка.
А мій п'ятий гриб–бешкетник
Загубив десь свій кашкетик,
Залишилась тільки ніжка,
Яка зветься сиріжка.

Коли діти навчилися добре діяти в уявних ситуаціях, переходили до придумування та розігрування ігрових етюдів (певної події в запропонованих ситуаціях, обставинах).

Завдання 3. „У розвідці”

Мета: вчити утримувати увагу, відчуття партнера за допомогою візуального контакту (контакту очей); виховувати позитивні емоції.

Процедура виконання: серед дітей пропонували обрати ведучого, який повинен без слів і жестів, лише за допомогою очей зв'язатись будь з ким із дітей і помінятися з ним місцями. Далі вибирається інший ведучий і дітям пропонували, міняючись місцями, посміхнутись, сказати щось приємне один одному.

Завдання 4 „Веселі кухарі”

Мета: вчити ототожнювати себе з театральним персонажем; розвивати пам'ять, уяву, фантазію, вміння творчо використовувати засоби образної виразності.

Процедура виконання. Кожній групі пропонується вибрати шапочки-маски із зображенням овочів та фруктів. Експериментатор виконує роль господині. Діти розподіляються на групи по 7– 8 осіб. Одній групі пропонували зварити борщ, а іншій компот. Кожна дитина вибирала той овоч чи фрукт, яким вона буде. Всі стають в коло (каструлю) і співають пісню-імпровізацію:

Зварити можем швидко ми борщ смачний і суп,
Приготувати кашу з усіх можливих круп,
Нарізати салат, картоплі наварити.

І всіх своїм солодким компотом пригостити.

Ведучий по черзі називав, що він хоче покласти до каstrулі. Дитина-овоч чи фрукт стрибала в коло. Коли всі компоненти опинилися в колі, ведучий пропонував іншу страву.

Потім пропонували скласти і розіграти свої етюди на теми, зрозумілі дітям. Це етюди на вміння спілкуватися в різновіковому колективі („Розмова по телефону”, „Поздоровлення”, „Знайомство”, „Смішний випадок” та ін.). Спочатку за допомогою педагога, а потім самостійно дітям пропонували придумати місце і обставини дій, ситуацію, а потім розіграти їх. Пропонували дітям неповні діалоги, які вони повинні були доповнити та продовжити:

а) – Мене звати ..., а як звати тебе?

– ...

- У мене є тато, мама, ..., А в тебе?
- ...
- б) – Назаре, приходь до мене в гості.
- Дякую, неодмінно прийду. А де ти мешкаєш?
- ...
- в) – ...?
- Я мешкаю на вулиці Тараса Шевченка.
- ...?
- Ні, це недалеко від дитячого садочка.
- ...?
- Ми з мамою йдемо пішки.
- ...?
- Це займає десять хвилин.

Наступним етапом було складання дітьми творчих етюдів за змістом казок. Наприклад: „Лисичка в гостях у Журавля”, „Лисичка в рукавичці”, „Казковий вертеп” та ін. Для побудови системи їх організації ми керувалися науковими ідеями Л.В. Артемової щодо використання прийому творчої заміни кінцівок літературних творів та виконання негативних ролей вихователем [4, с. 11]. Наприклад, усім відома казка „Рукавичка” закінчується тим, що собака виганяє звірів із рукавички і відносить її своєму господарю. Але далеко не всім дітям подобається така кінцівка. У них виникають запитання: що ж буде далі зі звірятами? Адже зимою дуже холодно в лісі? І хіба діду шкода було залишити їм рукавичку?

Саша С. розповів цю казку по-іншому: “Йшов дід. Загубив рукавичку. Оселилися в ній звірі. Але вірний собака знайшов дідову рукавичку. Хотів принести її додому, але пожалів звірят, подумав: “Я живу в теплій хаті. Хазяїн мене годує. А бідним звірятам холодно в лісі. Залишу рукавичку їм. А в діда інші є.” І залишились звірі зимувати в теплій рукавичці”.

Дітям цікаво було слухати про те, що сталось або могло б статися з їхніми близькими та друзями. Вони також вигадували історії про самих себе або своїх братів та сестер.

Наведемо приклад історії, яку Вова П. вигадав про себе: “Вранці я замість каші поснідав цукерками. Коли мама зайшла на кухню, я злякався і перетворився на зайця. Сидів і тремтів. А щоб мама не сердилась, я перетворився на лисичку і став до неї підлещуватись. Але мама покликala тата, і я перетворився на мурашку. Таку маленьку, що тато мене не побачив. Мене побачила мама і запитала, чому я так вчинив. Тато запитував те саме. Але я не міг їм відповісти, тому що я перетворився на рибу. Я плавав в акваріумі і мовчав. Риби ж не вміють розмовляти.”

Також діти виявили спробу розповісти казку навпаки (перекручування казок). Аня П.: “Жив-був вовк. Настала осінь і збудував він собі три хатки: першу з соломи, другу з гілочок, третю з каміння. Спочатку оселився в солом’яній. Але неподалік жили троє голодних поросят: Ніф-Ніф, Нуф-Нуф і Наф-Наф. Дунув Ніф-Ніф і розвалив солом’яну хатку. Вовк заховався в другу.

Дунув Нуф-Нуф і розвалив хатку з гілочок. Вовк заховався в кам'яну. Дули-дули поросята, але не змогли її звалити. Полізли вони в димар. А у вовка на вогні кипіла вода. Зняв він кришку, поросята туди і попадали. Ошпарилися і втекли. А вовк залишився в кам'яній хатці жити-поживати і добра наживати.”

В історії Вадима А., головним героєм є дерево. “ Жили собі дід та баба. І була в них не Курочка Ряба, не Солом'яний Бичок, а яблунька. Росла яблунька з тих пір, як хату побудували. Жили дружно. Взимку дід та баба одягали шуби хутрянні, а яблунька – снігову. Весною баба носила хустку з гарними квітами, а яблунька вкривалася біло-рожевими квіточками. Літом баба носила гарне червоне намисто, а яблунька прикрашалася червоними яблуками. Восени дід та баба пригощали сусідських малят пиріжками з муки нового врожаю, а яблунька частувала дітей солодкими яблуками. Так вони і жили.”

Коли діти набули певного досвіду роботи над сюжетними етюдами, ми перейшли до розігрування імпровізаційних ігор-драматизацій за сюжетами добре відомих казок.

На першому етапі діти, розподілившись на малі творчі групи, розробляли і презентували ситуації театралізованих ігор з використанням різних видів театру в послідовності, запропонованій Л.В. Артемовою: стенд-книжка, кругова панорама, фланелеграф, настільний театр іграшок, картинок, ляльок-бібабо, пальчиковий, театр тіней, драматизації тощо.

Далі дітям пропонується обіграти одну з українських народних казок за допомогою різних видів театру: лялькового, пальчикового, театру тіней, настільного.

Наприклад, колаж з різних казок за допомогою ляльок бібабо.

Жила собі мишка на ім'я Верть. Котилася вона якось лісовою стежкою. Бачить – лежить на галявині рукавичка, а в ній Лисичка сидить. Каже Лисичка:
– Мишка Верть, я тебе з'їм.

А та відповідає:

– Вибачте, в мене інші плани на сьогодні. Я поспішаю Царівну-жабу рятувати.

Покотилася мишка далі. А на березі річки жабка сидить і плаче:

– Ой скривдили мене! Пір'ячко моє спалили!

Кинула їй мишка Верть пір'ячко – жабка й полетіла.

Котиться Верть далі. Дивиться хатка, а в ній живуть ведмідь Ніф-Ніф, вовк Нуф-Нуф і заєць Наф-Наф.

Ведмідь: Ми три друга.

Заєць: Ми три брата.

Вовк: Не страшні нам поросята!

Основна увага зверталася на формування навичок колективної творчої діяльності дітей 5–7 років. Для того, щоб допомогти дітям краще передати характер героя, було створено „Театральну майстерню”, де діти виготовляли необхідну театральну атрибутику до театралізованого дійства. Щоб правильно підібрати костюм чи деталі до костюма для розкриття образу героя певного твору, використовували вправи на добір театралізованої атрибутики та

декорацій. Вправи „Хто господар?“, „Добери колір“, „Чий костюм?“ тощо допомагали дітям вчитися добирати необхідні елементи для створення конкретного образу в театралізованих іграх. Всі діти активно залучалися до підготовки і проведення театралізованих ігор. Це були і режисери, і драматурги, і костюмери, і актори, і глядачі, оскільки театралізована діяльність може залучити величезну кількість дітей, які стають активними учасниками театралізованого дійства. Після проведення кількох репетицій виставу показували товаришам меншим за віком, батькам та педагогам. Щоразу шукали новий варіант гри для того, щоб всі діти спробували себе в тій чи тій ролі. Для закріплення послідовності подій організовувалася художньо-творча діяльність дітей: малювання, ліплення, аплікація з теми твору. Наприклад: „Намалюємо казку“, „У країні лепкографії“ тощо.

До театралізованої діяльності педагоги навчально-виховного комплексу також активно залучали батьків. Зокрема, проводили фрагменти сімейних театралізованих свят згідно з розробленими сценаріями („Андріївські вечорниці“, „День народження“, „Осінній ярмарок“), з використанням традицій та звичаїв нашого народу, театралізовані імпровізації за мотивами народних та авторських казок.

Для підготовки таких заходів ми керувалися вимогами щодо добору цих свят та їх організації, що розроблені Н.В. Рогальською, а саме:

- інтерпретація народних свят та обрядів для дітей з урахуванням особливостей кожної вікової групи вихованців комплексу;
- освітньо-виховна спрямованість заходу;
- створення позитивної емоційно-естетичної атмосфери свята;
- врахування регіональних особливостей народних свят, традицій, звичаїв і обрядів близького довкілля [126, с. 30].

Насамперед ми прагнули ознайомити вихованців навчально-виховного комплексу із призначенням театру як виду мистецтва, його історією, специфікою та правилами поведінки в місцях культурного призначення (Додаток Л). З цією самою метою була проведена гра на правила поведінки дітей у театрі.

Гра „Так чи ні“ (Як поводитись у театрі)

Йти в театр можна й так:

Одягнутись аби як –

Майка, шорти та кросівки,

А не брюки та піджак. (Так чи ні?)

Якщо місце не підходить,

До сусіда я звернусь.

І якщо йому потрібно,

Своїм місцем поступлюсь. (Так чи ні?)

На перерві у буфеті

Швидко місце занімай!

Якщо хтось поперед тебе,
Не соромся і штовхай. (Так чи ні?)

А під час вистави, друже,
Я поводжусь тихо дуже.
Не сміюсь, не розмовляю.
Я акторів поважаю. (Так чи ні?)
Та коли вистава довга
І сидіти набридає,
Встану я та між рядами
Трохи в залі погуляю. (Так чи ні?)
Залишаючи театр,
Я іду не поспішаю,
Поступаюсь місцем старшим
І нікого не штовхаю. (Так чи ні?)

Кульмінацією цієї цілеспрямованої роботи стало проведення театрального фестивалю дитячої творчості “Театральний калейдоскоп” (Додаток Р). Підготовка до проведення заходу включала виготовлення афіші, квитків, необхідного реквізиту, створення театральної зали, сцени, місць для глядачів, каси, фойє, буфету тощо. До уваги гостей були представлені виставки дитячих малюнків „Світ очима дітей“ та фотоматеріалів „З посмішкою про театр“. Програма фестивалю включала різноманітні театральні ігрові форми колективної діяльності: вікторини, конкурси, змагання, театралізовані ігри з використанням різноманітних видів театру: співу, танців, музики тощо. Вихованці різного віку мали можливість проявити творчість у танцювальній, пісенній, та акторській майстерності. Діти презентували журі вигадані казки, які розігрували різними видами театралізованої діяльності: настільним, пальчиковим, ляльковим, тіньовим. Наведемо приклад “Казочки про всіх”:

Хід казки:

Стежкою через лісок
котився якимсь Колобок,
задивився на травичку
і побачив рукавичку.
Безліч в ній звірят зібралось-
від негоди заховалось.
Колобок:
Чи приймаєте гостей
Щиро всіх вітаю.
Зараз, друзі, я для вас пісню заспіваю:
Я рум'яний !
Я духмяний!
Весь в родзинках Колобок!
Втік від діда,
втік від баби

і помандрував в лісок.

Гарна пісня ?

З рукавички

каже лагідно Лисичка:

– Колобочку, як на лихо,

– ти співаєш дуже тихо

– сядь на носика мені .

Колобок:

Вибачайте, тьотю. Ні!

Знаю я , що ви голодні.

Маю плани на сьогодні.

Лисичка : Ти залишишся зі мною, я поснідаю тобою.

Колобок :

Снідять треба кожен ранок,

але я не ваш сніданок.

Тьотю, вибачте, будь-ласка,

зараз ви не з тої казки !

Залишилося Лисичці

Вилізати з рукавички

І шукати щось смачненьке.

Бачить шляхом далеченько

їдуть сані, а на санях – свіжа риба до снідання.

Знають всі, як хитра Лиска

рибки “наловила”

та ще й вовка це робити

старанно навчила.

Ось сидить він бідолаха–

хвіст у ополонці,

бачить-троє поросят

дивляться в віконце.

Вовк:

Краще бути цілий вік

куцим і безхвостим

та поласувати сьогодні

свіжим м'ясом вдосталь.

Смик туди і смик сюди –

і хвоста немає.

Під віконцем поросят

пісня вже лунає:

- Мої любі поросята,

двері відчиняйте,

накривайте на столи

і гостей приймайте.

Поросята:

Просим, Вовчику, до хати—
тут вас дочекались.

З цими дядечками ви
якось зустрічались.

Вовчик глянув і завмер —

В хаті два мисливця.

Мисливці:

Ось нарешті ми тебе
здибали сміливця.

Ти бабусю проковтнув
й дівчинку маленьку,
що носила капелюшок,
гарний червоненький.

Вовк: Що ви хлопці!

Це не я!

То вже інша казка .

Любі дітки і дорослі,
вибачте будь ласка,
ми могли б вам цілий день
це розповідати,
бо казок дитячих в світі
дуже є багато.

Тож на цьому ми закінчим
розповідь казкову
та до вас іще не раз
прийдем в гості знову.

Цікавим був проведений конкурс “Казкова плутанина” для дітей навчально-виховного комплексу, в якому брали участь діти 5–7 років, поділені на декілька команд. Завданням гравців було за дві хвилини пригадати і назвати казки, які переплуталися у книзі.

Ведучий гри, ніби випадково, упускав з рук книгу казок, через що казки у книзі переплутувались і виходило таке :

Якось десь там Дід та Баба по гриби у ліс пішли,
Під кушем вони в гніздечку Качечку криву знайшли.

Принесли її додому, доглядали і за це
Знесла їм у нагороду Качка золоте яйце.

Били-били Дід та Баба не розбити. Ну ні як!

Журяться. На допомогу їм приповз Рак-неборак.

Ущипнув за ногу Діда, той злякався та тікати.

Баба й Качечка кривенька стали жити-поживати.

Раз пішли косити гичку й загубили рукавичку.

З неї вмить зробили хатку три брати-три поросятка.

Баба їм спекла із тіста по сусідські Колобок

Той не став чекати, щоб з’їли, й дременув мерщій в лісок .

На пенюк сів відпочити , бачить, дівчинка іде
В гарній шапочці, червоній й щось у кошику несе.
Допоміг їй, і додому покотився Колобок,
Раптом бачить, що пасеться сам Солом'яний бичок.
Так йому смолою боки хтось ретельно просмолив,
Що нещасні Дід та Баба приліпились до боків.

Конкурс та вікторину оцінювало компетентне журі в такому складі: директор навчально-виховного комплексу, заступник директора з виховної роботи, викладач музики, хореограф, завідувач відділу культури, батьки дітей. Підсумок фестивалю підвела книга дитячих відгуків про хід фестивалю. Наведемо приклади таких відгуків, отриманих від учасників театрального фестивалю.

Учасники театрального фестивалю:

Вероніка С.: „Мені дуже цікаво бути учасницею дитячого фестивалю: це цікаво, це абсолютно не виснажливо і зручно, це мені просто подобається! Якби ми виступали частіше. Якби були сучасні, смішні і цікаві тексти, (я не кажу, що ці погані, проте...). Мені чесно подобається! Це для мене справжня радість. Давайте ще виступати!”

Тетяна І.: “Мені дуже сподобалась роль „Карчика“, яку я зіграла під час фестивалю. Вона навчила мене радіти, робити щось приємне людям. Усім раджу записатися до лялькового театру, і ви теж зможете навчитися радіти“.

Діана Д.: „На цьому фестивалі дуже весело! Мені подобається брати участь у конкурсах, виступати зі своїми друзями та батьками. Найбільше задоволення я отримала, коли грала роль „Кажана“ у виставі. Також мені подобається наш керівник гуртка – Людмила Анатоліївна, яка завжди знаходить для нас цікаві та кумедні вистави, які ми і граємо. Думаю, що наші виступи і надалі будуть такі ж цікаві, захоплюючі та веселі.”

Отже, спільна організація театралізованої діяльності дала змогу залучити до активної участі та об'єднати творчість дітей 5–7 років, батьків, педагогів, забезпечила наявність різноманітних форм і змісту колективної театралізованої діяльності.

Відтак, експериментальна перевірка ефективності експериментальної моделі художнього розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” виявила її доступність, дієвість та необхідність. Фахівці навчально-виховного комплексу наочно переконалися в ефективності об'єднання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку під час театралізованої діяльності, де і „актори”, і „глядачі” є активними співучасниками творчого процесу.

2.5. Аналіз результатів дослідницько-експериментальної роботи

На прикінцевому етапі дослідження було проведено серію контрольних зрізів з метою з'ясування змін, що відбулись у художньому розвитку вихованців навчально-виховних комплексів в експериментальних та контрольних групах.

Діагностичні зрізи здійснювалися за кожним компонентом художнього розвитку відповідно до завдань констатувального експерименту. Це уможливило здобуття об'єктивної картини рівнів сформованості художнього розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”.

Зріз, проведений після закінчення формувального етапу, зафіксував значне підвищення рівня художнього розвитку у вихованців експериментального контингенту, а також певні зміни в контрольних групах. Так, в експериментальному контингенті відбулося суттєве зниження кількості дітей 5–7 років, які показали низький рівень художнього розвитку, і водночас було зафіксовано зростання кількості дітей, які знаходилися на середньому і достатньому рівнях розвитку, що кількісно репрезентується відносно трьох компонентів у таких цифрових співвідношеннях (протокол 2.1.):

Протокол 2.1.

Рівні	Зафіксовано до		Зафіксовано після ФДЕР		Різниця	
	ст. дошк.	мол. шк.	ст. дошк.	мол. шк.	ст. дош.	мол. шк.
На низькому рівні:						
– пізнавально-оцінний компонент	25	20	6	4	-19	-16
– емоційно-почуттєвий компонент	29	22	5	3	-24	-19
– мотиваційно-діяльнісний компонент	26	20	6	4	-20	-16
На середньому рівні:						
– пізнавально-оцінний компонент	28	24	35	26	+7	+2
– емоційно-почуттєвий компонент	25	24	30	28	+5	+4
– мотиваційно-діяльнісний компонент	28	22	34	26	+6	+4

На достатньому рівні:						
– пізнавально-оцінний компонент	13	12	25	26	+12	+14
– емоційно-почуттєвий	12	10	31	25	+19	+15
– мотиваційно-діяльнісний	12	14	26	26	+14	+12

Такий підхід реалізувався через впровадження розробленої методики організації театралізованої діяльності, що забезпечила якісні зміни в художньому розвитку дітей 5–7 років в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”. Для цього використовували різні методи: створення креативного поля, інтелектуальні, мовні ігри, творчі завдання щодо створення художніх образів.

Спостереження переконують, що дітям 5–7 років важко зосередитися на одному об’єкті, тому доцільним у цьому аспекті виявилось використання дитячих періодичних видань для дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, зокрема журналу „Пізнайко”, що дало нам змогу використати прості вправи для тренування уваги в дітей: „Чого не стало?” „Знайди десять відмінностей у малюнку”, „Малюємо з пам’яті” тощо.

Така система засобів сприяла покращенню уваги, пам’яті, мислення, уяви, сприймання, вмінню зрозуміло і чітко висловлюватись та спілкуватись в різновіковому колективі. Слід зазначити, що розвиток всіх цих якостей знадобиться в будь-якій сфері діяльності дітей 5–7 років (навчальній, пізнавальній у т. ч. творчій).

Діти експериментальних комплексів при повторній бесіді про театр виявили міцні знання про театральне мистецтво та проявили бажання брати активну участь у театралізованій діяльності. Про це свідчать відгуки учасників лялькового театру.

Сергій К.: “ Я брав участь у ляльковій виставі. Мені сподобалося грати Каркушу. А ще я грав роль Кажана. Ці герої вчать бути добрими та справедливими. Мені дуже подобаються лялькові вистави. Я й надалі гратиму у ляльковому театрі“.

Світлана Р.: „У нашій школі є гурток – „Ляльковий театр“. На цьому гуртку дуже весело! Я ходжу на різні гуртки, але цей найбільш веселий. Мені дуже подобається, тому що я можу показати себе в різних ролях. З різних сторін життя : чи то зла, чи то добра. На цьому гуртку розкривається справжній талант актора. Наш дружній колектив мені подобається. Ще ми маємо багато кумедних ляльок, які і є героями. З ними ми можемо поставити багато різних вистав. Також мені подобається наш керівник гуртка. Вона завжди знаходить для нас цікаві та кумедні вистави. Сподіваюсь, що наш гурток ще буде довго, довго працювати і ставити ще багато, багато вистав“.

Валентин С.: „ Мені подобається грати в ляльковому театрі. Завдяки цій грі я переборов один із найбільших своїх страхів: страх перед глядачами. Спочатку мені було дуже складно розповісти якусь оповідку або вірш на сцені. У ляльковій виставі все набагато простіше, адже я говорю свої слова за лаштунками. Найбільше мені сподобалася вистава, яку ми приготували для вчителів та дівчат на 8 Березня. Коли граю у ляльковій виставі, то ніби сама стаю казковим героєм.“

Аналіз результатів виконання завдання „Улюблена іграшка” засвідчував, що вищий відсоток дітей експериментальних комплексів виявили вміння самостійно описати ілюстрацію – 62% дітей старшого дошкільного віку та 68% дітей молодшого шкільного віку. Якщо в констатувальному експерименті 35% (ЕГ) дітей старшого дошкільного і 34,4% (ЕГ) молодшого шкільного віку не брали участі в описі ілюстрації, то в контрольному експерименті всі діти брали участь в описі ілюстрації.

У ході аналізу завдання „Уяви і почуєш” нами встановлено суттєві зміни, що відбулися в розвитку уяви і фантазії вихованців експериментальних груп комплексів. Ці діти відтворювали задані рухи за допомогою пластики тіла, міміки, пантоміми. Придумували власні звуки дощу, пісеньку хмаринки, танок осінніх листочків тощо. Отже, творчу фантазію при виконанні завдання проявила більша частина дітей: 53,3% дітей старшого дошкільного віку та 64% дітей молодшого шкільного віку. Результати, отримані в контрольних групах і класах, значно нижчі, порівняно з експериментальними: 48% дітей старшого дошкільного віку та 50% дітей молодшого шкільного віку.

Також значно вищий рівень практикологічних показників засвідчили вихованці експериментальних комплексів під час виконання завдань в ігрових ситуаціях „Тінь”, „Відгук”. Значно збільшився відсоток дітей, що самостійно змогли відтворити задані рухи, репліку казкового героя тощо.

Аналіз результатів виконання цих завдань вихованцями комплексів засвідчує, що у три рази зменшилася кількість дітей (у порівнянні з результатами констатувального експерименту та у два рази – з контрольними групами), що не змогли відтворити задані рухи.

Аналіз результатів виконання завдання „Склади казку” засвідчив, що вищий відсоток дітей експериментальних комплексів виявив здатність творчо розвивати сюжет казки.

Наведемо уривки казок, складених дітьми:

“... У темному лісі стояв сухий пеньок. Зовні він нічим не відрізнявся від інших пеньків та в мріях... В мріях він знову був стрункою зеленою ялинкою. Приїде одного разу до лісу дідок на санчатах, зрубає її під самий корінець і стане вона прикрасою новорічного свята...” (Галина В., 6,7 років)

“... Ішов дід та загубив рукавичку. Зібралися до рукавички погрітися різні звірята. Тепло їм у рукавичці, затишно, тільки їсти дуже хочеться. Аж раптом котиться Колобок. Зраділи звірята і нумо запрошувати Колобка до себе в рукавичку...” (Женя П., 5,3 років).

Аналізуючи відповіді дітей експериментальних груп, констатуємо, що

проведена експериментальна робота актуалізувала пізнавальну сферу дітей 5–7 років в експериментальних навчально-виховних комплексах „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”. Це проявилось в цілому ряді показників, зафіксованих експериментатором: збільшення загального інтелектуального рівня, розвиток пізнавальних та психічних процесів: уваги, уваги, комунікативних та мовленнєвих здібностей.

Змістова лінія реалізації другого етапу з формування емоційно-ціннісного компонента передбачала усвідомлення дітьми експериментальної групи власних емоційно-почуттєвих станів, розуміння почуттів інших, а також уміння адекватно виражати їх за допомогою різноманітних засобів виразності.

Аналіз завдання ситуації „Пізнай себе” дає підставу стверджувати, що вихованці експериментальних груп добре орієнтуються в назвах основних емоцій та почуттів: 80% дітей старшого дошкільного віку та 85% дітей молодшого шкільного віку змогли правильно відтворити запропоновані емоції та почуття. Проте дітям контрольних груп важко було відтворити емоцію „сум”. На запитання: „Чому вам буває сумно?” – відповідали: „Не знаю”, „Не хочеться гратись” тощо.

Аналізуючи завдання ситуації „Котик захворів”, виявили, що після проведення експериментальної роботи у вихованців експериментальних груп збільшився відсоток дітей, які не лише висловили співчуття хворому, а й запропонували свою допомогу. Це 63% дітей старшого дошкільного віку та 67% дітей молодшого шкільного віку. Діти пропонували хворому лягти у ліжку, випити чаю з лікарських рослин тощо.

Аналіз результатів цього завдання в контрольних групах засвідчує, що не всі діти можуть зрозуміти почуття іншого, їхні відповіді були такими: „Відпочинь трішки”, „Давай пограємось” тощо. Це 55% дітей старшого дошкільного віку та 45% дітей молодшого шкільного віку.

Емоційно-почуттєву єдність з товаришами та дорослими виявили вихованці експериментальних груп під час індивідуальної імпровізації „День народження”. Збільшилась кількість дітей експериментальних груп – 63% дітей старшого дошкільного віку та 68% дітей молодшого шкільного віку, – які хотіли б бачити за святковим столом як однолітків, так і менших товаришів, вихователів, батьків. Це свідчить про доброзичливі стосунки в колективі. Результати, отримані в контрольних групах і класах, значно нижчі, порівняно з експериментальними – 42% дітей старшого дошкільного віку та 40% дітей молодшого шкільного віку.

Значно вищий рівень практикологічних показників засвідчили вихованці експериментальних шкіл-комплексів під час виконання завдання „Крамниця іграшок”. Діти активно взаємодіяли один з одним під час гри, намагалися правильно відобразити рухи, щоб покупець захотів купити саме цю іграшку. Це 47,3% дітей старшого дошкільного віку та 60% дітей молодшого шкільного віку. Це число майже у два рази більше, ніж констатувальному експерименті. Всі діти в експериментальному комплексі бажали брати участь у грі. Діти-покупці оцінювали старання своїх товаришів: вони потискували руку, плескали

по плечу, а також говорили: „Чудово”, „Ця іграшка найкраща”. Якщо ж дитина неточно передавала рухи, діти заспокоювали її: “Не сумуй, наступного разу я обов’язково тебе куплю”.

Аналіз результатів виконання завдання „Казковий хоровод” засвідчив, що вищий відсоток дітей експериментальних комплексів виявив уміння правильно виражати основні емоції, почуття та настрої, підпорядковуючи їх міміці та жестам. Це (68% дітей старшого дошкільного віку та 70,3% дітей молодшого шкільного віку), на констатувальному етапі експерименту (46,2% дітей старшого дошкільного віку та 48,7% дітей молодшого шкільного віку).

Адекватна реакція на емоційно-почуттєві прояви партнерів по грі-імпровізації „Лікар Айболить” в експериментальних групах дітей старшого дошкільного віку зросла на 9,5%, що на 25,5% вище, ніж у констатувальному експерименті – 44%, а також на 22,5% у порівнянні з констатувальним експериментом (51%) серед дітей молодшого шкільного віку. Отже, аналіз результатів цього завдання засвідчує, що збільшилася кількість дітей, що виявили здатність продуктивно взаємодіяти в запропонованих ігрових ситуаціях. Зменшився відсоток дітей, які виявили байдуже ставлення, небажання гратися – 11,8 % дітей старшого дошкільного віку та 11% дітей молодшого шкільного віку (у контрольному експерименті відповідно 56% і 49% (ЕГ); у контрольних групах – 54% і 46,7%).

Аналізуючи виконання завдання вихованців експериментальних класів, констатуємо, що проведена експериментальна робота актуалізувала емоційно-почуттєву сферу дітей 5–7 років у навчально-виховних комплексах „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”, що проявилось в цілому ряді показників, зафіксованих експериментом, а саме: багатий спектр позитивних емоцій (радість, захоплення) під час гри, вміння створювати позитивний емоційний тонус у різновіковому колективі, вміння усвідомлювати власні емоції та відчувати партнера по грі, розуміти його настрій, почуття та адекватно на них реагувати.

Для оцінки ефективності запропонованої моделі художнього розвитку дітей 5–7 років в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” проводилося збирання та опис інформації про рівень сформованості діяльнісно-творчого компонента кожної дитини на початку, під час та після закінчення дослідницько-експериментальної роботи. Аналіз показників зафіксував зростання в експериментальних групах кількості дітей із достатнім рівнем сформованості мотиваційно-діяльнісного компонента – до 41,8% дітей старшого дошкільного віку та 42% дітей молодшого шкільного віку, – і зменшення кількості дітей з низьким рівнем до 9,8%. Проілюструємо певну виявлену закономірність. Аналізуючи результати виконання завдання „Моя іграшка розкаже про мене”, встановили, що у 58% дітей старшого дошкільного віку та 60% дітей молодшого шкільного віку наявне вміння оцінити себе з боку. Наприклад: „Моя подруга Оксана добра, вона гарно малює, проте, не любить читати”, „Мій друг Сергій любить гратися зі своїми друзями, але не

завжди ділиться своїми улюбленими іграшками з дівчатками”. Розповіді дітей контрольних груп характеризувалися дещо однобічно: „Оленка хороша дівчинка”. Деякі діти не виконали завдання, вони склали розповідь не від імені іграшки, а від свого: „Я скоро піду до школи” тощо. Це свідчить про те, що у дітей контрольних груп ще недостатньо розвинені навички рефлексії.

У ході аналізу завдання „Яка роль найбільше мені подобається?” виявлене зростання кількості дітей експериментальних груп, що вміють ототожнювати себе з героєм твору. При розподілі ролей між хлопчиками і дівчатками з’ясувалося, що хлопчики мріють грати ролі, де проявляється мужність, чесність, рішучість, сміливість, відважність, безстрашність. У ході проведення бесіди з’ясували, що хлопчикам подобаються ролі Котигорошка, лицарів, хоробрих капітанів тощо.

Дівчатка мріють грати ролі з яскраво вираженими рисами жіночості: доброти, ніжності, вірності, відповідальності; це прекрасні, мудрі принцеси, королеви; їх улюбленими героями є Василиса Прекрасна, Дюймовочка, Снігуронька тощо.

Спостереження за розподілом ролей дітей експериментальної групи доводять, що 39,2% дітей старшого дошкільного віку та 42,8% дітей молодшого шкільного віку вміють самотійно розподілити між собою ролі та ототожнювати себе з героєм твору (на констатувальному етапі експерименту це 29% старшого дошкільного і 30% молодшого шкільного віку).

При розподілі ролей враховували бажання дітей-акторів, давали можливість кожній дитині спробувати себе у тій чи тій ролі, потім всі разом вибирали найвдалішого виконавця. Так, складніші ролі виконували старші діти, а нескладні ролі виконувалися молодшими. Організована таким чином театралізована діяльність дітей різного віку сприяла виробленню вміння знаходити ефективні форми співтворчості та співпраці між дітьми 5–7 років в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”. Результати, отримані під час виконання завдання „Словесний портрет героя казки”, засвідчують, що переважна більшість вихованців експериментальних груп – 40,8% дітей старшого дошкільного віку та 49% дітей молодшого шкільного віку – виявили вміння виділити основні риси характеру та поведінки героїв твору (на констатувальному етапі експерименту – 29,3% дітей старшого дошкільного віку та 35% дітей молодшого шкільного віку). Проте серед дітей контрольної групи ще зустрічалися розповіді із загальним описом персонажу казки.

Аналіз тесту „Майбутній актор” засвідчує інтерес дітей 5–7 років до театру та бажання брати участь у театралізованій діяльності. Зіставивши мотивовані і немотивовані відповіді дітей експериментальної групи, виділяємо такі групи мотивів:

1. Перша група мотивів пов’язана з емоціями дітей, про що свідчили такі відповіді: „...У театрі весело, смішно” (Наталка Л., 5 років), „... Я хочу бути актором, щоб дарувати радість та гарний настрій людям” (Роман І., 6,4 років).

2. Друга група мотивів дітей пов’язана з пізнанням нового у довкіллі. Це

такі відповіді: „...Хочу дізнатися про щось нове для себе” (Марина Б., 5,3 років), „...Професія актора відкриває мені багато нового про світ театру” (Іванна К., 7,5 років).

3. Третій тип мотивів пов'язаний з художньо-естетичними проявами, що виражають позитивне ставлення до театрального мистецтва. На це вказують такі відповіді дітей: „...У театрі все по-справжньому, все живе”, „...Там чудові декорації” (Сергій Ц., 5,5 років), „...Люди театральних професій дарують красу та створюють свято” (Надія Ж., 6,8 років).

Результати проведеного тесту виявили значне збільшення мотивованих відповідей дітей – на 24% у дітей старшого дошкільного віку та на 26% дітей молодшого шкільного віку. Серед дітей контрольної групи зустрічалися немотивовані відповіді: „...Я люблю театр тому, що там показують вистави” (Антон В., 5 років), „...Не знаю чому, але я люблю театр” (Олена С., 6 років). В експериментальних групах таких відповідей не зафіксовано. Всі діти експериментальних груп виявили бажання брати участь у театралізованій діяльності.

Помітно збільшилася кількість дітей (на 18% у дітей старшого дошкільного віку та на 20% – дітей молодшого шкільного віку), які змогли самостійно відтворити сюжет етюд „Капітан”. Ці діти виявили вміння діяти в уявних ситуаціях та вживатися в образ героя твору.

Результати аналізу завдання „Нова казка” дозволяють стверджувати про вміння дітей експериментальної групи самостійно організувати театралізовану гру. Це 48% дітей старшого дошкільного віку та 51,2% дітей молодшого шкільного віку (на констатувальному етапі експерименту – 21,2% дітей старшого дошкільного віку та 30% дітей молодшого шкільного віку). Всі діти експериментальної групи активно включалися в гру, придумували сюжет казки, а потім різними засобами театралізованої діяльності його розігрували. Наприклад, після того, як вирвали ріпку, діти запросили всіх на святковий обід. Діти молодшого шкільного віку використовували більш складні види театру: тіньовий, маріонеточний, а діти старшого дошкільного віку – ляльковий, фланелеограф, пальчиковий тощо. Результати дослідницько-експериментальної роботи засвідчили загальне підвищення в усіх вихованців експериментальних груп рівнів художнього розвитку, що проявлялося у динаміці емоційних станів, позитивній мотивації участі у театралізованій діяльності.

Отже, в результаті проведеної формувальної роботи відбулися якісні та кількісні зміни в рівнях художнього розвитку вихованців експериментальних комплексів. Чисельність дітей старшого дошкільного віку (5-6 років) з достатнім рівнем зросла до 33,7% (до експерименту – 13,6%). Середній рівень посіли – 58,1% дітей (до експерименту – 42,2%), до низького рівня було віднесено 8,2% дітей 5 – 6 років (до експерименту – 44,2%). Відчутні зміни відбулися також у дітей молодшого шкільного віку. Достатній рівень складав 34,2% дітей (до експерименту – 20%), середній рівень – 58,3% дітей (до експерименту – 43,3%). Наприкінці експериментального дослідження на низькому рівні залишилося 7,5% дітей 6 –7 років (до експерименту – 36,7%) (Рис. 2.3).

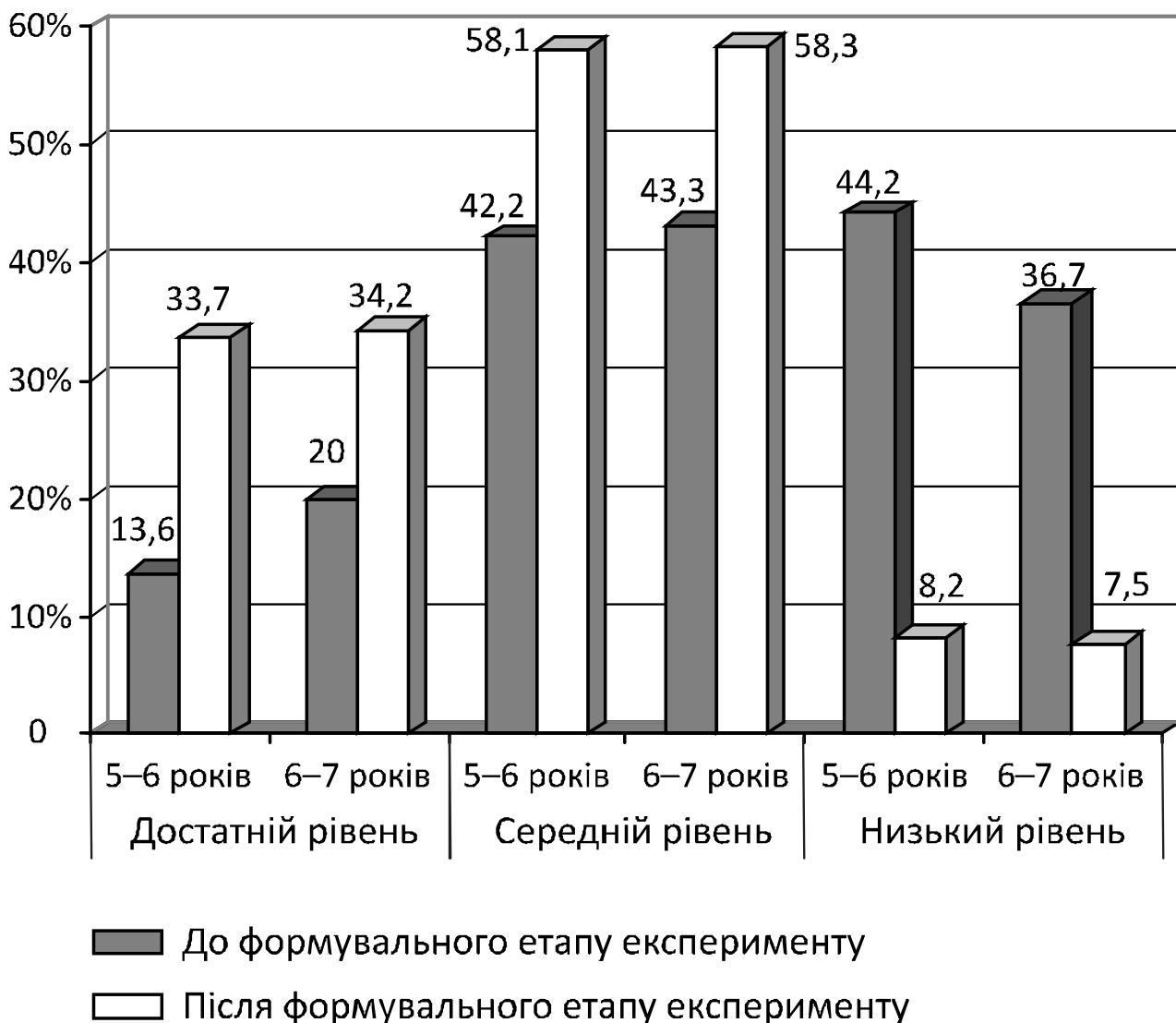

Рис. 2.1. Динаміка показників зростання художнього розвитку дітей 5 – 7 років в експериментальній групі

Як бачимо, аналіз зафіксував зростання кількості дітей в експериментальних комплексах із достатнім та середнім рівнем художнього розвитку та зменшення кількості дітей з низьким його рівнем. Незначні зміни відбулись і в контрольних групах: достатній рівень складав 18% (до експерименту – 16%) дітей старшого дошкільного віку та 21,3% (до експерименту – 20%) дітей молодшого шкільного віку. До середнього рівня було віднесено 42,8% (до експерименту – 41,9%) дітей старшого дошкільного віку та 43,3% дітей молодшого шкільного віку (до експерименту – 42,7%). До низького рівня було віднесено 39,2% (до експерименту – 42,1%) дітей старшого дошкільного віку та 35,4% (до експерименту – 37,3%) дітей молодшого шкільного віку.

Для більшої вірогідності здобутих у формувальному експерименті даних та перевірки гіпотези дослідження проведено статистичний аналіз.

Статистичний аналіз отриманих результатів дослідження був виконаний

за допомогою табличного процесора Excel з використанням, вбудованих у нього, статистичних функцій. Зокрема, для кожного рівня художнього розвитку було обчислене середнє значення по трьох компонентах (пізнавально-оцінному, емоційно-почуттєвому, мотиваційно-творчому), дисперсія, стандартне відхилення і довірчий інтервал. При обчисленні довірчого інтервалу був прийнятий 95-відсотковий рівень надійності. Віднімаючи і додаючи отриманий довірчий інтервал до середнього значення, було знайдено нижню і верхню межі показників рівнів художнього розвитку із заданим рівнем достовірності 95%.

Для з'ясування, чи є відмінності у середніх значеннях рівнів художнього розвитку в експериментальній групі до і після формувальної дослідно-експериментальної роботи суттєвими, чи вони є випадковими, для кожного рівня (достатній, середній, низький) були підраховані відношення

$$t = \frac{|X_{до} - X_{після}|}{\sqrt{\frac{D_{до}}{n_{до}} + \frac{D_{після}}{n_{після}}}}$$

де $X_{до}$ і $X_{після}$ – середні показники рівнів художнього розвитку до і після експерименту; $D_{до}$ і $D_{після}$ – відповідні їм дисперсії; $n_{до}$ і $n_{після}$ – кількість дітей 5–7 років у експериментальній групі.

Далі, задавши ймовірність значущості висновків про характер відмінностей середніх значень досліджуваних рівнів до і після експерименту 99%, знаходимо з таблиці [213], яка пов'язує t з інтегралом ймовірності, критичне значення $t_{кр} = 2,576$, що відповідає заданій ймовірності. Оскільки у всіх випадках обчислене за формулою (2.2.) за даними експерименту значення t є суттєво більшим за $t_{кр}$, то це свідчить, що відмінності середніх значень рівнів художнього розвитку в експериментальній групі до і після дослідницько-експериментальної роботи є не випадковими, відтак значущими і суттєвими.

Оскільки різниця даних за експериментальним контингентом підтверджена методами математично-статистичної обробки, можна стверджувати про доцільність впровадження розробленої інноваційної методики організації театралізованої діяльності в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” і раціонально організоване педагогічне середовище навчально-виховного комплексу, що стимулювало художній розвиток дітей 5–7 років.

ПІСЛЯМОВА

Усвідомлення проблеми художнього розвитку особистості пов'язане із впровадженням нової особистісно зорієнтованої парадигми виховання, спрямованої на людину нової культури, розвиток її творчих здібностей та розкриття творчого потенціалу. Поняття “художній розвиток дітей засобами театралізованої діяльності” означає складний, багатофункціональний, динамічний процес становлення особистості дитини як суб'єкта художньої діяльності, спрямований на творчий пошук, сценічне самовираження, розвиток особистісних якостей у поєднанні з творчими здібностями, що сприяють готовності до художньої самореалізації і безперервного художнього самовдосконалення.

Визначено компоненти художнього розвитку дітей 5–7 років: пізнавально-оцінний з показниками: розвиток пізнавальних можливостей дітей, наявність знань, необхідних для художньої діяльності; комунікативні та мовленнєві здібності; інтелектуально-пізнавальні особливості творчої особистості; емоційно-почуттєвий з показниками: експресивність зовнішнього прояву емоцій; уміння дітей відчувати власний емоційний стан та вміння ним керувати; уміння передавати певний стан та настрій людини засобами вербальної та невербальної комунікації; уміння орієнтуватися в проявах різних емоцій та почуттів, емоційно-почуттєва єдність з товаришами і дорослими; мотиваційно-діяльнісний з показниками: вияв потреби активної художньої творчості, уміння дітей знаходити ефективні форми співпраці з молодшими та старшими товаришами; уміння будувати гармонійні взаємини в різноманітних видах творчої діяльності, що зробило можливим визначення рівнів художнього розвитку вихованців комплексу. У ході дослідження на констатувальному етапі виявлено достатній, середній та низький рівні художнього розвитку вихованців комплексу. За результатами констатувального експерименту переважна більшість дітей перебувала на низькому та середньому рівні, що потребувало розробки методики організації театралізованої діяльності дітей 5–7 років. в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”

Художній розвиток дітей 5–7 років в навчально-виховному комплексі реалізується за таких організаційно - педагогічних умов: озброєння педагогів навчально-виховного комплексу навичками театрального мистецтва та творчості; створення в навчально - виховному комплексі художньо-розвивального середовища, відкритого для спілкування, пошуку, взаємодії між вихованцями різного віку; доцільний добір змісту художніх творів для театралізованої діяльності; врахування індивідуальних та вікових особливостей дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку; наявність конструктивної взаємодії педагогів навчально-виховного комплексу із сім'ями вихованців.

Розроблена модель художнього розвитку дітей 5–7 років засобами театралізованої діяльності, яка охоплювала три взаємопов'язані етапи:

пізнавально-розвивальний, емоційно-ціннісний, мотиваційно-творчий; організаційно-педагогічні умови, принципи, види роботи з театралізованої діяльності, які забезпечили ефективність художнього розвитку вихованців.

Розроблено й експериментально перевірено методику організації театралізованої діяльності дітей 5–7 років в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад“. Суть методики застосування театралізованої діяльності полягає в тому, що в дітей послідовно закріплювалися та розширювалися уявлення про театральне мистецтво, формувалася позитивна мотивація участі в театралізованій діяльності, розширювався художній досвід та встановлювалися дружні взаємини між дітьми різного віку.

У дослідженні виявлено особливості та педагогічну ефективність впливу театралізованої діяльності на дітей 5–7 років в умовах навчально-виховних комплексів „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад“, яка полягає у розкритті творчого потенціалу вихованців, у встановленні, розширенні міжособистісних контактів, набутті досвіду співробітництва й співтворчості між дітьми різного віку та дорослими в організації різноманітних видів театралізованої діяльності, що є, найбільш дієвим засобом художнього розвитку дітей. Особливістю театралізованої діяльності в навчально-виховному комплексі є її організація на засадах наступності та перспективності.

Таким чином, організація різних видів театралізованої діяльності потребує вмілого педагогічного керівництва дитячою творчістю, наявності зразків креативної поведінки, підтримки та заохочення будь-яких проявів фантазії, уяви, творчої активності та ініціативності з боку педагогів та батьків, створення сенсорно-розвивального середовища в освітньому закладі та в родині: збагачення освітнього простору різноманітною сенсорною інформацією для формування дитячого сприймання, розвитку сенсорних здібностей, накопичення дитиною сенсорного досвіду як основи власної творчості.

Подальшого дослідження вимагає вивчення проблеми психолого-педагогічного супроводу розвитку художньої творчості дітей засобами театралізованої діяльності, створення системи удосконалення перепідготовки педагогічних кадрів для навчально-виховних комплексів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абрамян В.Ц. Театральна педагогіка – К. : Лібра, 1996. 224 с.
2. Аматыєва О.П. Діагностика та розвиток творчих здібностей дошкільників у театральній діяльності / О.П. Аматыєва // Наука і освіта. – 1999. – №5-6. – С.77–80.
3. Антонович Д. Український театр. Українська культура : лекції за ред. Д. Антоновича / Антонович Д. – К. : Либідь, 1993. – 588 с.
4. Артемова Л.В. Театр і гра: [навчальний посіб.] / Л.В. Артемова. – К. : Томіріс, 2002. – 286 с.
5. Артемова Л.В. Виховання поведінки дітей в іграх / Л.В. Артемова – К.: Радянська школа, 1964. – 32 с.
6. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 1999. – № 1. – С. 6–9.
7. Базова програма розвитку дитини «Я у Світі» / МОН України, АПН України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – К.: Світич, 2008. – 430 с.
8. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1.: Особистісно орієнтований підхід: Теоретико-технологічні засади. Наук. видання. – 2003. – 280 с.
9. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 2.: Особистісно орієнтований підхід: Теоретико-технологічні засади. Наук. видання. – 2003. – 344 с.
10. Бех І.Д. Виховання особистості: підручник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
11. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-методичний посіб. / І. Д. Бех – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
12. Белкіна Е. Світ мистецтва: дитина / Е. Белкіна, Т. Науменко // Дошкільне виховання. – 2000. – №1. – С. 5–6.
13. Беленька Г. В. Завдання та зміст педагогічної просвіти батьків обдарованих дітей / Г. В. Беленька // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2013. – № 3 (10). – С. 15–17.
14. Богуш А.М. Дошкільне дитинство: його сьогодні і майбутнє / А. М. Богуш // Гуманітарний вісник ДВНЗ Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. – 2008. – Вип.14. – 354с.
15. Богуш А.М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник [для студ. вищ. навч. закладів] / А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик. – К. : Слово, 2006. – 304 с.
16. Богуш А.М. Наступність, перспективність, спадкоємність – складові неперервної освіти / А.М. Богуш // Дошкільне виховання. – 2001. – С. 11-12.

17. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: [підручник] / Богуш А., Гавриш Н. – К. : Видавничий Дім Слово, 2008. – 408 с.
18. Будака В.Д. Університет як центр духовного розвитку особистості. Науковий вісник Миколаївського державного університету.Збірник наукових праць.–Випуск 25.Педагогічні науки.Том І. / За заг. ред. В.Д. Будака,О.М. Пехоти. – Миколаїв: МДУ, 2009. – С.8-16.
19. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко // Полтавський вісник. – 1994. – 191 с.
20. Вітлугіна Н.О. Музичний розвиток дитини / Вітлугіна Н.О. – К. : Музична Україна, 1978. – 253 с.
21. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2003. – 1440 с.
22. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку / уклад. А. М. Богуш. – Одеса : Маяк, 1999. – 88с.
23. Вовчик-Блакитна О.О. Індивідуальні особливості емоційного розвитку дитини: стратегії педагогічного супроводу / О.О. Вовчик-Блакитна // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – №4. – С.1–3.
24. Водолага Н.В. Навчання розповідання дітей старшого дошкільного віку в театралізованій діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Водолага Наталія Володимирівна. – Одеса. – 2001. – 200с.
25. Водолага Н.В. Вас запрошує театральна студія / Н.В. Водолага // Палітра педагога. – 2000. – №4. – С.12–15.
26. Гаврилюк С.М. Театр і казка / С.М. Гаврилюк // Дошкільне виховання. – 2003. – №5. – С.11–13.
27. Гаврилюк С.М. Театралізована діяльність в умовах НВК “Школа – дошкільний навчальний заклад” / С.М. Гаврилюк / Сільська школа України. – 2005. – №23–24. – С.61–64.
28. Гаврилюк С.М. Театр для дітей : навчальний посібник / С.М. Гаврилюк.—2-ге видання. – Умань: Візаві : Сочінський, 2011. – 168 с.
29. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному дитинстві: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02. / Гавриш Наталія Василівна. – Одеса, 2001. – 390 с.
30. Гавриш Н.В. Художнє слово і дитяче мовлення / Гавриш Н. В. – К. : Ред. загальнопед. Газ. – 2005. – 128 с.
31. Гавриш Н.В. Художньому слову – гідне місце в освітньому процесі / Н. В. Гавриш // Дошкільне виховання. – 2006. – №3. – С.15.
32. Гірний О. Вступ до побудови педагогічної теорії творчості / О. Гірний // Педагогічна думка. – 2005. – №2. – С.8–11.
33. Голінська Т.М. Естетичний розвиток молодших школярів засобами синтезу мистецтв: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук.: спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / Т.М. Голінська.

- Херсон, 2005. – 20 с.
34. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
  35. Горбунова Н. Театралізована діяльність дошкільнят / Н. Горбунова // Дитячий садок. – 2005. – жовтень. – С.12.
  36. Грушевський М.С. Історія української культури: в 6-ти т. / М. С. Грушевський. – К.: Либідь, 1993. – Т.1. – 392 [1]с.
  37. Дейч О. Ігрова діяльність у вихованні культури поведінки молодших школярів / О. Дейч // Початкова школа. – 2000. – № 7. – С.37–39.
  38. Дем'янчук О. Н. Проблема художньо-естетичної освіти та виховання учнівської молоді в умовах національного відродження: монографія / Дем'янчук О.Г, Кутузова Г.І., Петрович В.С. – Луцьк : Вежа, 2001. – 128 с.
  39. Державна національна програма “Освіта”. Україна ХХІ століття. – К. : Райдуга, 1994. – 62 с.
  40. Дитина в дошкільні роки. Програма розвитку, навчання та виховання. – Запоріжжя : ЛПС Лтд, 2000. – 286 с.
  41. Дитячі пісні та речитативи / [упор. Г. В. Довженок, К. М. Луганська]. – К. : Наук. думка, 1991. – 448 с.
  42. Дубина Л.Г. Викладання мистецьких дисциплін з елементами театральної педагогіки / Л. Г. Дубина // Мистецтво та освіта. – 2001. – №4. – С.27–38.
  43. Дубина Л.Г. Використання театральної педагогіки у підготовці майбутніх учителів початкових класів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти.” / Л. Г. Дубина. – К., 2004. – 20 с.
  44. Єлісєнко Ю.П. Ораторське мистецтво: навч. посіб / Єлісєнко Ю. П. – К. : Деловая Украина, 2002. – 155с.
  45. Історія української культури / під заг. ред. Івана Крип'якевича. – К. : Либідь, 1994. – 656 с.
  46. Загородня О.В. До проблеми художньо-естетичного розвитку дитини / О. В. Загородня // Актуальні проблеми генези особистості в контексті навчання і виховання : збірник наукових статей / за заг. ред. С. Д. Максименка. – К.: Пора-прінт, 2001. – 192 с.
  47. Зайцева І.Є. Розвиток естетичної культури майбутніх учителів засобами театального мистецтва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / І. Є. Зайцева. – К., 2001. – 20 с.
  48. Закон України “Про дошкільну освіту” – К. : Дошкільне виховання, 2001. – 33 с.
  49. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред.. І.А.Зязюна. – К. : “Вірпол”. – 636 с.

50. Зязюн Л. І. Артистичне виховання особистості в системі освіти Франції: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – “Теорія і методика професійної освіти” / Л. І. Зязюн. – К., 2003. – 20 с.
51. Казимиров О.А. Український аматорський театр (дожовтневий період) / Казимиров О.А. – К. : Мистецтво, 1965. – 133 с.
52. Караманенко Т.Н. Ляльковий театр – дітям / Караманенко Т. Н., Караманенко Ю. Г. – К.: Рад. школа, 1986. – 159 с.
53. Кардашов В.М. Теоретичні та методичні засади художньо-творчого розвитку школярів: монографія / В. М. Кардашов / Під ред. Н. А. Кушаєва. – Бердянськ : ТОВ “Будинок техніки плюс”, 2000. – 160 с.
54. Кириченко Н. Т. Художньо-естетична підготовка дітей до школи. Актуальні проблеми генези особистості в контексті навчання і виховання / Кириченко Н. Т., Науменко Т. І.: збірник наук. статей / за заг. ред. С.Д.Максименка. – К. : Порапрінт, 2001. – 192 с.
55. Киричук О.В. Формування в учнів активної життєвої позиції / Киричук О.В. – К. : Радянська школа, 1983. – 136 с.
56. Кікоть А.А. Художньо-масова діяльність як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – “Теорія та історія педагогіки” / А.А. Кікоть. – К., 1992. – 23 с.
57. Коберник О.М. Психолого-педагогічне проектування виховного процесу в сільській загальноосвітній школі: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.07 / Коберник Олександр Миколайович . – К., 2000. – 466 с.
58. Коменський Я.А. Велика дидактика / Коменський Я.А. / вибр. пед. твори / під ред. А. А. Красовитського. – Т. 1. – К. : Радянська школа, 1940. – 245 [1] с.
59. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні / наук. ред. О. Л. Кононко. – К. : ред. журналу “Дошкільне виховання”. – 2003. – 243 с.
60. Комар О. А. Інтерактивна технологія в підготовці майбутніх учителів початкової школи: теорія і практика: монографія / О. А. Комар. – Умань: ПП Жовтий, 2010. – 326 с.
61. Кононко О.Л. Дитяча креативність крізь призму Базової програми “Я у світі” / О.Л. Кононко // Дошкільне виховання. – 2008. – № 7. – С. 3–7.
62. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) / Кононко О.Л.– К. : Освіта. – 1998. – 255 с.
63. Кононко О. Дитяча субкультура як цінність і складова особистісно-орієнтованої освіти / О. Кононко // Дошкільне виховання. – 2001. – № 12. – С. 6–9.
64. Концепція дошкільного виховання в Україні (проект). – К. : Освіта,

1993. – 16 с.
65. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. – №6. – С. 18–25.
  66. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України / за ред. Л. Масол // Шкільний світ. – 2002. – №9. – С. 1-5.
  67. Копець З.А. Театральне мистецтво в школі / Копець З.А. – К. : Радянська школа, 1971. – 128 с.
  68. Корній Л.П. Українська шкільна драма і музика (XVII першої половини XVIII століття) / Корній Л. П. – К. : Б.и, 1993. – 183 с.
  69. Косенко Ю. М. Основи педагогічної майстерності вихователя: навчально-метод. посібник для студ. вищих навч. закладів. Спец. «Дошкільна освіта» / Ю. М. Косенко. – 2-ге вид., доповн. – Маріуполь: Новий світ, 2014. – 360 с.
  70. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.
  71. Костюк Г.С. Навчання і розвиток особистості / Костюк Г. С. – К. : Рад. школа, 1968. – 46 с.
  72. Костюшко Г.О. Розвиток творчої активності молодших школярів засобами театральної самодіяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Теорія та історія педагогіки” / Г. О. Костюшко. – К., 1999. – 20 с.
  73. Котик Т.М. Українська дошкільна лінгводидактика : історія, здобутки, перспективи : монографія / Т. М. Котик. – Одеса : М. П. Черкасов. – 2004. – 296 с.
  74. Кох І. Е. Основи сценічного руху / Кох І.Е. – К. : Мистецтво, 1996. – 105 с.
  75. Кочерга О. В. Початок життя – становлення творчості: посібник для батьків дошкільнят та соціальних педагогів / О. В. Кочерга (під заг. ред. С. Чередниченко). – К.: Кобза, 2003 – 256 с.
  76. Кошелівська О. І. Деякі психолого-педагогічні аспекти становлення морального вибору в поведінці дошкільників / О.І. Кошелівська // Актуальні проблеми психології : зб. наук. статей. – К. : Нора-прінт, 2001. – Т.4 : Актуальні проблеми генезису особистості в контексті навчання і виховання. – С. 85–88.
  77. Кретьова О.І. Формування культури професійного мовлення майбутніх учителів на основі системного підходу : автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец.13.00.01 – “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Кретьова О.І. – Кіровоград, 1997. – 25 с.
  78. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 488 с.
  79. Кудикіна Н. В. Історико-культурні джерела ігор-драматизацій і

- театралізованих ігор / Н.В. Кудикіна // Теоретико-методичні проблеми навчання і виховання: збірник наукових праць: Педагогічні науки. – К. : Фенікс. – 2000. – С.60–69.
80. Кузь В.Г. Навчально-виховний комплекс “Школа – дошкільний навчальний заклад” / В.Г. Кузь // Сільська школа України. – 2005. – №23–24. – С.15–16.
81. Кузь В.Г. Навчально-виховний комплекс “Школа – дошкільний навчальний заклад” : педагогічний ефект / В. Г. Кузь. – К.: Міленіум, 2001. – 112 с.
82. Кузь В.Г., Соціалізація дітей в умовах сільських навчально-виховних комплексів “Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад” / В.Г. Кузь., І.П. Печенко. – К. : Міленіум, 2004. – 212 с.
83. Кульчицька О. І. Знаходимо обдарованих серед дошкільнят / О. І. Кульчицька // Обдарована дитина. – 1999. – № 3. – С. 11–12.
84. Курбас Л.С. Березіль : Із творчої спадщини / Курбас Л. С. – К. : Дніпро, 1988. – 518 с.
85. Куфко Н. Театралізовані ігри з дітьми дошкільного віку / Н. Куфко // Бібліотечка вихователя дитячого садка. – 2000. – №19–20. – С. 3–5.
86. Кучерявий І.Т. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості: [навчальний посіб.] / Кучерявий І.Т. – К.: Вища школа, 2000. – 288 с.
87. Кузнецова О.А. Педагогічні умови формування моральних норм поведінки молодших школярів: Монографія. – Миколаїв: Іліон, 2004.–154с.
88. Левченко М.Г. Естетичне виховання старшокласників у процесі шкільної театральної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.пед.наук: спец. 13.00.01 “Теорія та історія педагогіки” / М.Г. Левченко. – Луганськ, 1996. – 24 с.
89. Лещенко М.П. Щастя дитини – єдине дійсне щастя на землі: навч. – методичний посібник / М.П. Лещенко. – К. : АСМІ, 2003. – Ч.2. – 240 с.
90. Лисенко О.М. В. Лисенко (спогади сина) / О.М. Лисенко. – К. : Музична Україна, 1959. – 266 с.
91. Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова компетенція та її формування в старшому дошкільному віці. / Н.І.Луцан //Збірник наукових праць. Педагогічні науки.–Херсон : ХДУ, 2009.– 426с.
92. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу: організаційна будова колективу: твори в 7-ми т. / А. С. Макаренко – К.: Рад. школа, 1954. – Т. 5. – 483 с.
93. Макаренко Л.В. Театр – мистецтво життя / Л. В. Макаренко // Дошкільне виховання. – 1994. – №8. – С.13-16.
94. Манжелій Н.М. Педагогічні умови функціонування сільських навчально-виховних комплексів “Школа-дитячий садок”: дис... канд.

- пед. наук. : 13.00.07. / Манжелій Наталія Михайлівна. – Полтава, 1995. – 188 с.
95. Манжелій Н. М. Особливості формування моральних якостей у молодших школярів : навчально-методичний посібник / Н.М. Манжелій, Т.О. Скіданова. – Полтава : ПДПУ, 2008. – 146 с.
  96. Манжелій Н.М. Навчально виховний комплекс – перспективна модель сучасного освітнього закладу / Н.М. Манжелій // Соціально-педагогічний комплекс регіону: теорія і практика: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Полтава: ПДПУ, 2008. – С.18–22.
  97. Манжелій Н.М. Шляхи підготовки майбутніх педагогів до роботи у навчально-виховних комплексах / Н.М. Манжелій : збірник наукових статей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції. – Полтава : ПДПУ, 2008. – С. 121–124.
  98. Максименко С. Д. Психологія в соціологічній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури: навчальний посібник / С. Д. Максименко. – К.: Наукова думка, 1999. – 216 с.
  99. Масол Л.М. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій / Л. М. Масол // Мистецтво та освіта. – 2001. – №1. – С. 2–5.
  100. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта теорія і практика: монографія / Л.М.Масол. – К. Промінь, 2006.– 432 с.
  101. Марущак В.С. Формування духовних потреб особистості майбутнього учителя. Науковий вісник Миколаївського державного університету. Збірник наукових праць.–Випуск 25. Педагогічні науки. Том II. / За заг. ред. В.Д.Будака, О.М.Пехоти.–Миколаїв:МДУ, 2009.– с.116-123.
  102. Мистецтво. 1-4 кл. / Л. Масол (наук. Керівник, автор концепції), Е. Белкіна, О. Оніщенко, Н. Очеретяна, В. Рагозіна // Програми для середньої ЗОШ : 1-4кл. – К. : Поч. школа, 2006. – С. 201–223.
  103. Миропольська Н.Є. Виховання естетичної культури учнів засобами мистецтва слова / Миропольська Н. Є., Зязюн І.А., Хлебнікова Л.О. – К. : ІЗМН, 1998. – 156 с.
  104. Миропольська Н.Є. Театральне мистецтво в школі / Н. Є. Миропольська // Мистецтво та освіта. – 2002. – №1. – С. 25–27.
  105. Мельничук С. Г. Формування естетичної культури майбутніх вчителів (історико- педагогічний аспект, 1860-1980 рр.) : дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Мельничук Сергій Гаврилович. – К., 1995. – 383 с.
  106. Могильний А.П. Культура і особистість: монографія / А.П. Могильний. – К.: Вища школа, 2002. – 303 с.
  107. Москалець В. Г. Психологія обґрунтування української національної школи / Москалець В.Г. – Львів : Світ, 1994. – 120 с.
  108. Національна Доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К. :

- Шкільний світ, 2001. – 16 с.
109. Нечай С.П. Адаптація дітей – сиріт молодшого дошкільного віку до умов дитячого будинку засобами музично-театралізованої діяльності. автореф.: дис на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08. – “Дошкільна педагогіка” / Нечай С.П. – К., 2001. – 20 с.
110. Олесь О. Драматичні казки / О. Олесь. – К. : Мистецтво, 1990. – 231 с.
111. Основи викладання мистецьких дисциплін / за заг. ред. О. П. Рудницької. – К.: ІЗМН, 1998. – 183 с.
112. Педагогічна майстерність: [підручник] / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін. – К. : Вища шк, 1997. – 349 с.
113. Педагогічний словник / за ред. М. Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
114. Переушенко Г.Л. Традиції і практика впливу театральної педагогіки на підготовку майбутніх учителів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 “Теорія та історія педагогіки” / Г. Л. Переушенко. – К., 1998. – 20 с.
115. Печенко І.П. Деякі аспекти соціалізації дітей засобами гри в комплексі “Школа – дошкільний навчальний заклад” // Навчально-виховний процес у вузі, школі та шляхи його розвитку і удосконалення: зб. праць Міжнародної науково-практичної конференції. – Ч.ІІ. – Рівне : Тетіс, 1999. – С. 230-233.
116. Печенко І.П. Соціалізація дітей в умовах сільських навчально-виховних комплексів “Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад”: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец.13.00.08 – “Дошкільна педагогіка” / І.П. Печенко.– Київ, 2003. – 20 с.
117. Положення “Про дошкільний навчальний заклад” // Освіта України. – №22. – 25 березня 2003 р.
118. Поніманська Т. Людина і я. Світ дорослих як чинник соціалізації особистості дитини / Т. Поніманська // Дошкільне виховання. – 1999. – №8. – С. 14–15.
119. Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки / Т. І. Поніманська. – К. : Абрис, 1998. – 446 с.
120. Про вивчення дисциплін художньо-естетичного циклу у 2004-2005 навчальному році // Мистецтво та освіта. – 2004. – №3. – С. 2–3.
121. Про дошкільну освіту. Закон України від 11.07.2001 № 2628-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
122. Психологічна енциклопедія / О.М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 426 с.
123. Пустовіт Г.П. Позашкільна освіта: сутність, мета, перспективи / Г.П. Пустовіт // Рідна школа. – 2003. – №2. – С.14–19.

124. Пустовіт Г.П. Життєві цінності сучасної української родини / Г. П. Пустовіт // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах : зб. наукових праць : в 2-х кн. – Кн. II. – К. : Пед. думка, 2000. – С. 24–30.
125. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості: навч. посібник / Рибалка В. В. – К. : ІЗМН, 1996. – 236 с.
126. Рогальська Н. В. Розвиток надбань української народної етнопедагогіки та їх використання в сучасному дошкільному закладі / Рогальська Н.В. – К. : Міленіум, 2005. – 124 с.
127. Роменець В.А. Психологія творчості: навч. посібник / В. А. Роменець.– 2-е вид. доп. – К.: Либідь, 2001. – 288 с.
128. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори: дошкільне виховання / Русова С.Ф. – К. : Освіта, 1996. – 185 с.
129. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. / Русова С.Ф. / за ред. Є. І. Коваленко. – К. : Либідь, 1997. – Кн. 1. – 272 с.
130. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори: у 2-х кн. / Русова С.Ф. / за ред. Є. І. Коваленко. – К. : Либідь, 1997. – Кн. 2 – 320 с.
131. Русова С.Ф. Розвиток мови дитини / Русова С.Ф. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.
132. Русова С.Ф. Теорія і практика дошкільного виховання / Русова С. Ф. – Львів – Краків – Париж : Просвіта, 1993. – 127 с.
133. Саксаганський П.К. До молодих режисерів / П. К. Саксаганський // Режисер і вистава: зб. Матеріалів з питань режисури. – К.: Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1962. – 154 с.
134. Саксаганський П.К. Думки про театр / Саксаганський П. К. – К.: Мистецтво, 1995. – 233 с.
135. Савенок Г. Г. Виховання і розвиток художніх здібностей у дітей / Савенок Г. Г. – К. : Знання, 1966. – 47 с.
136. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів / Савченко О.Я.– К. : Абрис, 1997. – 416 с.
137. Савченко О.Я. Обговорюється проблема: перехід до 12-річного навчання / О.Я. Савченко // Дошкільне виховання. – 2000. – №4. – С. 3–8.
138. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: науково-метод. посібник [для вчителів і методистів почат. навчання] / О. Я. Савченко. – К.: СПД «Цудзинович», 2007. – Т. I. – 204 с.
139. Серих Л.В. Формування естетичної культури молодших школярів у процесі театралізованої діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 “ Теорія і методика виховання.” / Л. В. Серих. – К., 2008. – 20 с.
140. Сковорода Г.С. Твори: в 2-х т. / упорядкування, підготовка текстів та приміт. Б. А. Деркача. – К. : Дніпро, 1972. – Т.2. – 101 [2] с.

141. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості вчителя: навч. посібник / С. О. Сисоєва. – К.: ІСДОУ, 1994. – 112 с.
142. Соколовська О.С. Педагогічна практика як засіб мотиваційної орієнтації і формування педагогічних здібностей вихователів дошкільних навчальних закладів / О.С.Соколовська//Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 323 с.
143. Соломаха С.О. Використання театрального мистецтва у роботі з молодшими школярами / С. О. Соломаха // Обдарована дитина. – 2005. – №7. – С. 6 – 17.
144. Соломаха С.П. Підготовка майбутніх вчителів до керівництва театальною діяльністю молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. пед. наук. : спец. – 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / С.П. Соломаха. – К., 1996. – 24с.
145. Струннікова Д. І. Наступність в ознайомленні з природою дітей 6-7 років (в умовах діяльності навчально-виховного комплексу “Школа – дитячий садок”: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Струннікова Дарія Іванівна. – К., 2000. – 283 с.
146. Сулаєва Н.В. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до використання дидактичної і мистецької гри у навчально-виховному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „ Теорія і методика професійної освіти” / Н.В. Сулаєва – К., 2000. – 29 с.
147. Сухомлинська О.В. Про стан теорії і практики виховання в освітньому просторі України / О. В. Сухомлинська // зб. наукових праць Полтавського педагогічного інституту ім. В. Короленка. – Вип. 1(3) Серія “Педагогічні науки”. – Полтава, 1999. – С.4–13.
148. Сухомлинський В.О. Вибрані твори [Текст]: в 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976 - 1977. – Т. 1 : Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу. – 1976. – 654 с.
149. Сухомлинський В.О. Вибрані твори [Текст]: в 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976 - 1977. – Т. 2 : Як виховати справжню людину. Сто порад учителяві. – 1976. – 670 с.
150. Сухомлинський В.О. Вибрані твори [Текст]: в 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976 - 1977. – Т. 3 : Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – 1977. – 670 с.
151. Сущенко Т. І. Педагогічна творчість – найвагоміший показник професіоналізму вчителів і викладачів вищої школи / Т. І. Сущенко // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. праць / за ред. Л. Л. Товажнянського, О. Г.

- Романовського. – Х.: НТУ «ХП», 2010. – Вип. 27 (31), ч. 1. – С. 193–200.
152. Театр у школі: кн. для вчителя / упор. Н. Є. Миропольська. – К.: Рад. школа, 1990. – 155 с.
153. Ушинский К.Д. Людина як предмет виховання: вибр. пед. твори: у 2 т. / К.Д. Ушинский. – К.: Рад. школа, 1983. – Т.2. – 360 с.
154. Ушинський К.Д. Питання виховання і навчання в початковій школі: вибр. пед. твори у 2-х т. / К.Д. Ушинський. – К.: “Радянська школа”, 1983. – Т.2. – 360 с.
155. Федорова М.А. Виховання культури поведінки у дітей 6-7 років життя в умовах навчально-виховного комплексу „Школа – дитячий садок”: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 – “Теорія і методика виховання” / М. А. Федорова. – К., 2005. – 20 с.
156. Ферштейн В.В. Виховання гармонійної особи в умовах сільського навчально-виховного комплексу: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.01 / Ферштейн Василь Васильович. – Л., 1977. – 291с.
157. Чепка О.В. Наступність ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / О.В. Чепка. – К., 2006. – 20 с.
158. Шахрай В.М. Виховні можливості самодіяльного дитячого театру у формуванні ціннісних орієнтацій підлітків / В.М. Шахрай // Рідна школа. – 2002. – №5–6. – С. 29–30.
159. Шахрай В.М. Формування ціннісних орієнтацій підлітків у діяльності дитячого театру: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / В.М.Шахрай – К., 2008. – 20 с.
160. Шихматов Л.М. Сценічні етюди: навч. посібник / Шихматов Л. М. – К. : Мистецтво, 1968. – 201 с.
161. Шевчук Т.О. Формування емоційно-почуттєвої сфери молодших школярів у художньо-ігровій діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / Т. О. Шевчук. – К., 2000. – 21 с.
162. Щербо А.Б. Естетичне виховання учнів у початкових класах / А. Б. Щербо, Д.М.Джола. – К. : Рад. школа, 1969.– 184 с.
163. American Theatre / Ed. G. Pergl. – New York, 1990. – 57 p.
164. Guilford J.P. Psychometric approach to creativity. – University of Southern California, 1986. – 227 p.
165. Guilford J.P. Traits of Creativity. – В кн.: Creativity and its cultivation, Michigan state university, 1959. – 157 p.
166. The Primary Manuel. A Teachers Guide kindergarten and Grades One, Two and Tree Curriculum Bulletin. – Cincinnati Public Schools. – 1946.

– 526 p.

167. Torrance E. P. The nature of creativity as manifest in its testing // The brazing drive: The creative personality. – Buffallo. – №4. – 1987. – P.56–57.
168. Tolliver J. Creativity at University / J. Tolliver // Gifted Education International. – 1985. – Vol. 3, № 1. – P. 32–37.
169. Treffinger D. J. Creative Problem-Solving for Teashers / D. J. Treffinger // Lecture delivered to Project Interast Spring Conference. – Radford, VA. – 1984. – April. – P. 76–77.
170. Piner J. Une experience de theatri pour la pedagogie de l'histoire l'ecole // Theatre, enfance et jeunesse, ATEY. – 1983. – № 1–11. – P. 17.

ДОДАТКИ

Додаток А.

АНКЕТА ДЛЯ ВИХОВАТЕЛІВ

1. Яке розуміння ви вкладаєте в поняття театралізованої діяльності? Який її зміст?
2. Чи враховуєте вікові та індивідуальні особливості при організації театралізованої діяльності? У чому це проявляється?
3. Якими методами активізуєте дітей до імпровізації?
4. Які навички в дітей формуєте засобами театралізованої діяльності?
5. Чим керуетесь при організації театралізованої діяльності вихованців?
6. Твори яких письменників використовуєте для театралізації?
7. Як залучаєте батьків до проведення та підготовки театралізованої діяльності?
8. Чи залучаєте для проведення вистав-постановок дітей молодшого шкільного віку вашого комплексу?

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ

1. Чи організуєте ви домашні свята, розваги за участю дітей?
2. Назвіть улюблені казки ваших дітей.
3. Які улюблені персонажі вашої дитини?
4. У яких театралізованих дійствах ви брали участь разом з вашим сином, донькою?
5. Хто був їх організатором?
6. Чи проводите ви бесіду з вашою дитиною після перегляду театралізованого дійства? Що вона розповідає? Які враження у дитини?
7. Чи помічали ви вплив вистав на поведінку, спосіб мислення дітей? Якщо "так", то наведіть приклади.

Додаток В

ПРОГРАМА

театралізованої діяльності вихованців (5–7 років) навчально-виховних комплексів “Школа – дошкільний навчальний заклад”

Мета програми: розкриття художньо-творчого потенціалу вихованців навчально-виховних комплексів “Школа – дошкільний навчальний заклад” (дітей 5–7 років) у театралізованій діяльності.

Програма розрахована на співтворчість педагогів, батьків та вихованців навчально-виховних комплексів. Використання програми орієнтує дорослих на створення сприятливих умов для стимулювання дитячої творчості, розкриття художньо-творчих здібностей, активізації художньо-естетичних цінностей та формування творчої активності особистості, здатної до різноманітних видів художньо-творчої діяльності.

Загальні програмні завдання:

1. Залучення вихованців навчально-виховного комплексу до світу мистецтва.
2. Послідовне ознайомлення вихованців з різними видами театру.
3. Розвиток дитячої художньої творчості у процесі театралізованої діяльності.
4. Оволодіння навичками культури спілкування і колективної творчості.
5. Активізація стійкого пізнавального інтересу, основних когнітивних процесів (пам'яті, уваги, сприймання тощо).
6. Розвиток емоційно-почуттєвої сфери; формування позитивних емоцій вихованців у процесі їхньої творчої взаємодії і художньо-діяльнісного спілкування з дорослими.
7. Формування особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва, історії свого народу, цінностей культури.

Зміст програми:

Передбачений програмою зміст дає змогу поглибити знання вихованців про театр як вид мистецтва; познайомити з його історією, специфікою;

оволодіти мовою жестів та рухів свого тіла, психологією сценічного мистецтва. У процесі спеціального навчання вихованці оволодівають основами акторської майстерності та художньої творчості.

Програма складається з трьох взаємопов'язаних блоків, що враховують специфіку розвитку дітей 5–7 років в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний навчальний заклад”.

1-ий блок “Подорож до театру”

Мета: Познайомити вихованців з чарівним світом театру, його термінологією, працею людей, що працюють у театрі. Формувати стійкий

інтерес до театрального мистецтва, пробуджувати бажання брати активну участь у театралізованих діях.

Виховувати бажання своєю працею дарувати радість людям.

II-ий блок “Основи акторської майстерності”

Мета: Розвивати імпровізаційні здібності дітей, самостійність, ініціативність, творчість; удосконалювати вміння створювати художні образи за допомогою міміки та жестів, рухів театральних ляльок.

III-ий блок “Театрально-ігрова діяльність”

Мета: Вчити дітей брати активну участь у спільних театралізованих іграх. Розвивати творчу активність, вміння імпровізувати.

IV-ий блок “Самостійна театралізована діяльність”

Мета: Стимулювати активність дітей в організації самостійної театралізованої діяльності. Вдосконалювати імпровізаційні можливості дітей, розвивати ініціативу і самостійність у створенні образів різноманітних персонажів.

**Перспективне планування театралізованої діяльності вихованців
навчально-виховного комплексу
“Школа – дошкільний навчальний заклад” (5-6 рік життя)**

<i>Вид діяльності</i>	<i>Програмові завдання</i>	<i>Зміст заняття</i>	<i>Репертуар</i>
Перший квартал			
Подорож до театру (теоретичні засади сценічного мистецтва)	Ознайомити дітей з театром, його таємницями, життям на сцені та за лаштунками. Познайомити з основними театральними професіями. Професія “актора”. Уточнити відмінність між поняттями актор і артист. Познайомити з видами театального мистецтва: драматичним, музичним, ляльковим. Розвивати стійкий інтерес до театального мистецтва	Відвідування лялькової вистави для дітей. Перегляд ілюстрацій, фотографій. Зустріч з акторами театру. Екскурсія в театральний музей.	Театральний словник: театр, артист, актор, аплодисменти, опера, балет, оперета, драма, вистава. Вірші: В.Паронова”Актор” Н.Водолага “Театральна абетка”
Основи акторської майстерності	Розвивати здатність правильно використовувати засоби міміки і	Мовний тренінг (система вправ для язика, губ, піднебіння, дихальні вправи); скоромовки,	Вправи “Колискова”, “Стогін”, “Свічка”, “Маляр”

	вербального і невербального спілкування. Розвинути правильну артикуляцію, мовне дихання. Вміння вести діалог. Формувати емоційну виразність мовлення. Розвивати пам'ять, уяву, фантазію, спостережливість. Вчити знімати скутість і сором'язливість під час гри. Познайомити з емоціями: радість і сум, вміння їх виражати	елементи психогімнастики. Робота з пінктограмами, спеціальними схематичними малюнками, які яскраво виражають емоційний стан, а також програвання їх у формі етюдів перед дзеркалом	Ігри зі скоромовками
<i>Вид діяльності</i>	<i>Програмові завдання</i>	<i>Зміст заняття</i>	<i>Репертуар</i>
Перший квартал			
Театрально-ігрова діяльність	Сприяти творчим проявам дітей у грі. Викликати інтерес до художнього твору, передавати характерну поведінку та емоційний стан персонажів казки засобами вербальної та невербальної комунікації. Розвивати вміння добирати необхідні атрибути до гри. Виховувати бажання своєю працею дарувати радість іншим	Художня література: 1. Читання казки "Колосок". Бесіда за змістом. Перегляд ілюстрацій. 2. Підготовча система вправ. Мета: вправляти дітей у відтворенні рухів і дій, які характеризують персонажів казки за допомогою "якби" Мовлення: переказ казки. 4. Ознайомлення з атрибутами, декораціями. 5. Робота з виконавцями ролей. 6. Репетиція. 7. Показ казки	Українська народна казка "Колосок" (театр іграшок, драматизація) В.Сухомлинський "Котик", "Ранковий вітерець" Г.Бойко "Вереда"
Самостійна театрально-ігрова діяльність	Залучати до самостійних ігор за допомогою різних видів театру: пальчикового, настільного, тіньового.	Самостійне складання і розігрування невеликих казок, п'єс тощо. Виготовлення афіш, запрошень, квитків	Вибір за бажанням дітей
<i>Вид діяльності</i>	<i>Програмові завдання</i>	<i>Зміст заняття</i>	<i>Репертуар</i>
Другий квартал			
Подорож до театру (теоретичні)	Познайомити дітей з будовою театру: глядацького залу,	Перегляд ілюстрацій, фотографій. Похід у театр, кінотеатр.	Театральний словник: фойє, сцена, ложа,

засади сценічного мистецтва)	сцени. Продовжувати ознайомлювати з основними професіями в театрі: режисер, драматург. Виховувати культуру поведінки в театрі	Бесіда про театральні професії. Ігри-заняття Ознайомлення з правилами поведінки в театрі	гардероб, режисер, драматург
Основи акторської майстерності	Розвивати вміння адекватно використовувати жести. Покращувати дикцію, тренувати точну і чітку вимову	Пластичні ігрові етюди, творчі завдання. Робота над технікою мовлення	Етюд: Пальчиковий театр Гра “Абетка настрою”, “У бабусі у Меланки”
<i>Вид діяльності</i>	<i>Програмові завдання</i>	<i>Зміст заняття</i>	<i>Репертуар</i>
Другий квартал			
	голосних і приголосних звуків, формувати чіткість і правильність мовлення. Продовжувати ознайомлення з основними емоціями: подивом, сумом, радістю, гнівом тощо. Розвивати емоційне здоров'я дітей. Розвивати навички емоційного спілкування дітей один з одним і з дорослим у ході гри	(скоромовки, чистомовки, вірші, дихальна гімнастика, вправи, ігри). Робота з пінктограмами, картинками із зображенням людей, які перебувають у різному настрої, асоціативні ігри.	
Театральна-ігрова діяльність	Розвивати творчу активність, вміння імпровізувати. Виховувати повагу один до одного, дружні взаємини, симпатії. Удосконалювати вміння використовувати вербальні і невербальні засоби спілкування в процесі ігрових ситуацій за сюжетом казки	1. Читання казки. Бесіда. 2. Формування ігрових образів через систему вправ Етюд: “Чия хода” 3. Розподіл ролей за бажанням дітей, створення розвивального середовища для театралізації. 4. Підготовка декорацій, необхідних атрибутів для гри. 5. Репетиція. Показ казки	Українська народна казка “Коза-дереза” (театр тіней, пальчиковий) Д.Чередніченко “Сині рукавички”
Самостійна театральна-ігрова діяльність	Спонукає до самостійних ігор з персонажами настільного,	Самостійні ігри дітей з різними видами театру	Вибір за бажанням дітей

	пальчикового, лялькового театрів		
<i>Вид діяльності</i>	<i>Програмові завдання</i>	<i>Зміст заняття</i>	<i>Репертуар</i>
Третій квартал			
Подорож до театру	Продовжувати ознайомлювати з професіями людей в театрі: режисер, сценарист, художник-декоратор, гример, освітлювач.	Подорож за куліси театру. Ознайомлення з професіями людей, які працюють над виставою.	Театральний словник: драматург, режисер, художник-декоратор, гример, освітлювач
<i>Вид діяльності</i>	<i>Програмові завдання</i>	<i>Зміст заняття</i>	<i>Репертуар</i>
Третій квартал			
	Закріплювати навички культурної поведінки в громадських місцях	Участь дітей у різноманітних конкурсах: художників-декораторів, гримерів і костюмерів	
Основи акторської майстерності	Удосконалювати вміння створювати образи за допомогою міміки та жестів. Вчити передавати різноманітні емоції й відтворювати певні риси характеру персонажів. Розвивати дикцію, загальну і дрібну моторику у процесі імітаційних ігор. Виховувати вміння діяти в різновіковому колективі	Ігри на звуконаслідування, динамічні ігри-етюди. Робота біля дзеркала. Заняття на розвиток дикції, вивчення фольклорних віршів і скоромовок. Мовно-ритмічні ігри (з використанням музики та пантоміми). Ігрові вправи на основі малих фольклорних форм. Ігрові вправи серії “Якби я був актором”	Різноманітні види пальчикового ігротренінгу
Театрально-ігрова діяльність	Учити дітей брати активну участь у спільних іграх; розвивати навички акторської майстерності, виразність мовлення, пам'ять, увагу, фонематичний слух; виховувати дружні взаємини серед дітей різного віку	1. Читання казки. Перегляд ілюстрацій та бесіда за змістом казки. 2. Показ діафільму “Ріпка” (художник В.Лосісін). 3. Вправи на розвиток жестово-мімічної виразності (хода діда, баби, онучки, собачки і т.д.) 4. Підбір музичного супроводу. Репетиції 2-3. 5. Показ казки глядачам	Вірш Н. Саксонської “Де мій пальчик” Українська народна казка «Ріпка» (настільний, ляльковий театр, гра-драматизація)
Самостійна театрально-ігрова діяльність	Стимулювати активність дітей в організації самостійної театралізованої	Ігри в театр: невеликі постановки казок силами дітей	Вибір за бажанням дітей

	діяльності. Показ вибраної дітьми казки одним із видів театрів. Малювання улюблених героїв вистави, ліплення, аплікація тощо		
--	--	--	--

Перспективне планування театралізованої діяльності вихованців навчально-виховного комплексу “Дошкільний навчальний заклад –загальноосвітній навчальний заклад” (6-7 рік життя)

<i>Вид діяльності</i>	<i>Програмові завдання</i>	<i>Зміст заняття</i>	<i>Репертуар</i>
Перший квартал			
Подорож до театру	Ознайомити дітей з особливостями театрального мистецтва, його відмінностями від інших видів мистецтва (зображувального, музичного та ін.)	Бесіда – діалог з дітьми про синтетичну та колективну природу театрального мистецтва (здатність поєднувати літературу, музику, хореографію)	Театральний словник: драматург, художник, композитор, актор, глядачі
Основи акторської майстерності	Розвивати творчу ініціативу, уяву, фантазію. Удосконалювати пантомімічні навички. Виховувати комунікативність. Створювати позитивний емоційний настрій	Вправи на розвиток різних психічних процесів: уяви, фантазії, пам'яті, швидкої реакції. Ігри на звуконаслідування	С. Гіппіус “Гімнастика почуттів” Вправа “Машинка” (запозичена з театральної педагогіки)
Театрально-ігрова діяльність	Розвивати артистичність, емоційність, виразність інтонацій, міміки, жестів; за допомогою засобів емоційної виразності висміювати негативні риси: хвалькуватість, байдужість, жадібність; сприяти вихованню дружніх взаємин, бажання спілкуватися з дітьми різного віку в навчально-виховному комплексі; удосконалювати вміння	1. Слухання казки. Бесіда за ілюстраціями. 2. Ознайомлення з тіншовим театром. 3. Створення тіншової сцени. Вправи на техніку показу, тіншових силуетів на екрані. 4. Обговорення ролей та підбір дітей на їх виконання. 5. Підбір музики до вистави. 6. Репетиції.	Українська народна казка “Вовк і семеро козенят” (театр тіней) Рухливі ігри: “Кізонька”, “Коза та вовк”

	дітей переміщати персонажі театру тіней	7. Показ вистави молодшим за віком дітям	
Самостійна театральна-ігрова діяльність	Спонукаючи розігрувати знайомі казки. Тонування персонажів і декорацій до тіньового театру «Вовк і семеро козенят»	Вибір засобів та предметів за бажанням дітей	Вибір за бажанням дітей
<i>Вид діяльності</i>	<i>Програмові завдання</i>	<i>Зміст заняття</i>	<i>Репертуар</i>
Другий квартал			
Подорож до театру	Ознайомлення з ляльковим театром, його традиціями, історією виникнення. Петрушка – основний герой лялькового театру. Ознайомлення з маскою, її призначенням, невід'ємним елементом сценічної гри	Показ першого лялькового театру – вертепу. Розповідь про перші лялькові театри. Знайомство з улюбленцем глядачів Петрушкою та його веселим другом – П'єро і сумним – Арлекіно	Театральний словник: афіша, сцена, куліси, аплодисменти, квитки
Основи акторської майстерності	Розвивати вміння жестиами та мімікою передавати людські емоції. Виховувати доброзичливі стосунки та бажання спілкуватись у різновіковому колективі	Ігри-вправи на розвиток позитивного ставлення один до одного. Розігрування сцен, що включають певні дії, взаємини між собою	Етюд “Покажи, що відчуваєш” Пантомімічні загадки
Театральна-ігрова діяльність	Розвивати інтерес до художньої літератури; вчити передавати характер персонажів, їхнє ставлення до людей засобами інтонації, міміки, жестів; розширювати знання про пори року та місяці; сприяти вихованню поваги до працюючих людей, викликати у дітей бажання наслідувати їх; стимулювати об'єктивне ставлення дітей до своїх вчинків; вправлятися у застосуванні правил моральної та культурної поведінки	1. Читання казки. Бесіда за змістом. 2. Показ діафільму за казкою «Дванадцять місяців» 3. Підбір музичного супроводу. 4. Розподіл ролей. 5. Репетиції, показ вистави	Слов'янська казка “Дванадцять місяців” Вистави за мотиваціями народних казок “Пан Коцький”, “Про Злючку та Добру Троянду”
Самостійна театральна-ігрова	Робота самодіяльного лялькового театру. Виготовлення дітьми	Вивчення досвіду майстрів лялькового театру.	Виставка дитячих робіт. Вивчення досвіду

діяльність	театральних ляльок (залучення до виготовлення іграшок старших школярів та батьків). Вчити добирати необхідні елементи для створення конкретного образу в театральних іграх	Вправи на добір театралізованої атрибутики та декорацій	С.В.Образцова. Вправи “Хто господар?”, “Підбери колір”, “Чий костюм?” та ін.
<i>Вид діяльності</i>	<i>Програмові завдання</i>	<i>Зміст заняття</i>	<i>Репертуар</i>
Третій квартал			
Подорож до театру	1. Ознайомити дітей з першими пересувними театрами та їх акторами-скоморохами. 2. Знайомство з сучасними театрами на Україні	Розповідь про мандрівних акторів-скоморохів. Перегляд фрески Софійського Собору «Музиканти і скоморох». Перегляд фотовиставки «Сучасні театри України»	Театральний словник: скоморох, декорації, куліси, реквізит, інтонація, оплески, глядач, акробати
Основи акторської майстерності	Удосконалювати уміння імпровізувати, узгоджувати свої дії з діями інших. Виховувати у дітей почуття колективізму. Залучати батьків до активної участі в підготовці та проведенні різноманітних видів театралізованої діяльності	Вправи на розвиток психофізичної свободи. Робота зі скоромовками, чистомовками, мовні вправи. Тренувальні етюди на вираження основних емоцій	Індивідуальні, парні, групові етюди. Підготовка родинних театралізованих свят, концертів, фестивалів тощо.
Театрально-ігрова діяльність	Закріплювати вміння дітей водити персонажів лялькового театру: розширювати словниковий запас, розвивати діалогічне мовлення, взаємодопомогу між вихованцями навчально-виховного комплексу	1. Читання казки. Бесіда. 2. Телевізійний перегляд лялькового театру. 3. Обговорення ролей та підбір дітей на їх виконання. 4. Підбір музики до спектаклю. 5. Виготовлення декорацій та наголівників. 6. Показ вистави глядачам	Українська народна казка “Кривенька качечка” (ляльковий театр)
Самостійна театральна-	Залучати дітей до самостійного	Виготовлення різноманітних видів	Вибір за бажанням дітей.

ігрова діяльність	розігрування творчих ігор за допомогою різних видів лялькового театру. Викликати інтерес до лялькового театру	театральних ляльок (маріонетки, бі-ба-бо, ляльки на ложках тощо) Виготовлення із паперу карнавальних масок	Рухливі ігри з елементами театралізації.
--------------------------	---	--	--

Рекомендовані види театру для дітей вихованців навчально-виховного комплексу „Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”

- театр іграшок;
- настільний театр;
- пальчиковий театр;
- театр рукавичок;
- ляльковий театр;
- тіньовий театр;
- фланелеограф;
- театр “Кокон”
- театр “Смикунчиків”
- театр ляльок, яких водять по підлозі;
- театр ложок;
- театр маріонеток;
- конусний театр;
- підлоговий театр (люди-ляльки).

Загальні програмні завдання з театралізованої діяльності старший дошкільний вік (5–6 рік життя)

1. Виховувати інтерес вихованців до театралізованої діяльності. Побуджувати бажання брати в них участь. Знайомити з театральною термінологією.

2. Розвивати у дітей уміння передавати емоційний стан через міміку, жести, пластику тіла.

3. Розвивати виразність мови. Закріплювати чітку вимову слів та словосполучень.

4. Вчити правилам хорошого тону, поведінки, етики спілкування дітей між однолітками та старшими товаришами в навчально-виховному комплексі «Школа – дошкільний навчальний заклад».

5. Вчити основним правилам поведінки на сцені: не повертатись спиною до глядачів, дивитись в очі партнеру тощо.

6. Розвивати вміння давати оцінку діяльності своїх товаришів і самооцінку.

7. Закріплювати знання про правила маніпулювання ляльками різноманітних видів театру: настільного, лялькового, пальчикового, театру рукавичок.

8. Спонукаати вміння імпровізувати на теми знайомих казок, складати нові етюди до казок (за допомогою дорослих чи старших дітей).

9. Виховувати культуру поведінки в театрі та місцях громадського призначення.

10. Вправляти дітей у виготовленні декорацій, атрибутів, реквізиту до театралізованого дійства.

11. Підтримувати бажання виступати перед глядачами.

12. Пропонувати розіграти сюжет казки у домашніх умовах.

Основні показники розвитку театральних здібностей вихованців (5–6 року життя)

- уміє будувати найпростіші діалоги;
- за завданням педагога вміє міняти темп, висоту і силу звучання голосу;
- імпровізує на теми знайомих творів;
- знає правила маніпулювання з рекомендованими видами театру: настільний, ляльковий, пальчиковий, театр рукавичок;
- вміє поводитись в театрі та місцях громадського призначення;
- розуміє поняття: сцена, декорації, реквізити, куліси, міміка, жести, інтонація;
- вміє мімікою передавати певний стан людини.

Молодший шкільний вік (6–7 р.)

1. Продовжувати виховувати інтерес до театралізованої діяльності. Знайомити з історією театру.

2. Вдосконалювати виконавські вміння дітей, розвивати ініціативність і самостійність у створенні художнього образу.

3. Розвивати комунікативні здібності дітей, творче мислення, фантазію.

4. Удосконалювати інтонаційну виразність мовлення. Вчити використовувати пряму та непряму мову у інсценівках.

5. Продовжувати заохочувати дітей до складання колективних та індивідуальних казок, використовуючи різноманітні театральні іграшки.

6. На основі життєвого досвіду і набутих навичок вчити самостійно створювати ігровий образ за допомогою відповідних рухів, міміки, жестів, виразної інтонації.

7. Розвивати почуття прекрасного, навички культурної поведінки, потребу в пізнанні нового.

8. Виховувати бажання працювати в різновіковому колективі.

9. Виховувати вміння аналізувати вчинки героїв художнього твору та порівнювати з власними вчинками.

10. Стимулювати активність дітей до підготовки та організації самостійної театралізованої діяльності.

11. Підтримувати бажання брати участь у сімейних виставах.

Основні показники розвитку театральних здібностей вихованців (6–7 р.)

– Уміє складати діалог між казковими героями.

– Уміє відтворити одну й ту ж фразу з різноманітними інтонаціями.

– Самостійно складає, імпровізує казки або інші твори за певним сюжетом.

– Складає коротенькі казки з власного досвіду, використовуючи різні види театру.

– Вміє напружувати і розслабити окремі групи м'язів, тіла.

– Володіє новими видами театру: бібабо, маріонеток.

– Володіє засобами емоційної виразності (міміка, жести, інтонація тощо).

– Дістає задоволення від процесу та результату творення.

ПОДОРОЖ ДО ТЕАТРУ

Заняття

(для вихованців навчально-виховних комплексів
“Школа – дошкільний навчальний заклад” 5–7 років).

Заняття № 1.

Програмовий зміст: Познайти дітей з історією та виникненням театру. Ввести в активний словник вихованців слова: театр, афіша, каса, сцена, антракт.

Розвивати пам'ять, емоційність, уяву, вміння спілкуватись в різновіковому колективі.

Виховувати інтерес до театру та бажання брати участь у театралізованих дійствах. Закріплювати навички культурної поведінки в громадських місцях (театрі).

Обладнання: картинки, що відповідають темі сюжету (грецький театр, маски і т.д.). По можливості можна використати мультіпроектор.

Хід заняття:

Вихователь: Діти, сьогодні ми з вами вирушимо у цікаву подорож – подорож до театру.

Отже, запрошуємо всіх до театру! А що потрібно придбати, щоб потрапити до театру? (*квитки*).

– Як називається місце де можна купити квитки? (*каса*)

Діти купують в касі квитки та займають місця відповідно придбаним квиткам (Розглядають разом з вихователем приміщення театру: сцена, місце для глядачів, куліси).

Діти розповідають вірш про театр.

Нема людини, що театр не любила б,
На зустріч з ним приходять залюбки,
Без вікових чи будь яких обмежень
Дорослі і ще зовсім малюки.
Театр – диво гарне й неповторне
На сцені оживає день і час.
Ми віримо, що грають не актори,
Прийшли реальні постаті до нас.
Якщо ви ще з театром не знайомі,
Часу не гайте, а білет купіть
і подорож цим дивовижним світом
всі разом якнайшвидше розпочніть.

Вихователь: А чи помітили ви, яка вистава нас чекає? З чого ви дізналися? А що таке афіша? Афіша – це оголошення про спектакль, концерт. А що означає “театр” і де він вперше виник нам розкажуть наші старші друзі.

Тож почнемо знайомство з дивовижним світом театру.

Перший ведучий: “театр” походить з грецького і означає місце для видовищ і саме видовище.

Другий ведучий: театральне мистецтво одне із найдавніших видів мистецтва. Витоки мистецтва театру пов’язані з міфологією, насамперед обрядами на честь покровителя землеробів – бога Діоніса (ще його називають Бахуса, Ванха), який з’явився в Давній Греції з новою сільськогосподарською культурою – виноградом.

Вихователь: А що розповідає міф?

Третій ведучий: Міф розповідає про те, що Діоніс привіз виноградну лозу з далеких країн, але цій дивовижній рослині часто чинили опір і Діонісові доводилося силою підкоряти міста і села. Тому цього бога ототожнюють з символом родючості землі.

Перший ведучий: На його честь чотири рази на рік влаштовувалися свята, які називалися Діонісії. Діонісії були схожі на карнавал. Люди веселилися, співали, танцювали. Співаки і танцюристи були зодягнені в шкури цапів хутром назовні.

Вихователь: А чому? З чим це пов’язано?

Другий ведучий: Тому що в кінці свята у жертву богу приносили козла – символ козлоногого сатира. Так виникло поняття трагедія – передсмертний крик козла.

Вихователь: А що ж таке трагедія?

Третій ведучий: Трагедія – коли відображається переживання, страшна подія. А слово “комедія” означає смішне, веселе. Після вистави трагіка нагороджували лавровим вінком, а коміку підносили міх з солодким вином.

Вихователь: В честь бога Діоніса був побудований перший театр – театр Діоніса (використання картинки з зображенням грецького театру).

Перший ведучий: Цей театр розміщувався під відкритим небом. Сама будівля і місця для глядачів були дерев'яні. Спочатку споруджувався театр лише на час вистав, а згодом його було побудовано з каміння.

Театр складався із трьох основних частин: оркестри – кругової площадки, на якій розміщувався хор; театру – місця для глядачів (розташовані на схилах пагорба); сцени – спочатку дерев'яної, а потім кам'яної або мармурової будівлі, що мала троє дверей, через які актори виходили під час дій, щоб змінити маски. У перекладі з грецької сцена – це сцена.

У день, коли ставили виставу, у місті зачинялися майстерні, ніхто не працював. Вистави йшли бувало по декілька днів, тому глядачам доводилось брати з собою їжу. Давньогрецький театр вмщав багато глядачів (декілька тисяч).

Вихователь пропонує дітям погратися.

Дидактична гра “Театр юного глядача”

Відповідно кількості, діти поділяються на команди: “Театр опери”, “Ляльковий театр”, “Театр пантоміми”. Кожна команда з розрізних картинок складає власний театр.

Вихователь нагадує дітям правила поведінки в театрі.

Вихователь випадково знаходить в театральній студії пшеничний колосок. Оголошується (антракт) – перерва, після третього діти старшого віку показують меншим казку “Колосок” (додаток №1.).

Після закінчення вистави проводиться самостійна художня діяльність дітей: малювання, ліплення, аплікація тощо.

На закріплення знань про театр вихованці разом з батьками, товаришами можуть розгадати кросворд.

Заняття № 2.

Зустріч з актором.

Мета: Познайти дітей з особливостями професії актора, розвивати діалогічне мовлення.

Вести в активний словник слова: актор, котурни.

Виховувати інтерес до праці актора.

Обладнання: картинки із зображенням давньогрецьких акторів.

Вихователь: Діти, а чи знаєте ви, хто працює в театрі? (Драматург, режисер, актор і. д.). А що робить актор? Пропоную послухати вірш “Актор” (можуть розповісти старші діти).

У кожного з нас є одне життя,
Відомо, що інакше не буває,
А от актор театру кожен день
Нове життя на сцені проживає.
Він вчора був ліцнернішим з людей,
А завтра найшляхетнішим й сміливим.
І лицар і жебрак він, і король
Всього перелічити неможливо.
Звичайний він, такий же, як і всі,
Ми в натовпі його не помічаємо
На сцені зовсім інше, там йому
Ми аплодуємо й з успіхом вітаємо.
Талантом наділяє бог усіх.
Талант актора – роль майстерно грати,
Ми в залі теж не просто глядачі,
У нас талант мистецтво цінувати.

Зустріч з запрошеним гостем-актором. (Він розповідає про творчу працю актора).

Мовна гра “Знайомство”.

Актор: пропонує дітям познайомитись і чітко назвати своє ім'я вслід за попереднім.

У давній Греції професія актора була почесною. Грецький театр спершу був театром одного актора. Потім кількість акторів зросла до трьох. Акторами могли бути тільки чоловіки. Один і той же актор на протязі п'єси міг грати декілька ролей.

Вихователь: Як ви думаєте, яким повинен бути актор?

Мовна гра “Який актор?”

Відповіді дітей: сміливим, веселим, чарівним, талановитим тощо.

Актор: Так, тому що в античному театрі був прийнятий музичний супровід, тому актор повинен гарно співати, танцювати, мати чітку дикцію. Для того, щоб глядач міг краще бачити, (адже ви знаєте, що давньогрецький театр був величезний за розмірами і вмщав велику кількість глядачів), акторам необхідно було й збільшувати свій зріст. Для цього вони надівали котурни – шкіряні чоботи на високій грубій підосшві, (які надавали можливість збільшити зріст на 25-30 см). Використання картинки з зображенням актора на котурнах (див. мал.).

Актор разом з дітьми порівнюють, які зміни сталися в сучасному театрі. По закінченню розповіді разом з дітьми розробляють правила поведження в театрі.

Потім актор пропонує дітям створити
“Театр пантоміми”

Мета: розвивати вміння передавати за допомогою пантоміміки типове для даного персонажу.

Хід: Діти поділяються на дві команди: акторів та глядачів. Діти-актори за допомогою міміки та жестів зображують героїв казок, так, щоб діти-глядачі змогли їх впізнати. Потім команди міняються ролями.

Заняття № 3

ТЕАТР МАСОК

Мета: Познайти дітей з театральними масками, їх призначенням та використанням. Розвивати вміння розпізнавати емоційний стан людей за допомогою пінктограм. Збагачувати словниковий запас дітей словами: комічні, трагічні, карнавальні маски.

Виховувати доброзичливість, вміння співпрацювати в різновіковому колективі.

Обладнання: зразки різноманітних масок давньогрецького театру; фотографії людей в різних емоційних станах; набір пінктограм із зображенням почуття радості, страху, подиву тощо; матеріал для виготовлення масок з пап'є-маше: папір, гуаш, кисточки, кольорові фломастери, клейстер, глина або пластилін, розірвана газета, клейка стрічка.

Хід заняття

Вихователь ознайомлює дітей з масками. Діти розглядають, спосіб їх виготовлення, приміряють їх. Після чого підводять до підсумку, що маски допомагають акторам увійти в образ.

Вихователь запитує дітей, які бувають маски?

Відповідь дітей: добрі, злі, комічні, трагічні, карнавальні.

Вихователь: Маски в театрі були необхідними, оскільки, по-перше, жіночі ролі виконували чоловіки, а по-друге, розміри грецького театру були надзвичайно величезні, тому щоб краще було видно та чути публіці актора, вони надівали маски збільшеного вигляду, в рот яких вставляли рупор.

Вихователь пропонує розглянути театральні маски, які використовувались у грецькому театрі (див. малюнок).

Грецькі актори носили на обличчі маски, які змінювались в різних ролях. У давньогрецькому театрі були трагічні і комічні маски (їх налічувалось 28). Колір маски допомагав передавати настрій героя, його психологічний стан. Так роздратування позначалося червоною фарбою, хитрість – рудуватою, а хворобливість – жовтою.

Психогімнастика: за допомогою пінктограм діти “одягають” різноманітні маски: суму, сміху, подиву і т. д.

Вихователь пропонує розглянути, з якого матеріалу можна виготовити театральні маски (Демонстрація масок виготовлених з різноманітного матеріалу: паперу, глини, дерева тощо). За бажанням діти разом з вихователями, батьками можуть виготовити маски з пап'є-маше для ігор.

Заняття № 4

ВЕСЕЛИЙ СКОМОРОХ

Мета: познайомити дітей з першими пересувними театрами та їх акторами-скоморохами.

Розвивати у маленьких глядачів почуття гумору. Ввести в активний словник слова: скоморох, музикант, дійство, акробати, дресирувальник, танцюристи. Стимулювати інтерес до театрального мистецтва.

Виховувати правила поведінки в театрі.

Обладнання: матеріал для виготовлення шапочок для скоморохів: природній матеріал, клаптики тканини, кольоровий папір, фарби тощо.

Хід заняття:

Відомо, що перші театри виникли у Давній Греції ще до нашої ери. Коли ж вони з'явилися на території нашої країни достеменно нікому невідомо,

Чи знаєте ви, як називали перших акторів? Цих веселих людей, які вміли розважати глядачів називали скоморохами.

Скоморохи це мандрівні актори, лицедії, які відмінно володіли голосом, тілом, були одночасно акторами і музикантами, акробатами і фокусниками, танцюристами і дресирувальниками птахів та звірів. Із усіх тварин скоморохи більш за все любили виступати з ведмедем, який був символом здоров'я та щастя. А в 1619 році рязанський скоморох Григорій Іванов вперше показав дресированого лева.

Скоморохи не боялися підняти на глум будь-кого, незважаючи ні на силу, ні на владу. Не лише вельможі, а й царі боялися їхнього слова. Не раз забороняли вони скоморошництво своїми наказами. У 1648 році цар Олексій Михайлович заборонив скоморохам співати в хатах, на вулицях і навіть у полі, не танцювати, в ігри не грати, загадок не загадувати, казок не розказувати, скомороше вбрання не одягати, в карти, шахмати не грати.

Бродили скоморохи великими ватагами, по сімдесят і більше. Жили в окремих поселеннях (збереглися навіть назви: «Скоморохово»), в Новгороді вони займали цілі вулиці.

З'являються скоморохи Терешко та Ілько (*діти молодшого шкільного віку*)

– Зверніть увагу на яскраве вбрання скоморохів. Вони надівали вивернутий наверх вовною кожух, яскраву сорочку, кольоровий ковпак із брязкальцями. Розмальовували обличчя в барвисті кольори. А вже які витівники були! Самі подивіться.

Терешко: Гей, панове, не баріться!

На виставу подивіться!

Справи в шафу замикайте

І на площу поспішайте!

Ілько: Гой-да! Гой-да! Гой-да! Тру-лю-лю!

Я журитьсь не люблю.

Гой-да! Гой-да! Ги-ги-ги!

Хай сумують вороги!

– Так, скоморохи не лізли до кишені за гострим слівцем. За це прості люди дуже любили вистави скоморохів. Патріарх Всія Русі Преподобний Олексій у своїх записах скаржився на те, що «...на службу Божу не йдуть, а біжать дивитись на позорище скомороше...». Церква засуджувала скоморохів і називала їх служителями диявола. До нас дійшли приказки, у яких відображене жорстоке переслідування скоморохів з боку церкви: «Скоморох попу не товариш», «Скомороша потіха сатані втіха».

Скоморохи згадуються у літописах, починаючи з 1068 року. У Києві у Софійському соборі є фреска «Музиканти і скоморохи», створена в XI столітті. *(Діти дивляться зображення фрески)*. А чи відомо вам, що в тому ж Києві навіть річечка була – Скоморох – ліва притока Либеді. Вона текла десь з Лук'янівки, перетинала вулиці Річну, Павлівську і біля Златоустівської вливалася в Либідь. Тепер вона тече під землею.

Скоморохи розігрували діалогічні сценки, в яких один видавав себе за глухого, або німого та кумедно передражнявав запитання іншого скомороха. Або вони разом зверталися до публіки з різними запитаннями.

Скоморохи Терешко та Ілько:

Хай кожен з вас відповідає:

Буває так чи не буває.

Буває так чи не буває?

У залі глядачі сидять,

Актор на сцені позіхає

Й лягає там відпочивать.

Буває так чи не буває?

Співак мовчить, глядач співає.

Буває так чи не буває?

Коли акторів гра вражає,

То глядачі всі аплодують

І квіти з вдячністю дарують.

Буває так чи не буває?

Актор мовчить, бо слів не знає.

Буває так чи не буває?

Квитків на всіх не вистачає.

Буває так чи не буває?

Оркестр марш веселий грає,

Актори жваво аплодують.

А в залі глядачі танцюють.

Мистецтво скоморохів було народним, яскравим, життєрадісним. Скоморохи виконували героїчні пісні, грали на музичних інструментах, виступали як акробати, розповідали казки, їх мистецтво вимагало великого таланту та вміння, це навіть відобразилось в прислів'ї: «Всяк станцює, та не так як скоморох». Побачивши скоморохів, одягнених в різнокольорове вбрання і, почувши веселий дзвін брязкалець, народ мчав на площу, щоб подивитись цікаву та веселу виставу.

Давайте спробуємо, використовуючи різноманітний матеріал: клаптики тканини, кольоровий папір, природний матеріал, фарби та інше виготовити яскраві шапочки в подарунок нашим гостям скоморохам Терешку та Ілька.

Терешко та Ілько:

Дякуємо, любі діти, за вбрання чудове
І надію маєм з вами зустрітись знову.

Заняття № 5

НА ГОСТИНИ ДО ПЕТРУШКИ

Мета: Познайомити дітей з ляльковим театром та з його персонажами - Петрушкою, П'єро, Арлекіном. Сприяти збагаченню емоційної сфери вихованців. Виховувати естетичне почуття, вміння поводитись у громадських місцях.

Обладнання: різні види дитячого театру: тіньовий, ляльковий, маріонеточний, тощо. Ляльки бі-ба-бо: Петрушка, П'єро, Арлекін.

Ведуча: Діти, ви вже знаєте, що театр це місце де, показують вистави. Виконавці ролей у спектаклях – актори переодягаються у відповідні до вистави костюми і переносять глядачів або до середньовічного замку, або до казкового лісу чи навіть в доісторичні часи. Але не завжди акторами є люди. Одним з видів драматичного театру є ляльковий театр, в якому навіть одна людина може розіграти за допомогою ляльок дійство з багатьма ролями.

Що ж таке ляльковий театр і яка історія його виникнення? Ляльки існують стільки, скільки існує людство взагалі. А от акторами театру вперше ляльок зробили в Китаї. Китайських імператорів розважали кумедні фігурки, які розмовляли, співали і навіть танцювали.

А от японці надавали перевагу театру тіней. На білому полотнищі, яке освітлювалося, за допомогою паличок пересувалися фігурки чорного кольору – так звані тіні. Проходили такі вистави у темній кімнаті, що надавало виставі таємничого змісту.

У нас на Україні перші лялькові театри називалися вертепами. Слово вертеп означає – печера – невеличка іграшкова сцена, в середині якої пересували лялькові фігурки. Влаштували їх здебільшого мандрівні актори. Так як вистави були переважно гумористичними, то й ляльки повинні були викликати сміх у глядачів. Так з'явився Петрушка-дотепник з довгим цікавим носом, в яскравому вбранні і ковпачку з брязкальцями. Недивлячись на кумедний вигляд, Петрушка був улюбленцем глядачів, адже він захищав слабких та висміював жадібність, злість та пихатість.

Давайте ближче познайомимось з цим чудовим героєм.

(Із-за ширми з'являється Петрушка)

Я – Петрушка-витівник!

Я веселу вдачу маю!

Сумувати я не звик,

Всіх навколо розважаю.

та сміх. Недаремно у мене таке яскраве вбрання. Навіть його вигляд викликає посмішку.

Я Арлекін!

Я веселий, цікавий!

Одяг у мене барвистий,

Яскравий!

Ніколи зовсім мені сумувати,
Я у театрі, щоб всіх розважати!

П'єро: А от я сумна лялька. Я люблю залишатися на самоті і тихенько наспівувати сумні пісні. Я часто плачу, за що мені дістається від Арлекіна. Адже він не любить сум і тим більше сльози.

Мене звать П'єро.
Я лялька, що плаче,
Я завжди сумний –
Така моя вдача.
Що зробиш,
В театрі потрібні й такі –
Пісень невеселих сумні співаки.

Петрушка: Отакої! Як можна плакати у театрі? Він створений дарувати людям радість. Ти своїм виглядом всім настрій зіпсуєш.

Ведуца: Діти, давайте розвеселимо П'єро.

(Конкурс: заспівати веселих пісень, розповісти веселих віршів та дотепних жартів)

Арлекін: А я також люблю веселі конкурси. А ще я дуже спостережливий, вмю підмічати різні недоліки в характері та поведінці. Для цього у мене чарівне дзеркало.

І блищить воно, і сяє.
Підлабузництва не знає.
Кожному всю правду скаже –
Все як є йому покаже.

(Діти по черзі підходять до дзеркала і розповідають про свої гарні якості і не дуже гарні. Лялькові герої вирішують хто сказав правду, а хто схитрував і виявився гарним актором)

Люблю я коли навкруг
Сміх дітей лунає
Їх кумедний вигляд мій
Дуже розважає.
Там де я в своїм вбранні –
Посмішки з'являються,
Навіть мої черевики
Людам посміхаються.

Добрий день, діти! Давайте познайомимось, але спершу відгадайте загадку: «Воно належить мені, та інші вживають його частіше за мене».

(Відгадка – ім'я людини)

Моє ім'я Петрушка, воно означає – улюблений, але так звать мене тут на Україні. У Франції та Італії мене називають Пульченело, а в Англії – Базель. Та для вас я Петрушка, який запрошує вас ближче познайомитись з моєю рідною домівкою – ляльковим театром. Хто знає, допомагайте мені.

У неділю мама й тато
Діточок ведуть **в театр**.

На місця усі сідають
І на *сцену* поглядають.
Дійство гарне та цікаве
Називається *вистава*.
Головні й не дуже ролі
В ній виконують *актори*.
А в ляльковій– малюки,
Всі актори це *ляльки*.
Ще в театрі є *завіса*,
Гардеробна і куліси.
Є партер – зручні місця
Для малого глядача.
Є цікавого багато!
Взагалі театр – це свято!
Як побачите *афіші* –
Завітайте якнайшвидше!
Розкупуйте *квитки!*
Ми вам раді, малюки!

А зараз дозвольте познайомити вас з моїми друзями – акторами італійського лялькового театру Арлекіном та П'єро.

Арлекін: Я найвеселіша лялька італійської комедії. У дотехах та кумедних витівках я нічим не поступаюся Петрушці. Я там, де веселощі, де гарний настрій.

Ведуча: Діти, ви вже знаєте що таке ляльковий театр, як він влаштований, які лялькові герої грають у його виставах. А от чи знаєте ви, як правильно поводити себе під час спектаклю?

Петрушка: Так, діти, це дуже важливе запитання. Дуже тяжко нам акторам грати, якщо в залі хтось розмовляє і неуважно слухає.

Арлекін: Особливо, коли хтось голосно сміється.

П'єро: Або плаче.

Ведуча: А от я пропоную уявити що ми в залі для глядачів і вирішити, хто з нас гарно поводить, а хто заважає акторам грати виставу.

Ведуча: Дзвінок. Розпочалась вистава.
Весела дуже і цікава.

Петрушка: Навіщо ця мені вистава!
Піду в буфет попити кави.

Ведуча: А ще музичні є вистави,
Актори в них завжди співають.

П'єро: А я цю пісню також знаю!
Я разом з ними поспіваю.

Ведуча: Аплодисменти для актора

Найкраща в світі нагорода.

Арлекін: Чому лише аплодувати?
Ще можна свиснуть й покричати.
Ведуча: А може краще так робити:
Арлекін: Аплодувать, а не свистіти.
П'єро: З актором разом не співати.
Петрушка: І до буфету не втікати.

Ведуча: Ось така у нас сьогодні відбулася весела та цікава зустріч. Ми дізналися багато цікавого. Збагатили свій словник новими словами. Отримали нових друзів і взагалі провели цей час з великою користю.

Петрушка: До зустрічі, друзі. Не забувайте:
Як побачите **афіші** –
Завітайте якнайшвидше!
Розкупуйте **квитки!**

Разом: Ми вам раді, малюки!

Заняття № 6

Пізнайко запрошує:

„То що ж таке театр?” або „Хто працює у театрі?”

Мета: познайомити дітей з працівниками театру.

Ввести в активний словник слова: режисер, сценарист, художник-декоратор, гример, освітлювач. Стимулювати інтерес до театрального мистецтва.

Обладнання: фарби, пензлики, папір для малювання декорацій. Різноманітні речі (капелюхи, окуляри, штучні носи та вуса тощо) для створення персонажу.

Пізнайко: Радий вітати вас, друзі! Вам цікаво дізнатися хто я? Тоді спробуйте відгадати загадку про мене:

Раніш читали залюбки
„Барвінок ” і „Малятко”,
Тепер розважить дітлахів
Прийшло нове звірятко.
Малий, веселий борсучок,
Допитливий, цікавий,
Напевне, деякі мене
Одразу ж упізнали.
Дотепник я і жартівник,
Розумник і всезнайко,
До різних ігор витівник
І звать мене ... Пізнайко!

Пізнайко: Дорогі друзі, сьогодні ми з вами підемо до театру, але заїдемо туди не як звичайно, а через парадний вхід. Сьогодні ми завітаємо за куліси і дізнаємось про те, що зазвичай глядачам не показують. Ми побачимо тих, хто працює над виставою. Отже:

Першим до справи береться той,
Хто має письменницький хист.
Пише сценарій людина одна
І зветься вона **сценарист**.

Пізнайко: Хочу зауважити, що сценарист може написати свою п'єсу або скласти сценарій за мотивами твору іншого автора. Коли сценарій готовий, він потрапляє до рук головної людини театру – режисеру.

Режисер сценарій прочитає,
Вирішить: сподобалось чи ні,
Й якщо так, роботу починає –
Підбира акторів він собі.

Пізнайко: Треба вам сказати, малята, що вдало написаний сценарій та підбір акторів дуже важливі та відповідальні справи. Адже від цього залежить

сподобається вистава глядачам чи ні. В історії театру були не поодинокі випадки, коли вистави навіть відомих авторів публіка не приймала. Так не сприйняли з першого разу твір Джузеппе Верді „Травіата” та нині всесвітньо відому оперу „Мадам Батерфляй”.

Давайте спробуємо себе в ролі акторів, що претендують на роль одного героя п'єси. Спочатку це будуть хлопчики. Прошу бажаних підійти до мене. Ви претенденти на роль Карабаса Барабаса і повинні грізно запитати у своїх ляльок: „Куди поділись Мальвіна та пудель Артемон? Як ви збираєтесь грати мою чудову п'єсу без них? ”. Інші діти будуть виконувати роль режисера та вирішувати, хто найкраще впорався з завданням. *(Потім подібне змагання проводиться з дівчатами, які претендують на роль Попелюшки, Царівни-Несміяни тощо.)*

Пізнайко: Коли сценарій прочитано, а акторів затверджено на ролі, за справу беруться **художники-декоратори**.

Вони вміють зі сцени зробити палац,
Чи якимось по-іншому вразити нас –
То все перетворять на гори і ліс,
Або побудують справжнісінький міст.

Чи відомо вам, що під час вистави декорації на сцені можуть змінюватися до десяти разів. Уявляєте яку роботу доводиться виконувати художниками?

А у вас, друзі, є бажання спробувати себе у ролі декораторів? Пропоную новий конкурс – намалювати декорацію до казки „Троє поросят”. Як і минулого разу, наше глядацьке журі визначить найбільш вдалий проект. А поки наші художники малюють, ми продовжимо мандрівку за кулісами театру. Під час вистави змінюється не тільки сцена, а й самі актори.

Наступним до справи береться **гример**,
Він змінить обличчя актора.
А потім пошиє костюм **костюмер**
І ось новий образ готовий.

Пізнайко: Сьогодні, друзі, ви маєте змогу спробувати сили в якості різних працівників театру. Ви вже здогадались, що на вас чекає новий конкурс. Зараз спробуємо перетворити своїх друзів на героя казки Астрід Лінгренд Карлсона. Гримери-костюмери працюють, а ми продовжуємо подорожувати театром.

Як ви розумієте, не можна побачити виставу без освітлення сцени. Ось тут і беруться до справи освітлювачі.

Без них на сцені темна ніч
І як не намагайся,
Акторів не побачиш ти,
А також й декорацій.

А ще хочу вам розповісти про театральну професію, якої не зустрінеш в сучасних театрах. Колись в кожному, навіть самому провенційному театрі, на сцені стояла так звана суфлерська будка. У ній сидів суфлер і підказував

акторам текст. Глядачі його не бачили, так як суфлер сидів до них спиною. До того ж будка ховала його від сторонніх поглядів.

Ось таке воно закулісне життя театру. Мабуть до цієї подорожі ви і не здогадувались, яка велика кількість спеціалістів працює для того, щоб ми могли насолоджуватись виставою.

А зараз, гадаю, прийшов час підвести підсумки наших конкурсів художників-декораторів та гримерів і костюмерів.

(Учасники демонструють свої малюнки та костюми. Проводиться виставка-демонстрація.)

Хочу запропонувати наступне: присудити перемогу всім учасникам. Адже погодьтеся, вони займалися цими справами вперше. Але впорались з завданнями чудово!

А наша подорож підійшла до кінця. Тепер ми знаємо, що таке театр і хто в ньому працює.

Театр – це казковий світ!
Країна дивовижна!
Велика вдячність глядачів
Акторам, сценаристам,
Освітлення працівникам,
Художникам, гримерам
І звісно, хто керує цим – чудовим **режисерам!**

Заняття № 7.

Виховання ведмежат

Мета: Розвивати вміння оцінювати дії та вчинки героїв твору з позиції етичних норм та правил поведінки.

Виховувати культуру глядача.

Обладнання: квитки, каса, костюми для двох ведмежат та мами – ведмедиці.

Розповідач: Всім вам відома казка про двох жадібних ведмежат, але не всі знають, що трапилися з ними різні прикросці через те, що ведмежата зовсім не вміли себе гарно поводити. Звісно, невихованих дітей батьки не беруть з собою у гості або у інші колективні походи, а якщо й беруть, то неохоче. Але діти є діти, а мами є мами. Мама-ведмедиця не була винятком, і тому, коли у лісі з'явилися афіші, що запрошували на виставу до місцевого театру, вона без жодних міркувань повела туди своїх малюків. Якби вона тільки знала, чим закінчиться це знайомство з прекрасним. Та розповімо все послідовно.

Неприємності почалися одразу, як тільки сім'я Косолапенків стала в чергу за квитками.

1-й ведмедик: Мамо, чому так довго? Давай швидше!

Мама: Швидше не можна. Подивись, скільки бажаючих потрапити на виставу. Отримаємо квиток, коли наша черга підійде.

2-й ведмедик: Ще чого! А ну розійдись! Хто там за вікном сидить? Нам, тітко, три квитки і швиденько!

У фойє було ще гірше.

1-ий ведмедик: Дивись, брате, скільки місця! Шкода, що м'яча немає, поганяли б у футбол!

2-ий ведмедик: А ми й так побігаємо! Спробуй наздожени мене!

Мама: Діти, припиніть. У фойє не можна бігати і тим більше кричати. Тут потрібно поводитись тихо.

1-ий ведмедик: Ще чого!

2-ий ведмедик: Дивись, які сходи, побігли!

Мама: Обережно! По сходах треба підніматися повільно! Ідіть до залу.

Розповідач: Мама гадала, що ведмежата зрозуміють як треба поводитись у залі та сидітимуть тихо, але даремно. Ви не уявляєте, що почалося, коли вимкнули світло і на сцену вийшли актори. За все життя мамі-ведмедиці не було так соромно за своїх ведмежат. А їм все однаково.

Наступного дня в лісовій школі тільки і розмов було що про виставу. Школярі не вгавали ні на перерві, ні на уроках. Даремно вчителька намагалася налаштувати їх на навчання.

Школярі: Лизовето Патрикіївно, а ви чому нічого не розповідаєте? Ви що на виставу до театру не ходили?

Лизовета Патрікиївна: Мені немає про що розповідати. Справа в тому, що у театрі я була, а ось вистави не бачила.

Школярі: Як таке може бути?

Лизовета Патрикіївна: Почалося все з того, що я ледве не залишилась без квитка. Мене майже виштовхнули з черги, а касирка так образилась на брутальне поводження з нею, що замкнула касу, і ми мало не спізналися на виставу. Потім мені наступили на ногу у фойє та зіштовхнули зі сходів. А вистави я не бачила і не чула тому, що позаду мене хтось гупав сидінням, розмовляв, жував, плямкав, сміявся, стукав ногами.

Школярі: Хіба ж у нас в лісі є такі нечеми? Це ж справжні дикуни!

Розповідач: Школярі були обурені розповіддю вчительки. Вони пообіцяли будь за що дізнатися, хто зганьбив їх ліс перед театральними акторами. Вони нагадували розбурхане море. Тільки брати Косолапенко чомусь підозріло мовчали. Дивно, адже ці розбишаки завжди кричали голосніше всіх.

Школярі: Косолапенки! Ви чого мовчите? Ви що до театру не ходили?

Косолапенки: Ми до театру ходили, з мамою, ось тільки вистави не бачили.

Лизовета Патрикіївна: Вам мабуть ті ж самі нічеми, що й мені завадили подивитися?

Косолапенки: Нам...ні...ми...того...ми... Лизовето Патрикіївно, ми і є ті нічеми.

1-ий ведмедик: Це ми виштовхнули Вас з черги до каси, наступили на ногу у фойє, штовхнули на сходах.

2-ий ведмедик: А потім це ми в залі гупали сидінням, розмовляли, жували, плямкали, сміялися, стукали ногами.

Школярі: Вас що мама правил поведінки не навчала?

Косолапенки: Навчала, тільки ми її не слухали, і тепер нам дуже соромно за це.

Лизовета Патрикіївна: Добре, що ви змогли визнати свою провину. Це не кожному під силу. Та як ви будете себе поводити, коли наступного разу на виставу підете?

1-ий ведмедик: Тепер ми знаємо, щоб придбати квиток, треба дочекатися своєї черги, привітатися з касиркою, подякувати їй за придбаний квиток.

2-ий ведмедик: У фойє поводитися тихо, не галасувати і ні в якому разі не бігати, а на сходах не штовхатися.

1-ий ведмедик: І тим більше не можна, сидячи в залі заважати іншим дивитися виставу.

2-ий ведмедик: Найкраща нагорода акторам – оплески, а не сміх чи плямкання.

Розповідач: Не знаю так це чи ні, але лісові мешканці стверджують, що з тих пір у лісі не бачили вихованіших дітей, ніж брати Косолапенки. А до вас, малята, у мене є запитання. Чи ніхто з вас не впізнав себе серед героїв нашої вистави?

Заняття №8. СТАРОДАВНЯ ГРЕЦІЯ. ІСТОРІЯ ТЕАТРУ.

Мета: познайомити вихованців з покровителями театрального мистецтва: Діонісієм – покровитель театру; Мальпомена – муза трагедії; Талія – муза комедії, Терпсихора – муза танцю.

Обладнання: костюми для покровителя театру – Діоніса, музи трагедії – Мельпомени, комедії – Талії та танцю – Терпсихора.

Ведуча: Сьогодні ми відправимось в дуже незвичайну театральну подорож. Театр сам по собі незвичайне і загадкове місце, отже, тільки там можна зустріти одразу Снігову Королеву, гетьмана Мазепу і навіть письменника Миколу Васильовича Гоголя, Тільки там можуть відбуватися найдивовижніші події. Театр – місце де збуваються мрії. А як відомо, в своїх мріях ми можемо мандрувати, де завгодно. Мрії, особливо дитячі, не мають меж. Тому сьогодні... сьогодні ми опинились в Стародавній Греції.

Але наша уява не спрацює без додаткової інформації. У ті часи, як чоловіки, так і жінки носили туніки і тоги. Виглядали вони приблизно так (вихователь показує малюнок одягу, яку одягали у Стародавній Греції).

Отже, у подорож. Нас цікавить міфічна гора Олімп. У дуже далекі часи греки вірили, що всім світом керують могутні боги. Вони змінюють на землі пори року, їм підкоряються вода, вогонь, грім та блискавки. Навіть у підземного царства є свої божества. І всі вони мешкають на Олімпі, на чолі з наймогутнішим богом Зевсом.

Вхід на високий Олімп закриває пухнаста хмара. Над ним розкинулось бездонне блакитне небо, з якого ллється золоте світло. Ні дощу, ні снігу не буває в царстві Зевса. Ви запитаете, до чого ж тут театр? Але ж саме на Олімпі мешкав Діоніс – бог рослин, котрий став прабатьком перших театральних вистав. Саме на його честь восени влаштовувались свята, які називались Великими Діонісіями.

Діоніс: Я Діоніс – покровитель всього що пускає коріння, але найбільше за все полюбляв я завжди виноград. У день, коли він досягає й зібрати його поспішають, свято веселе влаштовую я для усіх.

З квітів духмяних вінками себе прикрашають дівчата. Бубни й сопілки до рук беруть чоловіки. З піснями та танцями весело містом крокують й славлять мене, що послав їм багатий врожай.

Ведуча: Музична хода на честь бога – Діоніса, стала першою театральною виставою. Але вистави бувають веселими – комедії і сумними – трагедії. Звідки ж пішли ці назви? На початку свят в грецькому місті Афіни виступав хор співаків. Вони були одягнуті в цапині шкури, тому їх виступи стали називати трагедіями, що в перекладі означає пісні цапів. Трагедіями також називали сумні зимові пісні, а весняні веселі – комедіями.

Аполон: Час вам, добродії, також про мене згадати. Я до театру відношення теж неабияке маю, я Аполон – бог світла і сонця себе називаю.

Також мистецтву і музиці я покровитель. Зевсові син я і мешкаю з ним на Олімпі. Нагородив мене батько талантом чудово співати. Пісню свою завжди в ранці співаю я сонцю, нею я також й вечірню зорю зустрічаю.

Ведуча: Саме час розповісти, хто такий Аполон. У грецькій міфології Аполон – золотоволосий бог – покровитель мистецтва, поезії та музики. Його скрізь супроводжували дев'ять муз – дочок Зевса, за що Аполона також називали Аполоном Мусагетом. Казали, що коли музи співали, навіть бог війни Арес припиняв всі криваві битви на землі.

Треба сказати, що кожна з муз була покровителькою якогось виду мистецтва чи науки. Але нас цікавлять три з них: Мельпомена – муза трагедії, Талія – муза комедії, Терпсихора – муза танцю.

Мельпомена:

Знаю, трагедія дуже сумна й невесела вистава,
Часто на ній глядачі навіть сльози гіркі проливають.
Але таке вже життя, що трагічне оточує скрізь нас
В світі трагічного більше, як нам це несумно.

Талія: Я, навпаки, про сумне говорити не вмію,

Адже комедії, діти веселішими тільки бувають.

Всі посміхаються, ну, а якщо і заплачуть,

Сльози ті будуть від сміху, який без зупину лунає.

Терпсихора:

Я і сумна і весела. Я муза, що вічно танцює.

Сестри мої Мельпомена і Талія завжди зі мною,

Люди танцюють, коли у них настрої хороший,

І у трагедіях танців також не бракує.

Ведуча: Греки вміли гарно та влучно висловлювати свої думки і навіть започаткували науку про вміння вести бесіду – риторику. Також майже кожен з них умів співати й танцювати, тож не дивно, що саме Греція стала місцем народження театрального мистецтва.

Діоніс: Йдіть до театру і з ним зустрічайтесь частіше!

Свято дарує він нам, насолоду та втіху.

Мельпомена:

Котру виставу обрати вам? Дійте за власним бажанням.

Із задоволенням навіть трагедію можна дивитись.

Талія: Більшість, звичайно, комічній виставі надасть перевагу.

Сміх, як відомо, цілющі властивості має.

Терпсихора:

Як я казала вже, я і сумна, і весела.

Мовою танцю говорю я так, що заслухатись можна.

Йдіть до театру, і з ним зустрічайтесь частіше!

Та пам'ятайте: прекрасне завжди переможе!

Ведуча: Намагайтеся бути до цього прекрасного якнайближче. Не уникайте зустрічі з ним. А театр, в свою чергу, завжди з вдячністю, гостинно відкриє вам свої двері і зробить все можливе, щоб ця зустріч відбулася і запам'яталася надовго.

ТЕАТРАЛЬНИЙ ФЕСТИВАЛЬ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ 5-7 РОКІВ
„Театральний калейдоскоп“ за участю творчих танцювальних, пісенних та театральних колективів

Фестиваль проходив в приміщенні школи-комплексу.

В фойє увазі гостей були представлені виставки дитячого малюнку «Світ очима дітей» та фотоматеріалів «З посмішкою про театр».

В програмі фестивалю:

1. Виступи творчих колективів.

2. Вікторина.

I. Перший тур – музичний.

Треба прослухати частину мелодії і назвати її, або ж пригадати слова, які є в цій пісні. У гравців є право самим обрати мелодію за допомогою карток.

- 1) Дитячі пісні.
- 2) Пісні з мультфільмів.
- 3) Естрадні пісні.
- 4) Українські народні пісні.

II. Другий тур – веселий словник

З великих слів, які написані на повітряних кульках, за 1 хвилину потрібно утворити нові слова, але не добавляючи букв.

III. Третій тур – ребусидія.

Гравці відгадують ребуси, в яких зашифровано назви речей, які мають відношення до театру

IV. Четвертий тур – казковий.

Відгадування казок.

Українські:

1. Казка про конфлікт між хитрими героями. (Лисичка-сестричка та сірий вовк)
2. Казка про тварину чоловічого роду, яка любила поїсти на свіжому повітрі. (Пан Коцький)
3. Казка про дружбу та гостини птаха та тварини і що з цього вийшло. (Лисичка і журавель)
4. Казка про те, як маленька овочева насінина допомогла хлопцеві стати головним героєм. (Котигорошко)

Авторські:

1. Про ляльковий театр. («Золотий ключик» О. Толстой)
2. Казка про те, як дівчинці не треба говорити з незнайомцями. («Червона Шапочка» брати Грім)
3. Казка про солдата, який закохався в балерину. («Стойкий олов'яний солдатик» Андерсен)
4. Казка про дівчину, яку дуже хотіла потрапити на бал. («Попелюшка» Шарль П'єро)

V. П'ятий тур – ігровий.

Ігри: «Покажи казкового героя за допомогою пантоміми», «За допомогою запропонованих речей створіть театральний костюм», «Продовж казку».

3. Змагання художників. Творчі колективи змагалися не тільки в танцювальній пісенній та акторській майстерності, кожен з них повинен був виготовити на фестиваль афішу до свого виступу намальовану власноруч. Цими афішами було прикрашено актову залу, в якій проходив театральний конкурс.

4. Театральний конкурс. Змагання дитячих театральних колективів.

Конкурс та вікторину оцінювало компетентне журі у складі: директор школи-комплексу, заступник директора з виховної роботи, викладач музики, хореограф, завідуючий відділом культури.

Враження дітей про фестиваль підвела книга дитячих відгуків та відеорепортаж про хід фестивалю.

Відгуки учасників лялькового театру

Гурток – „Ляльковий театр“. У цьому гуртку дуже весело! Я ходжу на різні гуртки, але цей самий веселий. Мені дуже подобається, тому що я можу показати себе в різних ролях. З різних сторін життя: чи то зла, чи то добра. Театральний гурток розкриває справжній талант актора. Наш дружній колектив мені подобається. Ще ми маємо багато кумедних ляльок, які і є героями. З ними ми можемо поставити багато різних вистав. Також мені подобається наш керівник гуртка – Людмила Анатоліївна, яка завжди знаходить для нас цікаві та кумедні вистави, які ми і граємо.

Сподіваюсь, що наш гурток ще буде довго, довго працювати і ставити ще багато, багато вистав.

Учасник лялькового театру Семченко Яна

Мені дуже подобається бути учасницею лялькового театру: це цікаво, це абсолютно не виснажливо і зручно, це мені просто подобається! Якби ми виступали частіше. Якби були сучасні, смішні і цікаві тексти, (я не кажу, що ці погані, проте...). Мені чесно подобається! Це для мене справжня радість. Найвеселіше дійство було на 8 Березня, де під музику ляльки танцювали і співали. Давайте ще виступати!

Учасник лялькового театру Шевченко Тетяна

Я три рази брала участь у ляльковому театрі. Мені дуже сподобалась роль „Карчика“. Вона навчила мене радіти, робити щось приємне людям. Людмила Анатоліївна складає дуже гарні сценки. Усім раджу записатися до лялькового театру, і ви теж зможете навчитися радіти.

Учасник лялькового театру Павлик Ольга

Мені дуже подобається грати в ляльковому театрі тому, що я під час вистави можу перетілюватися у різних звірят та казкових героїв, особливо відчуваєш гордість та натхнення, що глядачі радіють, коли усміхаються персонажі, засмучуються разом з ними, плачуть над невдачами та завжди готові прийти на допомогу. А ще з театральної гри можливо дізнатися дуже багато

корисних речей, наприклад, як товаришувати. Для того, щоб зіграти ляльками, потрібно викласти всю свою душу. Я роблю все це із великим задоволенням.

Учасник лялькового театру Кулик Владислав

Мені подобається грати в ляльковому театрі. Завдяки цій грі я переборов один із найбільших своїх страхів: страх перед глядачами. Спочатку мені було дуже складно розповісти якусь оповідку або вірш на сцені. У ляльковій виставі все набагато простіше, адже я говорю свої слова за лаштунками. Найбільше мені сподобалась вистава, яку ми приготували для вчителів та дівчат на 8 Березня. Коли граю у ляльковій виставі, то ніби сам стаю казковим героєм. У ході цієї гри можна багато дізнатися про відносини між людьми. Коли граєш у виставі, переживаєш за долю героїв. Найбільше задоволення я отримую, коли у залі чути гучні оплески. Надіюсь, що наші виступи і надалі будуть такі ж цікаві, захоплюючі та веселі

Учасник лялькового театру Кулик Сергій

Я брала участь у ляльковій виставі. Мані сподобалось грати Каркушу. А ще я грала роль Кажана. Ці герої вчать бути добрими та справедливими. Мені дуже подобаються лялькові вистави. Я й надалі гратиму у ляльковому театрі.

Учасник лялькового театру Лінковська Наталя

Наукове видання

ГАВРИЛЮК СВІТЛАНА МИКОЛАЇВНА

**ХУДОЖНІЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ 5-7 РОКІВ
ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 16.04.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсет. Друк цифров. Ум. друк. арк. 9,3.
Тираж 300 пр. Зам. № 786 (1399)

Видавець і виготівник «Сочінський М. М.»
20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2521 від 08.06.2006.
тел. (04744) 4-64-88, (067) 104-64-88
vizavi-print.jimdo.com
e-mail: vizavi008@gmail.com